

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKULTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

LİSANS BİTİRME TEZİ

**TÜRKİYE'DE TARIM: MEVCUD DURUM. SORUNLAR VE
ÇÖZÜM ARAYIŞLARI**

Hazırlayan

Şövqi Selimov

BAKÜ – 2017

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKULTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

LİSANS BİTİRME TEZİ

**TÜRKİYE'DE TARIM: MEVCUD DURUM. SORUNLAR VE
ÇÖZÜM ARAYIŞLARI**

Hazırlayan

Şövqi Selimov

Tez Danışmanı

Dos.Dr. Kadir Bayramlı

BAKÜ – 2017

ÖZET

Tarım veya ziraat, bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, bunların kalite ve verimlerinin yükseltilmesi, bu ürünlerin uygun koşullarda muhafazası, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanmasını ele alan bilim dalıdır. Günümüzde Türkiye nüfusunun üçte birine yakın bir bölümü tarımsal ya da kırsal alanda yaşıyor olduğu halde, milli gelirden yeri ancak % 8 – 10 düzeyindedir. Gelişmiş ülkelerde bu durum çok farklıdır ve sadece nüfusun % 3 veya 5 düzeyindeki bölümü tarımda çalışmaktadır. Avrupa Birliğine giriş sürecinde tarım ve sanayi sektörlerinde uygulanan politikalar uyum içinde olmalıdır. Bu süreç ancak aşırı birikim ve yatırımla olasıdır. Tarım sektörü, 2000’li yıllarda ülkede uygulanan makro politikalarla bir uyumsuzluk sergilemektedir. Bu olgu, istihdam sorunları yaratmakta, işsizlik değerlerini arttırmakta, özellikle batı bölgelerine olan iç göçü hızlandırarak sosyal sorunların yoğunluğunu arttırmaktadır. Ekonomik büyümenin sebebi ve etkisi olarak Yapısal Dönüşüm gösterilmektedir. Ancak güncel tartışmalar, tarımın kalkınmada oynaması gereken rolün ne olduğunu da dikkatli bir şekilde düşünmenin gerektiğini göstermektedir. Mevcut haliyle yapısal dönüşüm modelleri tarımı sanayileşmenin hizmetkârı olarak görmekte ve tarımın sanayileşmedeki rolünü vurgularken, kalkınmadaki rolünü göz ardı etmektedir. Kalkınma iktisadının tarıma bakış açısı yeni gelişmeler çerçevesinde yetersiz ve sığ kalmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Özet.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1. Dünyada tarım.....	3
1.1.Tarımın geçmişine kısa bakış	3
1.2. Dünyada tarımın mevcut durumu	9
1.3. Dünya tarımında başlıca sorunlar	15
BÖLÜM 2. Türkiye’de tarım	23
2.1. Türkiye’de tarımın geçmişine kısa bakış.....	23
2.2. Türkiye’de bitkiçilik.....	33
2.3. Türkiye’de hayvancılık.....	43
2.4.Türkiye’de balıkçılık	53
2.5 İpek böcekçiliği.....	67
BÖLÜM 3.Türkiye’de tarım sorunları	77
3.1.Türkiye’de bitkiçilğin sorunları.....	77
3.2. Türkiye’de hayvançılığın sorunları.....	85
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA.....	98

GİRİŞ

Tarım sektörü, çeşitli besin maddelerini üreten, bu maddeleri işleyerek besin maddelerini çeşitlendiren, bireylerin de bu maddelere olan ihtiyacını karşılayan dolayısı ile toplumların sağlığı ve kalkınması üzerinde önemli etkiye sahip bir sektördür. İnsanoğlunun hayatını devam ettirebilmesi için besin ihtiyacı vazgeçilmez bir unsurdur. Toplum sağlığı ve sosyo-ekonomik kalkınma, yeterli ve dengeli beslenme ile mümkündür. Bireylerin de yeterli ve dengeli beslenebilmesi için öncelikle istedikleri miktar ve türde besin maddelerini bulması, daha sonra ise bu maddeleri satın alabilecek bir gelire sahip olması gerekmektedir.

Tarım sektörü, günümüze kadar ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişiminde çok önemli görevler üstlenmiş, gelecekte de bu görevleri üstlenmeye devam edeceği beklenmektedir.

Tarım; ülke nüfusunun yaşamını sürdürebilmesi, milli gelire ve istihdama katkısı, diğer sektörlerle hammadde ve sermaye sağlaması, ihracata doğrudan ve dolaylı olarak etkisi ve biyolojik çeşitlilik ile ekolojik dengeye olan katkısı nedeniyle tüm dünyada vazgeçilmez bir sektör niteliğindedir. Bu nedenle tarım sektörü, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla, toplumun bütün kesimlerini yakından ilgilendirmektedir.

Eski bir coğrafya olan Anadolu'da, eski dünyanın ticaret merkezi olmasının da verdiği canlılıkla, çok çeşitli tarımsal faaliyetler eski devirlerden beri sürdürülmüştür. Selçuklular ve osmanlılar döneminde toprakların mülkiyeti devletin olmuş ve kullanma hakkı kişilere verilmiştir. Özellikle Osmanlılardaki toprak düzeni, tarımsal faaliyetlere

önemli ölçüde yön vermiştir. Bu dönemde tarım politikaları, askeri varlığın oluşturulması, vergilerin toplanması ve büyük şehirlerin gıda ihtiyacının karşılanması amaçlarına hizmet etmiştir.

BÖLÜM 1

Dünyada tarım

1.1. Tarımın geçmişine kısa bakış

Tarım veya ziraat, bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, bunların kalite ve verimlerinin yükseltilmesi, bu ürünlerin uygun koşullarda muhafazası, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanmasını ele alan bilim dalıdır. Diğer bir ifade ile, insan besini olabilecek ve ekonomik değeri olan her türlü tarımsal-hayvansal ürünün bakım, besleme, yetiştirme, koruma ve mekanizasyon faaliyetlerinin tamamı ile durgun sularda veya özel alanlarda yapılan balıkçılık faaliyetlerinin tümüdür.

Tarımın tarihsel gelişimi

Tarımın geçmişi günümüzden 10.000 yıl öncesine dayanmaktadır. Tarım insanların toplu yaşamasına ve günümüzdeki devletlerin yaranmasına sebep olmuştur. Antik çağlarda tarım öncesinde toplayıcılık ve avcılık ile geçinen toplumları yerleşik yaşama geçirmiştir. Aynı dönemlerde Çin ve diğer Asya ülkelerinde başka yöntemlerle uygulanmaya başlanan tarım Nil nehri çevresinde de uygulanmaya başlanmıştır. Bazı teoreme göre ilk tarım , insanların vahşi doğadan topladığı bitkisel besinlerini ve tohumlarını mağara önlerine düşürmesi ile başlamaktadır. Bununla da insanlar tüm gün yiyecek aramaktansa tohumları toprağa ekerek devamlı olarak besin elde edebileceklerini fark etmiştir.

Orta çağ'da, İslam dünyası oldukça ileri düzeyde bir uygarlığa ulaşmıştır. Orta doğu ve çevresinde tarımsal faaliyetler ve hayvancılık ilerlemeğe başlamıştır. Su değirmenleri aracılığıyla suyu rahatça

taşıyabilen müslümanlar, bu sayede suvarmadaki kuraklığın önüne geçebilmişlerdir. Bu dönemde pamuk, turunçgil, meyve, kaysı, safran gibi tarımsal ürünler yetiştirilmiştir. Aynı dönemlerde Çin'de sabanın kullanılması tarımsal alanda Asyadaki önemli değişikliklerdendir. Kavimlerin göçü zamanında Batı Avrupa'da Roma egemenliğinin sona ermesi ile bu alanlardaki nüfus hızlıca artmıştır. Bu insanların beslenmesi için daha çok toprağın işlenmesi gerekmiştir. Bu geniş toprakları sürebilmek için ise sabanları taşıyan öküzler kullanılmıştır. Bu dönemdeki Avrupa'daki halklar zamanla farklı ürünler ekmeği öğrenmişlerdir. Böylece, bir yıl kış, öbür yıl bahar döneminde ekinler yapılmış, topraklar üçüncü yıl topraklar nadasa bırakılmıştır.

Sekkizinci yüzyıl sonrasında açık tarla sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Açık tarla sistemi sayesinde her çiftçi kendi tarlasını işlemiş ve ailesini geçindirmiştir. Bu sistem 20. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Orta çağ'da tarımdaki her işlem el aletleri ile yapılmıştır. Bu da verimi çok daha düşürürken, ürünlerin hasat zamanının geç kalması neticesinde ürünlerin bir bölümünün heba olmasına yol açmıştır.

18. yüzyılda Batı dünyasında büyük bir devrim yaşanmıştır, Şalgam ve Üçgül ekiminin başlamasıyla toprakların nadasa bırakılma zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Şalgam hayvanları beslemekte kullanılmıştır ve bunun sayesinde hayvansal üretim artmıştır. Bir başka önemli gelişme de, Norfolk'ta yaşayan İngiliz çiftçiler Vikont Charles ,Townshend ve Thomas William Coke'un geliştirmiş olduğu dörtlü ekim nöbeti sistemiyle gerçekleşmiştir. Bu yöntemle ardışık olarak buğday, şalgam, arpa ve üçgül dikilmiş tarlalarda nadas gerek duyulmamıştır. Yine bu dönemde kaliteli hayvanlar, diğer türlerin arasından seçilmiştir. Townshend ve Coke, bu sayede verimli türler elde etmiş ve sonrasında

Norfolk'un verimsiz kumlu toprağına kilve tebeşir ekleyerek verimi arttırmıştır. Buna karşılık Avrupa'da bu süreç daha yavaş işlemiş, Fransız ve Alman çiftçiler uzun süre tüm dünyada olduğu gibigeleneksel ekim-biçimden vazgeçmeyerek önemli ölçüde zamankaybetmişlerdir.

Sanayinin de gelişmesiyle birlikte tüm bunları başka gelişmeler izlemiştir. İlkdefa dökme demir, sabanlarda silindirlerde ve tırmıklarda kullanılmıştır. 1840'taAlman kimyacı Justus von Liebig, potasyum, fosfor ve azotun bitkileringelişiminde önemli bir yer tuttuğunu tespit etmiş, farklı toprak ve gübretürlerinin tarımdaki verimi arttırdığı anlaşılmıştır. Yine İngiltere'de John Lawesve Henry Gilbert, fosfat bakımından zengin kayaları sülfürik asit ile tepkimeyesokarak yapay gübre elde etmişlerdir. Bu, günümüz yapay gübre kullanımınınbaşlangıcıdır. Yine 1843'te kil akaçlama boruları bulunmuş ve sonraki yıllarboyunca büyük tarlalar ucuz ve basit yöntemlerle akaçlanmıştır. Tüm bunlar,tarımda yeni bir dönemi açmış, dünyada ortaklaşa yapılan tarım faaliyetlerinin,pazarlarda satılarak ekonomik bir gelir olduğu görülmüştür.¹

20. yüzyılda dünyada yaşanan önemli ekonomik dalgalanmalar sonucunda tahıl ve diğer ürünlerde fiyat artışları meydana gelmiştir.Birleşmiş Milletler (BM) tahminine göre bu durumun gelecekte de sürmesi halinde bir çok üçüncü dünya ülkelerinin qıda temini sorunları yaşayacağı,ayrıca 2025 yılında Afrika'nın sadece nüfusunun %25'ini besleyebilecek kapasiteye sahip olacağı tahmin edilmektedir.

---

¹Tarımın Tarihsel Gelişim Süreci

http://www.ankaratb.org.tr/lib_upload/88_Tar%C4%B1m%C4%B1n%20Tarihsel%20Geli%C5%9Fim%20S%C3%BCreci_14_09_2010.pdf

1960'lı yıllarda Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası (OTP) ile tarım politikalarının biçimlendirilmesi ve ortak içsel etkenler konularının geliştirilmesi yönünde karar alınmıştır.

Diğer bir gelişmede GATT'ın (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) dünya ticaretinin serbestleştirilmesi yönünde yapılan sekkizinci çoktarafli ticaret görüşmesi sonucunda ,tarım ticaretinde liberalizasyonu amaçlayan Uruguay Raund 1986 yılında başlamış ve ancak 1993 yılında sonuçlanıp tarım sektörü de GATT'a dahil edilmiştir.GATT temel olarak pazara giriş, ihracat yardımları,iç destekler ve bitki sağliğı gibi konuları içermektedir.²

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasında sermaye biriktirme olanaklarını geliştiren ABD'ni (Amerika Birleşik Devletleri) , İkinci Dünya Savaşı sonunda kapitalist sermaye birikiminin uluslararası ölçekteki işleyişine ilişkin belirleyiciliğinin artmasıdır.Savaşın sonunda ABD sermayesinin sahip olduğu birikim olanakları çarpıcı boyutlardadır.Tarım ve qıda üretiminde ABD bir güce ulaşmıştır.Bu dönemde dünya tütün üretiminin %65'i,mısır ve pamuk üretiminin %60'ı ABD'de gerçekleştirilmektedir.

Geçmişte sömürge olan ülkelerin bağımsızlık kazanması,kapitalist sisteme alternatif bir odak olarak SSCD'nin varlığı ,Batı Avrupa'da sosyalist partilerin güç kazanması ve Doğu Avrupa'da sosyalist yönetimler kurulması İkinci Dünya Savaşı sonrasında kapitalist sisteme yön veren gelişmeleri oluşturur.

Yukarıda da belirtildiği üzere İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmeleri belirleyen temel dinamik üretici sermayenin uluslar

---

²Tarım Sektörü <http://www.kt-to.org/site/assets/files/1045/tarim-tur.pdf>

arasılaşmasıdır. Söz konusu dinamiğe bağlıolarak üretici sermaye, bir başka deyişle artı değer üretimi bu dönemde daha geniş bir coğrafyaya yayılır. Bu süreç meta ve para hareketleriyle geręekleřtięinden, bu dönemde meta ve para sermayenin uluslar arası hareketi de hız kazanır (Öztürk, 2006). Bu durum ise, sermayenin farklı formlarının uluslar arası ölçekteki dolaşımının güvence altına alınmasını gerekli kılar. Bugereklilik ise, ABD öncülüğünde oluşturulan IMF, GATT, IBRD gibi yeni düzenlemeleri ve kurumsal yapıları ortaya çıkarır. Söz konusu kurumsal yapılar, bir yandan sermayenin dolaşım alanının tanımlanması amacına diğer yandan da ABD'nin üretim fazlasının başta Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere diğer ülkelerde değerlenmesinin koşullarının yaratılmasına hizmet eder. Elbette ki bu durum ABD'de üretilen tarım ürünleri için de geçerlidir. Örneğin GATT Anlaşması ile bütün ülkelerin diş ticareti serbestleştirme politikaları gündeme getirilir, ancak ABD'nin tarım ithalatına kota koyma hakkı güvence altına alınır. GATT'ın bu yöndeki hükmü ile birlikte benzer düzenlemeler İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki ilk 10 yılda tarım politikalarının daha çok ABD tarafından şekillendirilmesine hizmet eder.

1960'lara gelindiğinde tarım ve qıda alanında Avrupa sermayesi ABD sermayesi ile rekabet edecek güce ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren , ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde tarımsal üretim çalışmalarında önemli bir artış yaşanmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan ve "yeşil devrim" olarak adlandırılan gelişmeler sonucunda dünyanın bir çok bölgesinde tarımsal üretimde önemli artışlar yaşanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte dünyanın birçok yerinde endüstriyel tarım ürünleri konusunda çalışmalar yürüten Rockefeller Vakfı'nın, 1943'te Meksika Hükümeti ile kurduğu Özel Çalışmalar

Vakfı, 1963 yılında Uluslar arası Mısır ve Buğday Geliştirme Merkezi adını alır (Atalık, 2007). Gene Rockefeller ve Ford Vakıfları 1970 yılında Uluslararası Çeltik Araştırma Enstitüsü'nü (IRRI) kurarlar. Burada yetiştirilen yüksek verimli ürünler dünyanın birçok bölgesine dağılır. IRRI ve CMMYT 1971 yılında ise, CGIAR' katılırlar ve butarihten sonra bu kuruluş dünyanın birçok bölgesinde çeşitli araştırma kuruluşları açar (Atalık , 2007). Avrupa sermayesi ile ABD sermayesi arasındaki rekabetin aldığı boyutları gösteren, ama aynı zamanda bu rekabetin derinleşmesine de hizmet eden bir başka gelişme de Roma Anlaşması ile çerçevesi çizilen ve Batı Avrupa sermayesinin tarım politikalarının ortaklaştırılması esasına dayanan Avrupa Ortak Tarım Politikaları'dır (AOTP). Tarımsal üretimin ve verimliliğin artırılması gibi hedeflerden hareket eden AOTP, yalnızca Avrupa tarım üretiminin ABD ile rekabet halinde gelişmesine hizmet etmez, Avrupa tarımının endüstrileşmesinde de önemli bir rol oynar. AOTP özellikle 1980'li yıllara gelindiğinde Avrupa tarım üretiminin ABD ile rekabet edebilir hale gelmesinde önemli rol oynar.

Dünyada Afrika kıtası dışında bütün kıtalarda tarımsal üretim artmıştır. Ancak bu üretim artışı tarım sektöründe kar oranlarının arttığı ya da sektörün kriz eyleminde uzaklaştığı anlamına gelmemektedir. Her şeyden önce 1997 ve 1998 yılında dünya ekonomisini etkisi altına alan krizden sonra küresel gıda piyasası önemli bir daralma ile karşı karşıya kalmıştır. Öte yandan 7 Ocak 2000 tarihinde Wall Street Journal gazetesi sektöre dair şunları yazmaktadır: "Tüm dünyaya yayılmış ,genetiği değiştirilmiş besinler konusundaki anlaşılma zılgı ve tarımsal biyoteknoloji şirketlerinin hisse senetlerindeki düşüşe bakılırsa ,bu şirketleri uzun vadede bile iyi bir yatırım olarak görmek zor".

Tarım alanında faaliyyet gösteren firmaların üreticiler ile kurduğu bir başka ilişkide ,teslim alınan ürünün ödemesini geciktirmek,son anda fiyatları düşürmek,anlaşılandan daha az alım yapmak,çiftçileri arz listesinde çıkarmak için tehdit etmek, kredilere yüksek faizler bindirmek gibi uygulamalardır.Bu süreçlerin tümü,tarım işletmelerinin sayısının azalması ile birlikte işletmelerin büyüklüğünün artması olgusunu da beraberinde getirmektedir.Örneğin son 20 yılda,ABD’de tarım işletmelerinin sayılarında %25 azalma gerçekleşmiştir.

Tüm bu gelişmeler , tarım üretiminin uluslararası ölçekte bir dizi eşitsiz güç ilişkileri ile şekillendiğini,farklı kapitalistleşme seviyelerindeki ülkeler sermayesinin dünya tarımsal üretiminde söz sahibi olma yönünde çabaya sahip olduğunu ,bununla birlikte kapitalizmin eşitsiz ve bileşik gelişime eğiliminin tarımsal üretimde de işlediğini ortaya koymaktadır.Ancak bunlarla birlikte dünya tarım ticaretinin hiç bir zaman gerçek anlamda serbestleşmediğini söylemek mümkündür.Bu yargının en önemli nedenleri gelişmiş ülkelerin tarım sektörlerini hem yüksek tarife engelleriyle korumaları hem de yüksek sübvansiyonlarla desteklemeleridir.³

1.2.Dünyada tarımın mevcut durumu

Tarım, iki temel üretim dalından oluşur. Bunlar bitkisel üretim (Organik tarım)ve hayvansal üretimdir(Hayvancılık). Bu iki temel tarımsal üretim dalı ve hatta tanımları arasındaki tek ayrım, kullandıkları materyalin birinde bitki ötekinde ise hayvan materyali oluşudur.

---

³Tolga Tören.DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE TARIM SEKTÖRÜNDE GENEL EĞİMLER.http://www.academia.edu/4801864/D%C3%9CNYADA_VE_T%C3%9CRK%C4%B0YE_DE_TARIM_SEKT%C3%96R%C3%9CND_E_GENEL_E%C4%9E%C4%B0LMLER

Organik tarım

Organik tarım ilk kez Avrupa ve ABD’de başlamış ve daha sonra diğer ülkelere yayılmıştır.Organik tarım ve gıda ürünlerine talebin artması sonucu organik tarımı benimseyen çiftçi sayısında artmıştır.Bu talebin büyümesi uluslararası ticareti de geliştirmiştir.Kendi ülkelerinde organik ürünler için iç bazar olmadığı halde bazı ülkeler Avrupa’da yetişmeyen organik ürünleri üretmeğe ve ihraç etmeğe başlamışlardır.

Organik tarım dünyadaki tüm ülkelerde yapılmakta ve organik üretim alanları artmaktadır.Organik tarım araştırma enstitüsü (FIBL) ’nün en son küresel organik tarım istatistikleri’ne göre 2009 yılında dünyada 160 ülkede yaklaşık 37.4 milyon hektar organik tarım alanı bulunmaktadır.Bu alanın büyük kısmı Avusturalya,Arjantin , ABD, Çin , Brezilya, İspanya ve Hindistan’da bulunmaktadır.Avrupa’da 2009 yılı sonu itibarile 9.3 milyon hektar alanda 250000 tarım işletmesinde organik tarım yapılmaktadır.Buna göre %1.9’unda organik tarım yapılmaktadır.Avrupa Birliği’nde ise 7.2 milyon hektar organik alanda 178 bin organik tarım işletmesi faaliyette bulunmaktadır.Bu da tarım alanlarının %4.7’sine ve tarım işletmelerinin %1.2’sini kapsamaktadır.

Hem dünyada hem de Avrupa’da volkanik tarım alanları konvansiyonel tarım alanları ile karşılaştırılmayacak kadar küçüktür.Ancak organik tarım alanları hızla artmaktadır.Dünya organik tarım ve gıda ürünleri pazarında başlıca ülkeler Kuzey Amerika ve Batı Avrupa’da yer almaktadır.Bu pazar 1999 ile 2009 yılları arasında hızla büyümüştür.2011 yılında küresel ve organik gıda pazarının bir önceki yıllara göre büyümesi beklenmektedir.

Günümüzde en büyük organik gıda pazarı ABD’ndedir.2009 yılındaki krize rağmen bu Pazar büyüyerek,26.6 milyar dolara

ulaşmıştır.Batı Avrupa organik gıda pazarının ise hemin dönemde büyüklüğü 26 milyar dolar civarındadır.Avrupa organik gıda pazarında başlıca ülkeler Almanya(8.4 milyar dolar),Fransa (4.4 milyar dolar) ve İngiltere (3.0 milyar dolar) 'dir.Dünya pazarındaki diğer önemli ülkeler ise Japonya (1.4 milyar dolar),ve Avusturalya(750 milyon dolar) 'dır.⁴

DÜNYA TOPLAM TARIM ALANLARI BAKIMINDAN EN BÜYÜK 20 ÜLKE (Tarla + Bahçe + Çayır + Mera Alanları) (2011)

ÜLKELER	000 HEKTAR	% PAY
Çin	519.148	10.6
ABD	411.263	8.4
Avustralya	409.673	8.3
Brezilya	275.030	5.6
Rusya Fed.	215.250	4.4
Kazakistan	209.115	4.3
Hindistan	179.799	3.7
Suudi Arabistan	173.355	3.5
Arjantin	147.548	3.0
Mongolya	113.507	2.3
Sudan	108.679	2.2
Meksika	103.166	2.1
G. Afrika	96.374	2.0
Nijerya	76.200	1.6
Kanada	62.597	1.3
Angola	58.390	1.2
Endonezya	54.500	1.1
Çad	49.932	1.0
Mozambik	49.400	1.0
İran	48.957	1.0
Türkiye (30. Sıra)	38.247	0.8
Diğer	1.511.502	30.8
DÜNYA TOP.	4.911.632	100.0

Dünya organik gıda ürünleri pazarının gelişmesinde bir çok önemli faktörler bulunmaktadır.Bunlardan öncelikli olarak ihracata

⁴Rakamlarla dünya tarımı . İzmir Ticaret Borsası Ar'Ge Müdürlüğü. Nisan 2014
<http://itb.org.tr/dosya/rapordosya/rakamlarla-dunya-tarimi.pdf>

dayalı olarak gelişen organik tarımsal üretim sonucu,bazı ülkelerde iç pazarda gelişmeğe başlamıştır.⁵

2010 yılında açıklanan verilere göre,2007 yılında 141 ülkeden gerçekleştirilen organik tarım 2008 yılında 154 ülkeye ulaşmıştır.2008 yılı sonu verilerine göre dünyada 35 milyon hektar alan organik standartlara göre sertifikalandırılmıştır.2007 yılı verileri ile karşılaştırıldığında 3 milyon hektara kadar artış göstermiştir.En çok büyüme Latin Amerika ve Avrupa'da gösterilmiştir.

Organik tarımda izlenebilirliğin ve güvenliğin önemli bir paydaşı kontrol ve sertifikasyon kuruluşlardır.Bu açıdan dünyada 481 kuruluş görev yapmaktadır.Kıtalara göre ise Avrupa'da 177,Asya'da 157 ,Kuzey Amerika'da 78,Latin Amerika'da 48,Okyanusya'da 11,Afrika'da 10 adet böyle kuruluş görev yapmaktadır.Ssertifikasyon kuruluşlarının sayıları ülkelere göre değişmektedir.

Dünya organik ürün ticaret hacminin 2008 yılı verilerine göre yaklaşık 50.9 milyar dolar olduğu belirlenmiştir.2007 yılı verilerine göre gelirin %54'ü Avrupa'da ,%43'ü Kuzey Amerika'da ve %3'ü ise diğer kıtalarda bulunmaktadır.Avrupa Birliği'nde aynı yıl verilerine göre yıllık 16.2 milyar avro ticarete konu olmaktadır.En yüksek pay Almanyada olmaktadır.

Yasal düzenlemer organik tarımda büyük önem taşımaktadır.İFOAM (Dünya Organik Tarım Hareketleri Federasyonu) 'ın temel standartları dünyada takip edilmektedir.Dünyada çıkarılan ilk resmi mevzuat ,24 Temmuz 1991 tarihinde yayınlanarak Avrupa Birliği'nde yürürlüğe girmiştir.Avrupa Birliği daha sonra 28 Haziran

---

⁵Kürşat DEMİRYÜREK.Organik Tarım Kavramı ve Organik Tarımın Dünya ve Türkiye'deki Durumu.
http://ziraatdergi.gop.edu.tr/Makaleler/2069745255_27-36.pdf

2007 tarihinde EC 834 \2007 sayılı organik üretim ve organik ürünlerin etiketlenmesi hususundaki konsey tüzüğü yayınlanmış ve bir Ocak 2009'dan itibaren geçerli olmak üzere uygulamaya koymuştur.

Dünyada 71 ülkede organik tarım yönetmeliği bulunmaktadır.21 ülkede ise geçici taslak yönetmelik hazır durumdadır. Bu yönetmelikler dışında özel standartlar da bulunmaktadır.⁶

Bitki biyoteknolojisi ve gen teknolojisi alanında gelişmeler 1980'li yıllardan itibaren hız kazanmış,ilk transgenik ürün olan uzun ömürlü domates FlavırSavr adı ile 1996 yılında pazara sürülmüştür.1996 yılından itibaren bu ürünlerin ekim alanları artmıştır.2005 yılında 90 milyon hektara ulaşmıştır.

Bu ekim alanlarının %99'unun ABD,Arjantin,Kanada,Brezilya ve Çin'de olduğu,genetiği değiştirilmiş ürün ekimi yapan ülkelerin sayısı 18'e ulaşmıştır.⁷

Hayvancılık

Dünyada hayvan varlığında son 7 yılda artış görülmektedir.Sayca azalan tek tür hindidir.Dünyada toplam 1.5 milyar baş sığır,195 milyon baş manda,1 milyar baş koyun,920 milyon baş keçi ve 66 milyon adet koban bulunmaktadır.Kıtalarda dağılımına göre ise Asya'nın tüm türlerde dünya hayvan varlığının çoğunluğunu barındırdığı,dünya hayvan varlığının son 50 yıl içerisinde gelişmiş ülkelere yönelmiş ülkelere yöneldiği anlaşılır.AB dünya sığır varlığının %6'sına ve koyun varlığının %9'una,hindi ve domuz varlığı ise %20 ve %16'sına

---

⁶Dünyada Organik Tarım
<http://www.eto.org.tr/ekolojik-tarim/dunyada-organik-tarim/>

⁷ Prof. Dr. Selim ÇETİNER.
<http://www.inovasyon.org/pdf/S.Cetiner.Inovasyon.org.pdf>

sahiptir.2004 2010 yılları arasında AB’de tüm hayvan türlerinin sayısı giderek azalmıştır,ancak manda sayısı %50’den fazlaya çıkmıştır.

FAO verilerine göre tarımsal üretim değeri 2010 yılında 3.3 trilyon dolar olmuştur ve hayvancılık sektörünün buna katkısı %34 düzeyinde gerçekleşmiştir.Üretim değeri en yüksek ürünler inek sütü (242 milyar ABD Doları), sığır eti (163 milyar ABD Doları) ve kanatlı etidir (143 milyar ABD Doları).

Hayvansal üretimde en önemli değişim 2007 2010 döneminde beyaz et ile manda ve keçi eti ve sütündeki üretim artışıdır.Bu artışlar Asya kıtasından kaynaklanmıştır.

Son dönemlerde üretimi azalan tek hayvansal ürün yapağıdır.Bu düşüşün nedeni Avusturalya ve Yeni Zelanda’daki koyun varlığının azalmasıdır.Dünyada 5000 ton civarında olan liftik üretiminin %50’si Güney Afrika’da üretilmektedir.Hayvansal protein üretimi dünyadaki toplam protein üretiminin %40’ını kapsamaktadır.Kuzey Amerika,Okyanusya ve Avrupa kıtaları ile Japonya ,İsrail gibi ülkelerde hayvansal protein büyük oranda et kökenli olup ,toplam proteindeki payı %60’dır.

AB İstatistik Ofisi (EUROSTAT) verilerine göre yıllar içerisinde giderek küçülen tarım sektörünün AB-27 GSYİH’sında 2004 yılında yüzde 1,6 olan payı, 2010 yılında yüzde 1,2’ye gerilemiştir. Hayvansal üretim toplam tarımsal üretim içerisinde yüzde 43’lük paya sahip olup, 2010 yılındaki üretim değeri 142 milyar Avro düzeyinde gerçekleşmiştir.Bunda en büyük payı süt (yüzde 34), domuz eti (yüzde 21) ve sığır eti (yüzde 20) oluşturmuştur.⁸

---

⁸ Hayvancılık Özel ihtisas Komisyonu Raporuhttp://tarim.kalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2014/12/Hayvancilik_Ozel_ihtisas_Komisyonu_Raporu.pdf

1.3.Dünya tarımında başlıca sorunlar

2 dünya savaşı sonrası küresel tarımda büyük başarılar elde edildi . Gıda ürünlerindeki artışla birlikte fiyatlartında da genel olarak düşüş olmuştur. En önemlisi kronik açlık azaltıldı. 1969 da her üç kişiden birisi açlıkla karşı karşıyayken günümüzde bu oran beşte birden azdır. Ama gıda üretimindeki bolluğun görünür olmayan bir kaynağı daha var : Üretimi azami seviyeye çıkarmak amacıyla doğal kaynakların azami derecede kullanıldığı ve bozulduğu bir başka deyişle sürdürülebilir olmayan tarım

Gezeganimizde doğal kaynakların harcanması açısından en büyük sorumlulardan birisi tarımdır. Tarım uygulamaları her yıl büyük değerlerde humusu yok ediyor, kıtaların yer altı rezervlerini tüketiyor ve bitkilerin genetik maddelerini yok etmektedir. Günümüz tarımında yenilebilir kaynakların yenilenme oranlarından çok daha büyük ir hızla kullanılması ve kaynakların yenilenmesi için yeterince çaba gösterilmemesi nedeniyle, tarımın kaynakları hızla azalmaktadır.

Kaynakların elli yıldır aşırı derecede kullanılması sonucunda pek çok bölgede doğal rezervler tükenmeye başladı.Günümüzün giderek hızlanan kaynak tüketimi üretimin 1950-1984 arasındaki hızlı artışına karşın son dönemde üretimde gerileme olduğu ve gıda talebinin arttığı bir dönemde yaşamaktayız. 30 yılı aşkın bir süre boyunca nüfus artışının kolayca üzerine çıkan bir Tahıl çıktısı artık nüfus artışının çok gerisinde kalmıştır.

Bu sorunun nasıl aşılacağı henüz çözülememiştir. Çünkü 1960'lı ve 70'li yıllardaki tarımsa verimde yaşanan sıçramalar, tekrar edilemeyecektir. Çünkü günümüzde eskisi kadar bol Su yok, kimyasal

tarım zehiri kullanımı hem çiftçinin zehirlenmesine hem de tarım eko sisteminin dengesinin bozulmasına yol açtı.

Çevre dostu tarım yöntemlerine duyulan ilginin giderek artması olumlu bir gelişme. Toprak sağlığını geliştirme, tarım zehiri kullanımını azaltma, su tasarrufu yapma ve genetik biyoçeşitliliği koruma amaçlı önlemleri artık yalnızca birkaç ileri görüşlü çiftçi ya da bilimadamı değil, ulusal hükümetler ve uluslar arası kurumlar da benimsemektedirler. Ama gıda üretiminin sürdürülebilir bir temele dayandırılması için gerekli çabayla karşılaştırıldığında bu girişimler sayıca yetersiz ve küçük çaplı olarak görülmektedir. Günümüzde tarımın kendi olanaklarıyla yaşamasını ve geçmiş yılların kaynak borcunu geri ödemeye başlamasını sağlayabilecek tek şey sürdürülebilir tarım uygulamalarını gerçekleştirmektir.

Dünyanın önemli bir Sıcaklık artışı yaşaması durumunda da tarım alanlarında kayıp yaşanacaktır. Küresel ısınmanın 2100 yılına kadar Deniz seviyesini 10-120 santimetre yükseltmesi bekleniyor. Dünya bankasının gerçekleştirdiği bir çalışmada deniz seviyesinin 50-100 cm.yükselmesi durumunda Çin'de 48 şehri de içine alan 92 milyon hektar alan sular altında kalacağı tahmin edilmektedir.

Bütün bunların yanında ormanların tarım amacıyla açılmaması, bir sera gazı olan karbonun atmosferde büyük miktarlarda verilmesine ve küresel ısınmanın artmasına yol açabilir. Ayrıca küresel toprak bozulması da tarım sorunu açısından önemli bir etken olmaktadır. Dünyada Bitki yetişen alanların neredeyse altıda birinde II.dünya savaşından bu yana çeşitli düzeylerde toprak bozulması yaşandı. Bu kötü kullanımın neredeyse yarısından fazlası tarım ve hayvancılıktan, ya da

⁹ormanların tarım alanlarına dönüştürülmesinden kaynaklanıyor.En yaygın toprak bozulması şekli olan Erozyon sebebiyle de tarım alanlarının kaybolmasına sebebiyet vermektedir. Rüzgar ve su erozyonu sebebiyle kaybedilen toprak miktarı Gün geçtikçe artmaktadır. Tarım alanlarından su erozyonu ile sürüklenen fosfor ve Azot sonunda ırmak, Göl ve okyanuslara giderek su yosunlarının büyümesine ve balıkların ölmesine neden oluyor. Ayrıca sanayi kirliliği taşıyan suların tarım alanlarında kullanılması sebebiyle bu kimyasal olarak kirlenmiş su ile sulama yapılan tarım alanlarında da ciddi biçimde problemler olmaktadır.

Küresel su kaynaklarının bolluğuna rağmen, bölgesen düzeyde su kıtlıkları giderek yaygınlaşıyor.⁹

Tarım suyu üzerindeki baskıların giderek artmasına rağmen sulama sisteminin çoğunda büyük miktarlarda su israf edilmektedir. Sulama için kullanılan suyun, yarısından daha azı ekinlere ulaşabilmektedir. Su tasarrufu sağlayarak çözümlerin çoğu büyük yatırımlar ya da gelişmiş teknolojiler gerektirmiyor. Pirinç çeltiklerinin sürekli sulanması yerine aralıklarla sulanması yerinde çok az bir düşüş olmasıyla beraber kullanılan suda % 40 oranında bir tasarruf sağlanmaktadır. Ayrıca kullanılan suyun yeniden kullanımı da büyük ölçüde su tasarrufu sağlayabilmektedir. Örneğin israilde işlenmiş atık suyun % 70 oranında sulamada kullanılması ve aKahire'nin 2025 yılındaki atık su potansiyelinin şu anda Mısır'ın tarımda kullandığı suyun % 83'ü kadar olabileceği tahmin edilmektedir.

---

⁹ **Türkiye Organik Tarım Stratejik Planı 2012-2016**", TC Gıda ve Hayvan Bakanlığı, Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü.

Modern zararlı kontrolü yöntemleri, tarımsal sorunlara karşı körce bir yaklaşımın tarım kaynaklarını bozabileceğini göstermektedir. Zararlılar yönünden kayba uğrayan çiftçiler genellikle, düşüncesizce bir inatam duygusuyla hareket ediyor ve hasara neden olan ayırık otu, böcek ve bakterilere saldırıyorlar. Ama bu yöntem zararlıları kontrol etmek yerine yok etmeyi hedefliyor ve tarım ekosisteminin istikrarlı bir şekilde işlemesi için gerekli doğal dengeyi bozuyor.

Zararlılara karşı tarım zehiri kullanılması, zararlıların bu kimyasal maddelere karşı kısa sürede direnç kazanmaları, daha yüksek dozlar kullanılmasını ve en sorund a da aynı kontrol düzeyini tutturabilmek için yeni ürünler geliştirilmesini gerektiriyor. Ayrıca aşırı ilaç kullanımı, zararlıların doğal düşmanı olan faydalı böcekleri de yok ederek tarım eko sisteminde bozulma yaratabilmektedir.

Tarım alanlarının korunması için ülkeler tarafından yatırımlar yapılması da gerekebilir. Toprağın tehlikeli derecede kıt olduğu durumlarda tarım alanlarının başka kullanımlara dönüştürülemez yasaklanmalıdır.

Tarımsal üretimden yararlanma oranını arttırmanın bir yolu da hasat sonrasında yaşanan israf düzeyini azaltmak. Bozulma, dökülme ve kemirgen veya böceklerin yol açtığı hasarlar nedeniyle hasat yapılan gıdanın % 20'den fazlası sofralar ulaştırılmamaktadır. Bu kayıpların azaltılması, tarım kaynaklarının üzerine daha fazla yüklenmeden gıda miktarının arttırılmasını sağlayacaktır.

Son kırk yıl içinde hem karadan, hem de denizden temin edilen gıdaların miktarında bundan önce hiç rastlanmamış oranda artışlar

kaydedilmiştir. Bugün ise bu artış yerini durgunluğa hatta azalmaya bırakmıştır.¹⁰

1950 ile 1984 yılları arasında dünya üzerindeki tahıl üretimi 2,6 kat artmıştır. Böylece tahıl üretimi nüfus artışının çok üzerine çıkmış ve kişi başına düşen tahıl % 40 oranında çoğalmıştır. Dünya balık rekoltesindeki gelişmeler ise çok daha parlak olmuştur. Aynı yıllar içerisinde 4,6 katlık bir artışla kişi başına düşen balık miktarını bir kat daha artmıştır. Bu gelişmeler sonunda dünya üzerindeki açlık ve beslenme açığı belirli oranda kapanmış ve günün birinde açlığın tamamen ortadan kaldırılabileceği ümidi yayılmıştır.

Gerçek şu ki dünya tahıl üretimi, artmakta olan insan nüfusunu besleyecek kapasitede değildir. Elde edilmekte olan gıda miktarı ile, insan nüfusu arasında bir denge tesis edilmesi görevi çiftçilerden çok Aile planlamacılarına düşmektedir.

Kara ve denizlerdeki besin sistemleri hakkında elde edilmiş olan son veriler hızlı nüfus artışına acilen bir çözüm bulunması gerektiğini, ortaya koymaktadır. Ülkelerin ihtiyaçları dünyadaki biyolojik sistemlerin sınırlarını zorladıkça sahip olduğumuz temel kaynaklar tükenmektedir. Burada çözülmesi gereken problem sadece hızlı nüfus artışını durdurmak değil, büyümenin yaşam standartlarını düşürmeden nasıl sağlanabileceğidir. Ekilebilir alanların genişlemediği dünyamızda hektar başına düşen tahıl miktarını nüfusun artış hızıyla, dengede tutarak sadece mevcut nüfus beslenebilir. Üretimde artışın hemen hemen olmadığı günümüzde tahıl üretiminin 1984 yılından beri düşüş yaşadığı göz önüne

---

¹⁰ • “Türkiye’de tarım sektörü raporu2013”, Türkiye Odalar ve Borsalar birliği.

alındığında, yapılabilecek tek şey nüfus artışını önlemek hatta azalmasını temin etmektir. Aksi takdirde açlık yayılacak ve çok fazla insan ölecektir.

Giderek azalan gıda üretimine karşı getirilebilecek sistematik çözümler, nüfus artışını durdurmak, tarımı destekleyen doğal sistemlerin tahribini önlemek ve tarıma yatırım yapmaktan geçmektedir. Tarımı destekleyen doğal sistemlerin korunması erozyonun, toprağın oluşumundan daha hızlı bir hale gelmesinin önlenmesi, genlerin biyolojik çeşitliliğinin muhafaza edilmesi, ürünlere zarar veren ultraviyole ışınları süzen ozon tabakasının korunması gibi önlemleri almak gerekmektedir. Beslenmemizi garanti altına almak istiyorsak iklim değişikliğine ve Hava kirlenmesine engel olmak zorundayız.

İnsanoğlu tarih boyunca üç temel besin kaynağına bağımlı olmuştur. 1. okyanuslardaki balık yatakları, meralar, tarlalar iki temel doğal sistem olan Okyanus yatakları ve meralar konusunda görüldüğü kadarıyla dünyanın başı beladadır. Okyanuslardaki avlanma miktarı, yüzyılın ortalarından bu yana yaklaşık beş kat artarak sürdürülebilir verim sınırına ulaşmıştır. Artık aşırı avlanma istisna değil kural olmuştur. Aynı şeyi meralar içinde söyleyebiliriz.

Bugün bazı insanların çok fazla bazılarının ise çok az beslenebildiği, besin açısından bölünmüş bir dünyada yaşıyoruz. Bu durumların her ikisi kötü beslenme örnekleridir ve ne gariptir ki, aşırı beslenip şişman olan insanlar da, yetersiz beslenip zayıf olan insanlar da aynı Sağlık sorunlarıyla karşı karşıyadırlar. Hastalığa karşı hassasiyetlerinin artması, ortalama yaşam sürelerinin azalması ve verimin düşmesi.

Aşırı kilolar yüksek tansiyon, kronik kalp hastalıkları, felç, diyabet (şeker hastalığı) ve çeşitli kanser türlerinden ölme riskini arttırmaktadır. ABD’de şişmanlık sigaranın ardından ikinci sırada gelen lüm nedenidir.

Dünyadaki aç çocuklar iki bölgeyi toplamışlardır. Bunlar Hindistan ve Orta ve Güney Afrika’dır. Bebek ve çocukların kötü beslenme özellikle önem taşıyan bir sorundur. Çünkü çocukların fiziksel gelişimini engelleyen her faktör, zihinsel gelişimlerini de¹¹ engelleyebilmektedir. Kötü beslenme, sadece insanların yaşadığı zorluklarla ölçülen yüksek toplumsal maliyetlere neden olmakla kalmamakta, aynı zamanda bir ülkenin en değerli kaynağı olan insan nüfusunu da azaltmaktadır.

Kişi başına düşen tahıl tüketimi ülkelere göre büyük değişiklik gösterdiği için besin yeterliliği konusunda net bir gösterge değildir. Bir kişi için yıllık tahıl tüketim miktarı 200-900 kg. arasında değişmektedir. Dünyanın en sağlıklı insanları ise bu sıralamanın üst basamaklarında değil, ortalarında yer almaktadır. Örneğin ortalama bir kişinin yılda 400 kg tahıl tükettiği İtalya’daki ortalama yaşam süresi, iki kat daha çok tahıl tüketen ve kişi başına çok daha fazla sağlık harcaması yapan ABD’den daha uzundur. Besin çemberinin en üstünde bulunan insanlar genellikle yağ yönünden zengin etlerin aşırı tüketimi, nedeni ile sağlık sorunları yaşamaktadırlar.¹⁰

Günümüzde açlığın hala var olması, düşük gelir ve yoksullukla kendini gösteren düşük verimin sonucudur. Daha çok alanı ekime açarak dünya tahıl üretimini artırma seçeneği artık ortadan kalkmıştır. Özellikle 1981’e kadar sürekli genişleyen tarım alanları bu tarihten sonra,

---

¹¹ .“Türkiyede Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları”, Tarihsel Bakış, Zeki Doğan, 2015 Ocak.

toprakların yasa dışı amaçlarla kullanılması toprakların erozyon nedeniyle kaybedilmesi, ya da soya fasulyesi gibi diğer ekin türlerine açılması sonucu topraklarda bir azalma meydana gelmiştir.

Tüm canlılar gibi insanın da yaşaması gelişmesi ve mutluluğu yaşadığı ortamın gelişmesine ve dengesine bağlıdır. İnsanlar olayları genellikle salt günlük çıkarları açısından değerlendirerek dikkate almamaktadırlar. Ancak son yıllarda çevre sorunlarının tüm canlıların aşgılık ve yaşamını tehlikeye sokacak boyutlara ulaşması bu bakış açısında bazı değişmelere yol açmıştır. Nitekim çevre sorunlarının boyutlarındaki genişleme, bazı doğal kaynakların tükenme sınırına ulaşırken, içilen sudan, solunan havaya kadar sağlıksız bir ortam yaratmıştır.

Bu ekolojik geçiş döneminde üretim programlarıyla tüketim biçimleri, doğanın kayıplarını yeniden kazanabilmesini sağlayacak değişimleri gerektirmektedir. Bir başka konu da, insan yerleşim planlarını doğaninkilere uydurmaktır. Mega kentler ve bunların genişleyen kentsel dokusu, doğaya karşı yük bindirmekte, bunun tehdit edici ve bozucu sonuçları, Mexico City gibi, Sanghay, Bombay, Kahire gibi örneklerde açıkça görülebilmektedir.¹²

---

¹²Tarım Ve Beslenme Sorunu <http://www.diyadinnet.com/YararlıBilgiler-167&Bilgi=tar%C4%B1m-ve-beslenme-sorunu>

BÖLÜM 2.

Türkiye’de tarım

2.1.Türkiyede tarımın geçmişine kısa bakış.

Ekonomi, sınırlı sayıdaki üretim faktörlerinin, toplumu oluşturan bireylerin bütün ihtiyaçlarını karşılamak üzere, nasıl ve hangi alternatiflerde kullanılacağını inceleyen bir bilim dalıdır . Ülke ekonomilerini oluşturan faaliyet kolları ise ekonomik sektörleri oluşturmaktadır. Tarım sektörü de ülke ekonomilerini oluşturan temel sektörlerden biridir. Günümüzde tarım denildiği zaman genellikle ilk akla gelen kavram bitkisel üretimdir. Oysa tarım çok daha kapsamlı bir kavramdır. Tarım, bitkisel üretimin yanı sıra hayvancılık, ormancılık ve su ürünlerini de kapsamaktadır . Tarım genel anlamda “bitkisel ve hayvansal ürünlerin; üretilmesi, kalite ve veriminin yükseltilmesi, uygun koşullarda korunması, işlenip değerlendirilmesi ile pazarlanması” şeklinde tanımlanmaktadır.

Ekonomik, doğal ve kültürel şartlara bağlı olarak üretim faktörlerini (emek, sermaye, teknoloji, girişimci vb.) rasyonel bir şekilde kullanmak suretiyle bitkisel ve hayvansal üretim yapmak veya bu ürünleri işleyerek bir kazanç sağlama tekniği olarak da ifade edilen tarım, sektör olarak çeşitli faaliyet kollarından oluşmaktadır. Aşağıda belirtilen ve her biri birer alt sektör olan bu temel faaliyet kollarının tümüne ise tarım sektörü denilmektedir. Günümüzde tarım sektörünü oluşturan bu 5 temel faaliyet kollarına ek olarak tarımsal mamulleri işleme, depolama, tasnif etme, ambalajlama ve değerlendirme gibi faaliyetler de tarım sektörü içerisinde yer almakta ve önemli bir paya sahip olmaktadır. Bu faaliyet kolları ise; toprak ve su kaynakları, bitkisel üretim, hayvancılık, ormancılık ve su ürünleridir.

Tarım sektörü, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişiminde çok önemli görevler üstlenmiş ve üstlenmeye de devam etmektedir. Tarım; ülke nüfusunun beslenmesi, milli gelire ve istihdama katkısı, sanayi sektörüne hammadde sağlaması, sanayiye sermaye aktarması, ihracata doğrudan ve dolaylı olarak katkısı, biyolojik çeşitlilik ile ekolojik dengeye olan katkıları nedeniyle tüm dünyada vazgeçilmez ve gıda üretiminin güvenliği nedeniyle de stratejik bir sektör niteliğindedir

Türkiye, tarih boyunca çeşitli uygarlıklara evsahipliği yapmış bir coğrafya üzerinde bulunmaktadır. Bu uygarlıklarda da tarımsal faaliyetler, iklimin bölgelere göre farklılık göstermesi ve Anadolu'nun da eski bir dünya ticaret merkezi olması nedeniyle, birçok alanda ve türde yoğun bir şekilde yapılmıştır. Bu uygarlıkların en önemlilerinin ise Asur, Hitit, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun olduğu olarak ifade edilebilir.

Asur İmparatorluğu Dönemi; Milattan Önce (M.Ö.) 1920-1750 yılları arasındaki dönem Asurlar dönemi olarak ifade edilmektedir. Bu dönemde Asurlu tüccarlar, Anadolu'dan keçi kılı ile yünü toplayıp, bugünkü Musul yöresinde bulunan Asur'a götürmüş, karşılığında ise kumaş ve kalay getirmiştir. Ayrıca, o dönemlerde yerli halkın buğday ve mısır yetiştiriciliği yaptığını gösteren kaynaklar da bulunmaktadır.

Hitit İmparatorluğu Dönemi; M.Ö. 1800-1200 yılları arasındaki dönem Hititler dönemi olarak ifade edilmektedir. Hitit İmparatorluğu tarıma dayalı bir ekonomiye sahiptir. Bu dönemde yetiştirilen başlıca tarımsal mamullerin; buğday, arpa, çavdar, üzüm, incir, elma ve zeytin

olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, arpadan bira ve üzümünden de şarap bu dönemde yapılmıştır.¹³

Bizans İmparatorluğu Dönemi; Milattan Sonra (M.S.) 395-1453 yılları arasındaki dönem Bizanslılar dönemi olarak ifade edilmektedir. Doğu Roma İmparatorluğu olarak da bilinen Bizans İmparatorluğu, 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethiyle yıkılmıştır. Bizans İmparatorluğu'nun ekonomisi; el sanatları, tarım ve ticarete dayanmaktadır. Bütün sanayi öncesi toplumlarda olduğu gibi tarımsal üretimin ve toprak mülkiyetinin devlet hayatındaki önemi büyüktür. Tarımsal faaliyetler; köleler, köylüler ve askerler tarafından yürütülmektedir. Bizanslılar döneminde gerçekleştirilen başlıca tarımsal faaliyetlerin; buğday, arpa, yulaf, çavdar pamuk, meyve ve sebze türleri, üzüm, zeytin ve zeytinyağı, arıcılık ve hayvan yetiştiriciliği (koyun, keçi, sığır ve at) olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte Bizans sanayisinde başta pamuklu ve ipekli dokumacılık olmak üzere ketencilik ve halıcılık da dönemin önemli tarımsal faaliyetleri arasında yer almaktadır.¹³

Selçuklu İmparatorluğu Dönemi; 1038-1338 yılları arasındaki dönem Selçuklular dönemi olarak ifade edilmektedir. Selçuklu İmparatorluğu'nda göçebe topluluklar geçimini hayvancılık ile sağlarken, yerleşik nüfus geçimini tarım, ticaret ve el sanatları ile sağlamaktadır. Bu dönemde halkın bir bölümü tarla tarımı yapmakta, bir bölümü koyun başta olmak üzere hayvancılık, bir bölümü ise meyve üretimi ve bağcılık ile uğraşmaktadır. Bu dönemde buğday, pirinç ve pamuk üretiminin tarımsal üretimde önemi büyüktür. Hayvancılıkta ise

---

¹³ Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu” T. C. KALKINMA BAKANLIĞI. Ankara 2014

keçi, koyun, sığır ve at yetiştiriciliğine önem verilmiştir. Selçuklular döneminde hayvancılığa verilen önemin artması ile birlikte halı ve kumaş dokumacılığı ile dericilik faaliyetleri de gelişim göstermiştir.

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi; 14. Yüzyıl ile birlikte 600 yılı aşkın bir süre tarihte önemli bir yeri olan Osmanlı İmparatorluğu'nda ekonomi, tarım ağırlıklı bir yapıya sahiptir. Bu dönemde nüfusun yaklaşık %90'ı geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda döneminin en önemli tarımsal mamulün tahıl olduğu görülmüştür. Toplam tarımsal üretimin %90'ını tahıl türleri oluşturmaktadır. Ayrıca pirinç, pamuk, kendir, kenevir, tütün, bağcılık, sebze ve meyve üretimi ile koyunculuk da önemli tarımsal faaliyetler arasında yer almıştır. 1913 yılına gelindiğinde ise şeker pancarı tohumları ithal edilmiş ve pancar üretimine başlanmıştır.

Cumhuriyet Dönemi; Türkiye'de Cumhuriyet sonrası yaşanan ekonomik gelişmeler sonucunda sanayi sektörüne ağırlık verilmiş, fakat tarım sektörü de ülke ekonomisi içerisinde önemini birçok bakımdan korumaya devam ettirmiştir. Tarım sektörünün Türkiye'de milli gelirin oluşumundaki nispi payı yıllar itibari ile geriliyor olmasına rağmen, sanayi sektörüne sağladığı girdi, genel istihdam, dış ticarete katkısı ve hizmet sektörü için yarattığı etki dikkate alındığında, Türkiye ekonomisindeki yeri ve önemi büyüktür.

Türkiye'de son yetmiş yıllık sürece bakıldığında, ülke nüfusu yaklaşık 6 kat artış göstermiştir. 1927 yılında her dört kişiden yalnızca biri kentlerde yaşarken, diğer bir ifade ile Türkiye'deki kentleşme oranı %25 iken, 2010 yılında durum tamamen tersine dönmüş ve her dört kişiden yalnızca bir kişinin kırsal kesimde yaşamını sürdürdüğü tespit

edilmiştir. Diğer bir ifade ile kentleşme oranı yaklaşık %75'e yükselmiştir.

1923 yılında Lozan Anlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti'ne devredilen borçlar sonrasında ülkede kalkınmayı sağlayacak sektör olarak tarım sektörü seçilmiş ve tarımsal üretimi artırmayı amaçlayan politikalar izlenmiştir. 1923-1929 yılları arasında yaşanan gelişmeler yapılan seçimin başarılı olduğunu ortaya koymuştur. Dönem içerisinde tarım sektöründe %10'un üzerinde bir büyüme hızı yakalanarak, ülkenin içinde bulunmuş olduğu zor durum, tarım sektörünün yaratmış olduğu olumlu etki ile aşılmıştır. 1930'lu yıllarda ülkemizde, tarımsal faaliyetleri desteklemek amacı ile Tarım Kredi ve Satış Kooperatifleri, Zirai Kombinaları ve Devlet Ziraat İşletmesi kurulmuştur.

1940'lı yıllarda 2. Dünya Savaşı'nın da olumsuz etkileri sonucunda tarımsal mamul fiyatları sürekli artış göstermiştir. Bu dönemde iktidardaki hükümetler tarımsal mamul fiyatlarındaki artışı azaltmaya çalışmış ve 1945 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nu çıkararak toprağı bulunmayan çiftçilerin topraklandırılmasını amaçlamıştır. 1950'li yıllara gelindiğinde ise, tarımsal işgücünün kırsal kesimden kentlere doğru kaymaya başladığı ve toprak reformundan beklenen başarıya ulaşamadığı görülmüştür. 1960'lı yıllardan sonra ise 5 yıllık kalkınma planları hazırlanarak, tarım ile ilgili faaliyetleri destekleyici politikalar benimsenmiştir.

Kalkınma planlarının hazırlanması ile birlikte tarım sektöründeki üretim artışı az da olsa hızlanmış fakat uygulanan tarımsal politikalar, hedefleri tutturma konusunda başarılı olamamıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise Uluslararası Para Fonu (IMF) ile imzalanan anlaşmalar çerçevesinde izlenen tarımsal politikalarda önemli değişikliklere

gidilmiştir. Bu politikaların en önemlilerini aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür.

Uygulanmakta olan mevcut destekleme politikalarından vazgeçilerek, Dünya Bankası'nın önerdiği, küçük üreticiyi hedef alan araziye dayalı Doğrudan Gelir Desteği Sistemine geçilmesi

Hububat, tütün ve şeker pancarı fiyatlarının dünya fiyatları ile uyumlu hale getirilmesi ve zaman içinde destekleme alımlarının kaldırılması,

Hükümetin çiftçilere verdiği kredi sübvansiyonunun aşamalı olarak kaldırılması,

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) ve Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası (TCZB)'nin yeniden yapılandırılması,

Türkiye Zirai Donatım Kurumu (TZDK), İstanbul Gübre Sanayi A.Ş. (İGSAŞ), Türkiye Gübre Sanayi A.Ş. (TÜGSAŞ), Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TŞFAŞ), Çaykur ve Tekel'in özelleştirilmesi olarak sıralanabilir.

Uluslararası Para Fonu ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde alınan kararlarda çiftçilere verilen ekonomik destek önemli ölçüde sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'de yetiştirilen tarımsal mamullere ilişkin maliyetlerin, dünya tarımsal üretim maliyetleri ile karşılaştırıldığında, ciddi fiyat farklılıklarının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu farklılıkların başlıca nedenleri; Türkiye'nin tarım ile ilgili alt yapı sorunları, girdi fiyatlarının yüksekliği, ortalama işletme büyüklüklerinin küçük olması, nadas zorunluluğu, sulama olanaklarının yetersizliği, sınırlı teknoloji kullanımı, gübre, tohum ve tarımsal ilaç fiyatlarının yüksekliğidir. Bu nedenler ile yerel fiyatlar, dünya

fiyatlarının çok üzerine çıkmakta, tarımsal üretimi destekleme fiyatları da yetersiz kalmaktadır. Yaşanan bu olumsuz durumlar, ülkemizde faaliyet gösteren tarım üreticilerini tarımsal üretimden vazgeçmeye yöneltmektedir.¹⁴

14. yüzyıl ile birlikte 600 yılı aşkın süre tarihte önemli bir yer almış olan Osmanlı İmparatorluğu'nda tarım ağırlıklı bir iktisadi hayat varlığını sürdürmüştür. Başlangıçta konar göçer bir hayat yaşayan toplum imparatorluğun gelişmesi ve idari düzenin yerleşmesi ile yerleşik hayata geçmiştir. Osmanlı döneminin sosyal, kültürel ve ekonomik tarihi hakkında bilgi veren Tahrir Defterlerindeki kayıtlar nüfusun %80-90'ının tarımsal faaliyetlerden gelir elde ettiğini göstermektedir. 1520-1530 yılları arasında da tahriri defterlerinden elde edilen bilgiler de tarım nüfusunun yüksekliği hakkında bilgi vermektedir . Osmanlının gelişme döneminde çiftçiler sahip oldukları üretim aracına göre adlandırılmış ve buna göre katagorilere ayrılmıştır. Köylüler tasarruflarındaki arazi büyüklüğüne göre çift, nîm çift, bennâk, caba, mücerred gibi sınıflara ayrılarak vergilendirilmişlerdir. İmparatorlukta tarımsal faaliyetler büyük ölçüde devletin kontrolü altında devam etmiştir. Devlet mülkiyetine dayalı bu toprak sistemine mir-i arazi denilmektedir. Mir-i arazi rejiminde toprağın çıplak mülkiyet hakkı devlete aittir. Mir-i arazi rejiminde doğrudan yönetim tarafından oluşturulmuş ve hiyerarşik bir mülkiyet sıralaması getirilmiştir. Buna göre toprakta en büyük pay sahibi olan padişaktır. Bunu, sadrazam, vüzara, ümera, beylerbeyi, sancakbeyi ve askeri görevler için dirlik verilen sipahiler izlemektedir . Köylü ırsi ve ebedi kiracı olarak toprağı işlemektedir. Köylü topraktaki tasarruf hakları

---

¹⁴Türkiye'de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış,Zeki Doğan,Seçkin Arslan,Ayberk Nuri Berkman.<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/185141>

karşılığında devlete vergi ödeme yükümlülüğüne sahip olmuştur. Bu vergilerin toplanması makam ya da kişilere belirli görevler karşılığında bırakılmıştır. Bu kişiler sahibi-i arz olarak anılmıştır. Fethedilen topraklar mir-i rejim uyarınca dirliklere ayrılıp buralarda sahibi-i arz'lar görevlendirilmiştir. Sahibi-i arz, bu görevleri karşılığında devlete silahlı asker yetiştirmek, donatmak ve gerektiğinde savaşa katılmakla mükellef olmuşlardır. Osmanlı mir-i rejimi 3 farklı toprak sistemini içinde barındırmıştır. Geliri 100 bin akçeden fazla “has” adındaki dirlikler olup üst düzeydeki idarecilere tahsis edilmişlerdir. Has sahipleri tıardan farklı olarak her beş bin akçe için 1 asker hazırlamakla yükümlü olmuşlardır. Has göreve bağlı olarak verildiği için sahipleri de sık sık değişmiştir. Geliri 20-100 bin akçe arasında olan ikinci derecedeki emirler, beyler ve sancak beylerine verilen “zeamet” adındaki dirliklerdir. Zeamet sahipleri de her beş bin akçe için 1 asker hazırlamakla yükümlü olmuşlardır. Ekonomik açıdan toprakları rasyonel bir şekilde işleterek hububat üretiminin ara verilmeksizin sürdürülmesini amaçlayan tımar sistemi ise, Osmanlı tarımının temelini oluşturmuştur. Bu sistem, Selçuklu toprak düzeni olan “askeri ikta” sistemini esas almıştır. İkta sistemi Hz. Ömer zamanında istila sonucu sahipsiz kalan toprakların devlete vergilerinin ödenmesi şartı ile şahıslara verilmesi yöntemi ile başlamıştır.

Tımar sistemi, bilindiği gibi, devletin birtakım gelirlerini hizmet karşılığında dirlik sahibi denilen ve genellikle askeri ve idari görevler yüklenen kişilere verilmesine dayanmaktadır. Tımar geliri 3-20 bin arasında olan dirliklerdir. Daha çok savaşta yararlılık gösteren askerlere ve sipahilere sürekli toprakların başında durma zorunluluğu ile tahsis edilmiştir. Tımarlı sipahiler her üç bin akçe karşılığında bir asker

besleme, donatma ve savaşa hazırlama yükümlülüğünde olmuşlardır. Devlet, tımar sistemi ile vergi gelirlerini toplamak için büyük bir mali örgüt kurup bunun devamını sağlama yükümlülüğünden kurtulmuş, aynı zamanda vilayetlerde düzeni sağlamış ve savaşlar için de büyük bir askeri güç oluşturmuştur. Merkezi yönetim anlayışına sahip Osmanlı sistemi açısından, bu düzenin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi, tımar sistemine tabi topraklardan sağlanacak vergilerin doğru tespit edilmesine bağlı olduğu için kayıt sistemine ihtiyaç duyulmuş ve tahrir defterleri oluşturulmuştur. Devlet bu yolla, vilayetlerdeki vergiye tabi olacak nüfusu ve tahmini vergi gelirlerini tespit etmiştir. Tahrir, tımar sisteminin yürürlükte olduğu sancaklarda uygulanmıştır. Tahrir defterleri bir çok tarih araştırmacısı tarafından, Osmanlıların “klasik devri” denilen asırlarda, tımar sistemini uyguladıkları bölgelerde, vergi mükelleflerine ait çeşitli bilgileri (ki bazen vergiden muaf kişiler de kaydedilmiştir), bunların yaşadıkları yerlerden toplanması beklenen vergileri, bu vergilerin hangi kişi veya kurumların tasarrufunda bulunduğunu tespit eden ve genelde sancak esasına göre düzenlenen resmi belgeler olarak tanımlanmaktadır.

Mir-i arazi sistemi, köylüyü her türlü doğal ve toplumsal tehlikeler karşı da koruyan bir sistem olmuştur. Toprağı kiralayan ve işleyen çiftçiye de tanınan haklar Osmanlı toprak düzeninde en önemli konulardan biri olmuştur. Tımarından memnun olmayan bir reaya şikayet etme hakkı verilmiştir. Bir reyanın ölümünde toprak belirli önceliklere göre mirasçılara belirli bir ölçeğin altına düşürülmeden ya da genişletilmeden devredilmiştir. Ancak, köylünün toprağını terk edemez yükümlülüğü ile bir anlamda özgürlüğü sınırlandırılmış, terk ettiğinde ise geri getirilmiştir.

Köylüye verilen arazi parçalanamaz olduğu gibi bir çiftçi ailesinin geçimini sağlayacak miktarda tutulmuştur. Osmanlı kanunnamelerine göre büyüklük toprağın yetiştirme kabiliyetine göre değişmek üzere verimli yerlerde 60-80, orta verimli yerlerde 80-100 ve kıraç yerlerde ise 100-150 dekar olarak sınırlandırılmıştır. Arazi kullanımına karşılık toprağın verimliliği de dikkate alınarak elde edilen üründen 1/10 ile 1/50 arasında aynı “aşar/öşür” vergisi alınmış ve her yıl 33-36 akçe arasında değişen “çiftçi akçesi” adı altında devlete arazi kiralamadan dolayı vergi ödenmiştir. Bunların dışında pazarda satılan mallardan “baş”, topraksız veya az topraklı çiftçilerden bennak adı ile vergiler de alınmıştır.

Toprak rejiminin Osmanlı İmparatorluğu’nun gelişmesinde rolü önemlidir. Mir-i arazi sistemi ile yetiştirilen büyük bir askeri güçle uzun yıllar üç kıtada hüküm sürmesini sağlamıştır. Ancak, duraklama dönemi ile de toprak düzeni yani mir-i arazi düzeni bozulmaya başlamıştır. Rejimin bozulması birbiriyle ilişkili nedenlere bağlı olmuştur.

Tımar sisteminin çökmesinden sonra kırsal alana yönelik hizmetler filizlenmeye başlamıştır. 18. yüzyılın ortalarına kadar askeri amaçlar için oluşturulmuş olan ve daha sonra da “hara” adını alan “hayvanat ocakları”ndan başka resmi bir tarımsal örgütlenme görülmemektedir. Hayvanat ocaklarının askeri gereklere yönelik olduğu dikkate alındığında bu oluşumu dahi kamusal tarım örgütü olarak nitelendirmek mümkün değildir.

1858 arazi kanunnamesine göre mir-i toprakların mülkiyeti devlette, tasarruf hakkı köylüye verilmiştir. Kanunname köylüye topraktan yararlanma hakkını devretmeyi de mümkün kılmıştır. Böylece mir-i toprakların özel mülkiyete geçişi de başlamıştır. Ayrıca, daha önce

tasarruf hakkı dirlik sahibi tarafından dağıtılırken kanun ile bu görev mal memurlarına devredilmiştir.

19. yüzyılın 2. yarısından itibaren Osmanlı İmparatorluğunda dış ilişkiler artmış ve yeni üretim faaliyetleri için ilk girişimler başlamıştır (Demirci ve Özçelik, 1990). İlk olarak şeker pancarı üretimi için çabalar başlamış ancak 1913 yılına kadar başarılı olunamamıştır. 1913 yılında ıslah edilmiş şeker pancarı tohumları ithal edilerek Bursa, Çanakkale, Elazığ, Sivas, Ankara ve Şam'da denemeler başarılı sonuçlandığı için üretime başlanmıştır. Ancak, önceki yıllarda başarısız olan şeker fabrikasının kurulması cumhuriyet dönemine kadar mümkün olamamıştır.¹⁵

2.2. Türkiye’de bitkiçilik

Türkiye’de tahıl üretimi, tarım sektörünün olduğu kadar genel Türkiye ekonomisinin de temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle tahıl, oldukça geniş bir üretici kitlesini ilgilendirmektedir. Tahıl üretimi dünyada olduğu gibi Türkiye nüfusunun beslenmesinde büyük önem taşımaktadır. Sadece insan beslenmesinde değil, hayvan varlığının yem ihtiyacı olan dane ve saman, tahıl üretimi ile karşılanmaktadır. Tahıl, ekonomik ve sosyal yaşantıda diğer tarım ürünlerine göre daha büyük bir önem ve ağırlığa sahiptir. Ayrıca, ihracat açısından da önem taşımaktadır.

Buğday ekim alanları, 2003 yılı itibariyle toplam tahıl ekim alanlarının %68’ini kapsamaktadır. Arpa, %25’lik pay ile ikinci sırada yer almaktadır (Çizelge 2.9). 2003 yılı itibarı ile, gerçekleşen dünya buğday üretimi 556 milyon ton, arpa üretimi 41.5 milyon ton, çavdar

¹⁵Tarım ve Köyşleri Bakanlığı. Prof. Dr. Fahri YAVUZ Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü. http://www.ankaratb.org.tr/lib_upload/100_turkiyede_tarim_13_05_2011.pdf

retimi 14.8 milyon ton, yulaf üretimi 26 milyon ton, mısır üretimi 638 milyon tondur. Türkiye 668 milyon hektarlık dünya ekim alanının % 2.1'ini teşkil etmekte ve ilk on ülke arasında yer almaktadır. Fakat verimlilik açısından dünya ortalamasına (2.519 Kg/ha) göre gerilerde kalmaktadır.

Türkiye sahip olduğu ekim alanı değerleriyle, yaklaşık 205 milyon hektarlık dünya buğday ekim alanının % 4.6'sını teşkil etmektedir. Üretim değerleri bakımından dünya üretiminin %3.5'i Türkiye tarafından karşılanmaktadır. Türkiye bu pay ile 10. sırada yer almaktadır.

Buğday tüketimi gelişmiş ülkelerde daha azdır. Türkiye'de ise buğdaya dayalı beslenme olduğundan tüketim fazladır. En hızlı üretim artışı 1950-1960 döneminde olmuştur; ekim alanındaki artışa bağlı olarak, üretim de artmıştır. 1960-1970 döneminde görülen durgunluğun ardından üretim 8.5 milyon tondan 10 milyon tona yükselmiştir. 80'li yıllardan sonra verimi yüksek çeşitlerin üretilmesi, yetiştirme tekniğindeki gelişmelerin yaygınlaştırılması, mekanizasyon ve girdi kullanımındaki artışlar sonucu verimde, dolayısıyla da üretimde artışlar meydana gelmiştir. 2003 yılı itibarıyla 9.4 milyon hektar tarım alanında yapılan buğday üretiminden elde edilen ürün miktarı 19 milyon tondur.

Bu yıla ait verim 2021 kg/ha'dır.¹⁶

Tahıl üretiminin alan, miktar ve verim değerleri

Ürünler	Yıllar	Ekim Alanı (Ha)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Ha)
Buğday	2002	9.300.000	19.500.000	2.100
	2005	9.250.000	21.500.000	2.320
	2010	8.103.400	19.660.000	2.410
	2011	8.096.000	21.800.000	2.670
Arpa	2002	3.600.000	8.300.000	2.310
	2005	3.650.000	9.500.000	2.600
	2010	3.040.000	7.250.000	2.410
	2011	2.868.833	7.600.000	2.640
D.Mısır	2002	500.000	2.100.000	4.220
	2005	600.000	4.200.000	7.000
	2010	594.000	4.310.000	7.260
	2011	589.000	4.200.000	7.170
Çeltik	2002	60.000	360.000	6.000
	2005	85.000	600.000	7.060
	2010	99.000	860.000	8.690
	2011	99.400	900.000	9.060
Çavdar	2002	150.000	255.000	1.700
	2005	130.000	270.000	2.080
	2010	141.000	365.560	2.590
	2011	127.653	365.750	2.870
Yulaf	2002	155.000	290.000	1.870
	2005	133.000	270.000	2.030
	2010	88.390	203.870	2.330
	2011	85.862	218.040	2.540

Türkiye ise dünya ticaretinde çok önemli bir paya sahip olmamasına rağmen ele alınan dönem itibariyle net ithalatçı konumundadır. Buğday ihracatında ise Tunus, İtalya, Romanya, Mısır, Bangladeş ve Cezayir en önemli yeri tutmaktadır.

¹⁶Türkiye'de tarım sektörü raporu 2013.Türkiye Odalar ve Borsalar birliği.https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2014/turkiye_tarim_meclisi_sektor_raporu_2013_int.pdf

Hayvancılık için doğrudan tüketilmesi bakımından önemli bir yem kaynağı olan arpa, aynı zamanda karma yem ve bira sanayisinin önemli bir hammaddesidir. Dünya bira tüketimindeki sürekli artış, arpaya olan talebi artırmaktadır. Arpa tahıllar içinde buğdaydan sonra en çok tüketilen üründür.

Türkiye, arpa ekilişi ve üretimi bakımından dünyadaki sayılı ülkeler arasındadır. Arpa, buğday gibi Türkiye'nin tüm bölgelerinde üretilmektedir. Üretim en yüksek olduğu bölgeler, başta Orta Güney Anadolu olmak üzere, Ortakuzey Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleridir. 2003 yılında arpa üretimi 8.1 milyon ton, verim 2348 kg/ha'dır.

Baklagiller içerdikleri zengin besin maddeleriyle insan ve hayvan beslenmesinde, toprak yapısının iyileştirilmesinde büyük önem taşımaktadır. 2003 yılında, dünya baklagil üretimi 56 milyon tondur. Bu üretimin 19 milyon tonunu kuru fasulye, 10 milyon tonunu bezelye ve 7 milyon tonunu nohut oluşturmaktadır. Son yıllarda üretimdeki azalmaya karşın, Türkiye halen dünya baklagiller üretiminde önemli üretici ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye'de özellikle 1982 yılından önce iller bazında uygulanan kırsal kalkınma projelerinin, 1982 yılından sonra ise nadas-tahıl ekim sisteminin yoğunlaştığı ve yıllık yağışların 450 mm'nin üzerine çıktığı yörelerde uygulanan Nadas Alanlarının Daraltılması Araştırma ve Yayım Projesi ile İkinci Ürün Projelerinin baklagil üretiminin artmasında büyük etkisi olmuştur. Bu projeler sayesinde Türkiye'nin bakliyat üretimi önemli ölçüde artış göstermiştir. Toplam baklagil üretimindeki artış esas itibariyle mercimek ve nohut üretimindeki artıştan kaynaklanmıştır. Bu artışlar nedeniyle Türkiye

dünya mercimek ve nohut üretiminde en büyük üretici ülkelerden birisi olmuştur.

Makine gücünden ziyade insan gücüne ve emeğine dayalı olan ve birçok ailenin esas geçim kaynağını oluşturan Türkiye'deki tütün üretimi, Ege, Marmara, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yapılmaktadır (Çizelge 2.21). Bu bölgelerde Türk tipi tütün üretiminin yanı sıra, görece olarak az miktarda da olsa, yabancı menşeli tütün üretimi de Antalya, Balıkesir, Bandırma, Bursa, Kocaeli, İstanbul, Sakarya, Gaziantep, Adana, Rize, Trabzon illerinde yapılmaktadır. Yıllar itibariyle ülkemizdeki tütün üretim durumuna bakıldığında 2000 yılına oranla 2003 yılında %29 oranında azalma ile 148216 tona düşmüştür.

2003 yılı itibariyle ülkemizde üretilen tütünün % 65'i Ege, %13'i Güneydoğu, %15'ü Karadeniz, %4'ü Marmara, %3'Doğu Anadolu Bölgemizde üretilmektedir (2.22). Ülkemizde yabancı tütün üretimi Marmara ve Güneydoğu Anadolu Bölgemizde yapılmaktadır. Tabloda görülen toplam üretim sözleşmeli üretimdir. Üreticilerin 2002 yılında sözleşme fazlası ürünleri pazarlamada yaşadığı sorunlardan dolayı 2003 yılında sözleşme dışında üretim yapılmamıştır.

Türkiye'de üretimi yapılan başlıca yumru bitkiler kuru soğan, patates ve sarımsaktır. Patates ve soğan üretiminde yüksek verimli ve kaliteli tohumluk kullanımı sonucu önemli verim ve üretim artışı elde edilmiştir. Ancak körfez krizinden sonra pazarlama imkanlarının azalması, gerek patateste gerekse soğan pazarlamasında sorunlara yol açmıştır. Bu sorun ile birlikte elde edilen ürünlerin depolama imkanlarının yetersizliği, dış pazarlardaki belirsizlik ve fiyat dalgalanmaları, talebe uygun üretim yapılamaması ve güçlü pazarlama

kuruluşlarının bulunmaması nedeniyle ürünler gerektiği şekilde değerlendirilememektedir. Bu durum zaman zaman üretilen ürünlerin elde kalmasına neden olmaktadır. Bu sorunlar nedeniyle de son yıllarda üretim azalmıştır.

Patates, tahıllardan sonra insan beslenmesinde önemli bir paya sahiptir. Ucuzluğu, birim alandan fazla verim sağlanması, besin değerinin yüksek oluşu, sindirim kolaylığı, çeşitli şekillerde kullanılması ve her çeşit iklimde yetiştiği için bugün hemen hemen bütün dünya ülkeleri tarafından da yetiştirilmekte ve tüketilmektedir. 2003 yılı itibarıyla dünya patates üretimi 311 milyon tondur. Türkiye ise dünya patates üretiminde önemli ülkeler arasında yer almaktadır.

Türkiye’de hemen hemen her ilde patates üretimi yapılmaktadır. 2003 yılı verilerine göre Türkiye’nin patates ekim alanı 200 bin ha olup, üretimi ise 5.3 milyon tondur. Üretimin yoğun olarak yapıldığı iller sırasıyla Niğde, Nevşehir, Bolu, İzmir ve Afyon’dur. Ülke üretiminin %42.64’ü Niğde ve Nevşehir illeri tarafından yapılmaktadır. Türkiye’de başlıca kuru soğan üretim bölgeleri, Marmara Bölgesi, Ortakuzey Anadolu ve Akdeniz ile Ortadoğu Anadolu bölgeleridir.

Türkiye dünyada sayılı ayçiçeği üretici ülkeler arasındadır. Dünya ayçiçeği ekiliş alanındaki payı %2, üretimdeki payı ise %3’tür. Ayçiçeği verimi 1701 Kg/ha iken, dünya ortalaması 1242 Kg/ha’dır. Bu verilere göre Türkiye verim açısından dünya ortalamasının üzerindedir.

Türkiye ayçiçeği üretim ve ekilişinde önemli gelişmeler sağlanmıştır. Başlangıçta sadece Marmara Bölgesinde ayçiçeği üretimi yapılırken, bugün Ege, Ortakuzey ve Orta güney Anadolu Bölgelerinde üretilmektedir. Ayçiçeği ekiliş alanının % 91.8’i söz konusu bölgelerde yer almakta ve üretimin % 85.8’i buralarda yapılmaktadır Ayçiçeği

üretiminin %65.6'sı sırasıyla Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli illerinde gerçekleşmiştir.

Üretimdeki mevcut düzeyin ülke bitkisel yağ talebi dikkate alındığında, yeterli olmadığı görülmektedir. Türkiye'nin ham yağ açığının kapatılmasında önemli rol oynayacak olan ayçiçeği üretimine GAP alanında da yer verilmiştir. Proje alanının tam olarak devreye girmesi ile toplam yağlı tohum üretiminin % 64 artırılması hedeflenmiştir. Türkiye sahip olduğu ekolojik özellikler nedeniyle bitkisel yağ üretiminde büyük bir potansiyele sahiptir. Ancak bu imkanlara rağmen, üretim yeterli düzeye ulaşamamıştır. Bu nedenle zaman zaman bitkisel yağ sıkıntısı çekilmekte ve yağ ihtiyacı ithalatla karşılanmaktadır. Bu sebeple de dünya ithalatında 6. sırada yer almaktadır. Ancak ihracatta önemli bir paya sahip değildir. Türkiye'de en önemli sorunlardan biri bitkisel yağ açığıdır. İzlenen destekleme politikalarıyla, yağlı tohum üretiminde arzulanan gelişme sağlanamamıştır. Bunun başlıca nedeni uygulanan fiyat politikaları ve hatalı ithalat politikalarıdır. Türkiye'de tarımı yapılan yağlı tohumlar başta ayçiçeği olmak üzere pamuk ve soya'dır. Bu bitkileri susam, haşhaş, kendir, yerfıstığı, aspir ve kolza gibi bitkiler izlemektedir.

Türkiye, gerek sebze üretim alanı gerekse sebze üretim miktarı bakımından dünyada sayılı ülkeler arasındadır. 2003 yılı FAO verilerine göre sebze üretimi (kavun, karpuz dahil) dünyada 842 milyon tondur. , Türkiye'de ise yaklaşık 26 milyon ton olmuştur. Türkiye, dünya sebze üretiminin % 3'ünü karşılamaktadır. Domates, karpuz, lahana, kuru soğan, hıyar ve kornişon, patlıcan, kavun ve havuç dünyada en fazla yetiştirilen sebzelerdir. Dünya toplam domates üretiminin % 8.6'sı, biber üretiminin % 7.5'i, kavun üretiminin % 6.3'ü, karpuz üretiminin % 4.6'sı,

salatalık üretiminin % 4.4'ü, soğan üretiminin % 3.4'ü ve patates üretiminin % 1.7'si Türkiye tarafından karşılanmaktadır. Türkiye' de ortalama bir milyon hektar alanda sebze tarımı yapılmakta ve toplam sebze üretimi yaklaşık 25 milyon ton olmaktadır. Meyvesi yenen sebzelerde üretim açısından kavun-karpuz, domates ve hıyardır ilk sıraları almaktadır. Bu ürünleri biber, patlıcan ve kabak izlemektedir.

Türkiye'de meyveciliğin genel durumu değerlendirildiğinde; 1995-2003 dönemine göre bazı meyvelerin üretiminde azalmalar görülmüştür. 1995 yılı baz alındığında armut, üretimdeki %9,8'lik azalmayla ilk sırayı almaktadır. Bunu % 6.7 ile incir, %4 ile yeni dünya takip etmektedir. Baz yılına göre üretiminde artış sağlanan meyvelerde ilk sıraları yaklaşık 2,5 kat üretim artışıyla muz ve yaklaşık 1,5 kat üretim artışıyla antepfıstığı almaktadır. Genel olarak 22 meyvenin 3'ünde üretim azalması, 19'unda ise artış meydana gelmiştir.

Yumuşak çekirdeklilerden armut üretimindeki azalma, hem ağaç sayısındaki hem de verimdeki azalmaya bağlıdır. Ayva üretimindeki yaklaşık %55'lik artışı, meyve veren ağaç sayısındaki yaklaşık %9,4'lük artışla birlikte verimdeki yaklaşık %39'luk artışa bağlamak mümkündür. Elma üretimindeki %23.8'lik artışın önemli bir kısmı verimde meydana gelen artıştan kaynaklanmaktadır. Yeni dünya veriminde yaklaşık %2'lik artışa karşılık üretimdeki %4'lük azalma, ağaç sayısındaki azalmaya bağlıdır.

Birim alandan yüksek verim alınmasını sağlayarak küçük alanların marjinal şekilde değerlendirilmesine olanak veren örtü altı yetiştiriciliği, aynı zamanda yıl içerisinde düzenli bir işgücü kullanımı sağlaması nedeniyle de Türkiye'deki en önemli tarımsal faaliyetlerden birisi haline gelmiştir.

Türkiye seracılığında, tek ürün ve çift ürün yetiştiriciliği olmak üzere iki tip yetiştiricilik yapılmaktadır. Tek ürün yetiştiriciliği genellikle cam seralarda yapılıp yılda tek ürün alınırken, çift ürün yetiştiriciliği de plastik seralarda yapılıp ilk ürün sonbahar yetiştiriciliğinde, ikinci ürünse ilkbahar yetiştiriciliğinde alınmaktadır. Son zamanlarda teknolojik gelişmeler, ilerleyen yetiştirme teknikleri, tohumculuktaki gelişmelerle birlikte yeni çeşitlerin de devreye girmesiyle üretim deseni zenginliği artmıştır. Dar bir zaman kalıbı içine sığdırılan tohum ekimi-fide dikimi daha geniş bir zaman dilimine yayılmıştır. Böylelikle seralarda yılın on ayında ürün hasat etme olanakları ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de örtüaltı yetiştiriciliği 1940’lı yıllarda Antalya’da kurulan seralar ile başlamıştır. Seracılığın gelişimi 1960’lı yıllara kadar yavaş olmuş ancak 1960’lı yıllardan itibaren plastiğin örtü malzemesi olarak kullanılmaya başlanması ile hızlı bir gelişme dönemine girilmiştir. Sera alanlarındaki en hızlı artış 1975-1985 yılları arasında gerçekleşmiştir.¹⁷

Türkiye tıbbi ve aromatik bitkilerin dış satımında dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olup, birçok tıbbi bitkinin dış satımını yaparken, aynı zamanda birçok bitkinin de dış alımını gerçekleştirmektedir. Ülkemiz farklı iklim ve ekolojik koşullara sahip olması, floranın çok sayıda bitki türü ve çeşitliliği içermesi bakımından doğadan toplanan ve kültürü yapılan tıbbi ve aromatik bitkiler açısından büyük bir ekonomik potansiyele sahiptir. Bazı türlerde doğadan toplama ekonomik olabilir ancak doğadan toplanan bitkilerde kaliteli ve standart ürün elde etmek zordur. Doğadan toplanan bitkilerde kalitenin her zaman istenen düzeyde

---

¹⁷¹⁷Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. Prof. Dr. Fahri YAVUZ Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü. http://www.ankaratb.org.tr/lib_upload/100_turkiyede_tarim_13_05_2011.pdf

olmaması, toplama sonrası işleme, depolama ve nakliye koşullarının yeterince karşılanamaması gibi nedenlerle esas olan bu bitkilerin tarımının yaygınlaştırılmasıdır.

Türkiye kekik üretim ve ihracatında dünyada lider ülke konumundadır. Dış satımı yapılan keki- ğin yaklaşık %80'den fazlası tarla koşullarında üretilmektedir. ABD, Türkiye'nin kekik ihracatı içerisinde en büyük paya sahiptir. Bunu Almanya, İtalya, Kanada, Polonya, Hollanda, Fransa, Japonya ve Avustralya takip eder.

Kırmızıbiber, kimyon, anason ve nane üretiminde ve ihracatın önemli bir yere sahiptir. Baharat bitkileri üretiminin artmasında en önemli pay, bu grupta yer alan kırmızıbiber üretiminin artmasıdır. 2006 yılında 46 bin ton olan kırmızıbiber üretimi, 2011 yılında 162 bin tona yükselmiştir.

Türkiye'de uçucu yağ üretiminin büyük bir kısmını gülyağı oluşturmaktadır. Türkiye dünyadaki en büyük gülyağı üreticisidir. Burdur, Afyon ve Denizli'de üretilen Rosa damascena Mill. bitkisinden elde edilen gülyağı dünya piyasalarında "Türk Gülyağı" olarak bilinmektedir. Gülyağı üretiminde en önemli maliyet yaklaşık %75-80 pay ile gül çiçeği fiyatlarıdır. 1 kg gülyağı elde etmek için, iklim koşullarına göre değişmekle birlikte, yaklaşık 3.500 kg gül çiçeği işlenmektedir.

Türkiye süs bitkileri sektöründe önemli üretim alanı artışları olmuştur. Kesme çiçek ihracatı artmış ve ürünler nispeten çeşitlenmeye başlamıştır. Üretim alanları ve dış ticaret verilerindeki değişimler,

Türkiye süs bitkileri sektörünün dinamik ve arayış içinde bir yapı gösterdiğini ortaya koymuştur.¹⁸

Türkiye'nin en önemli göreceli üstünlüğü zengin yurtiçi genetik kaynakları ve ekolojik çeşitliliğidir. Bu özelliklerin iyi bir sektörel örgütlenme, standartlara uyum ve kalitenin iyileştirilmesine yönelik bilgi ve teknoloji kullanımı ile bütünleştirilmesi bu faaliyet alanını geniş bir coğrafyaya hizmet sunma noktasına taşıyabilecektir. Doğal çiçek soğanları üretiminde doğadan sökümden tümüyle kurtularak Türkiye'nin gerçek bir çiçek soğanı üretici ülke olma potansiyeli vardır. Bunun en önemli delili ülkemizin yalnızca doğal çiçek soğanı olarak kullanılan türlerin değil süs bitkisi olarak kullanılmakta olan birçok türün de doğal gen merkezi olmasıdır. Türkiye süs bitkileri ihracatındaki ana ürün grupları canlı bitkiler (iç ve dış mekân bitkileri, fideler, fidanlar), kesme çiçekler, çiçek soğanları, yosunlar ve ağaç dallarıdır. Türkiye'den süs bitkileri ihracatı 20 yıl önce başlamıştır ve her yıl düzenli gelişim göstermektedir.¹⁸

2011 yılı itibariyle, toplam süs bitkileri ihracatının %36'sını kesme çiçekler, %52'sini canlı bitkiler (iç ve dış mekân bitkileri), %7'sini çelenk ve yosunlar, %3'ünü çiçek soğanları oluşturmaktadır. Süs bitkileri ve mamulleri ihracatı 2012 yılında toplam 73 milyon 176 bin \$'a ulaşmıştır. Önemli ürün gruplarından canlı bitkiler, ihracattan %47 pay alırken, canlı bitkileri kesme çiçek (%41), yosunlar ve ağaç dalları (%9) ve çiçek soğanları (%3) izlemektedir. Türkiye'den yaklaşık 35 ülkeye süs bitkileri ihracatı yapılmaktadır. Sektörün ihracatında İngiltere ilk sırada yer alırken, Hollanda, Almanya, Irak, Türkmenistan,

---

¹⁸ “Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu” T. C. KALKINMA BAKANLIĞI. Ankara 2014

Azerbaycan, Ukrayna, Romanya, Rusya ve Gürcistan ilk on sırada yer alan diğer ülkeler olmuştur.

Çiçek Soğanları: Bu ürün grubunda 2012 yılında toplam 2.138.675 \$'lık ihracat kaydedilmiştir. Bu ürün grubunda en önemli pazarımız Hollanda olup; ihracatın %97'si Hollanda'ya yapılmaktadır. Hollanda'ya ihracatımız bir önceki yıl aynı döneme göre değer bazında %9 azalmıştır.

Canlı Bitkiler: 2012 yılında ihracattan değer bazında %47 pay alan canlı bitkilerde ihracat %15 azalış göstererek 34 milyon 060 bin \$'a düşmüştür. Almanya ve Azerbaycan pazarlarında canlı bitkiler ihracatımız artmaya devam etmiştir. Bu ürün grubunda Almanya'ya yönelik ihracatımız bir önceki yıla kıyasla 2012 yılında % 5, Azerbaycan'a ihracatımız ise % 13 artış göstermiştir. Çelik ve fideler faslında yer alan bitki çoğaltım materyali ihracatının önceki yıllardaki konumuna gelebilecek teknolojik yetkinliğe ve yatırım boyutuna ulaşması, umut vaat edici bir görünüm oluşturmaktadır. Türkiye'deki yasal mevzuatların ve yetişmiş ara eleman sıkıntısının aşılması halinde inanılmaz bir potansiyelin açığa çıkacağı bilinmektedir. Tedarikçi ülke olmak adına Türkiye'nin alternatif pozisyonunda bulunan Kenya, Etiyopya ve Sri Lanka gibi ülkelerin mevcut lojistik sorunları ve buna bağlı maliyetlerinin yüksekliği ülkemiz lehine önemli birer avantaj unsurudur.

Kesme Çiçekler: İkinci önemli ürün grubu olan kesme çiçeklerde; 2012 yılı on iki aylık dönemde ihracat %11 artış göstererek, 30 milyon 284 bin dolara ulaşmıştır. Kesme çiçek ihracatında en önemli pazarlar sırasıyla İngiltere, Hollanda, Ukrayna ve Romanya olmuştur. Bu grubun içinde en önemli ihraç kalemi karanfil ve gerberadır. Diğer kesme

çiçekler arasında gypsophilla, lilium, krizantem, ranunculus, lisianthus gibi türlerin de ihracatı önem kazanmaya başlamıştır.

Yosun ve Ağaç dalları: Bu ürün grubunda %4 oranında ihracat artışı olmuş ve 2012 yılında toplam 6 milyon 692 bin \$'lık ihracat kaydedilmiştir. Almanya, Hollanda ve ABD ilk üç pazar olarak yerini almıştır. Bu ürün grubunda yer alan süs amaçlı çelenkler en önemli ihraç kalemi olup, özellikle paskalya, yılbaşı vb. önemli günlerde ihracatı artmaktadır.¹⁹

2.3 Türkiye’de hayvancılık

Türkiye bitkisel üretimde olduğu gibi hayvancılıkta da çeşitlilik göstermektedir. Hayvancılık tarım işletmelerinde bitkisel üretimle birlikte yürütülmektedir. Nitekim, 2001 Genel Tarım sayımı sonucuna göre toplam 3075516 adet tarımsal işletmenin%67.42'sinde hem bitkisel üretim hem de hayvan yetiştiriciliği, %30.22'sinde yalnız bitkisel üretim, %2.36'sında ise yalnız hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Türkiye’de hayvan sayıları 1995-2003 yılları arasında verilmiştir. Hayvan varlığı içerisinde büyükbaşa oranla küçükbaş hayvan varlığı ağırlıklıdır. Küçükbaş hayvan varlığı içerisinde ise koyun varlığı 2003 yılında 25 milyon ile en fazladır. Sığır varlığı ise 2002 yılında kültür ırklarındaki artışa paralel olarak bir milyonun altına düşmüştür. Küçükbaş hayvancılıkta ikinci sırada keçi gelmektedir.Keçi varlığı kıl keçisi ve tiftik keçisinden oluşmaktadır. Keçi varlığı kıl keçisi ağırlıklıdır. Türkiye’de önemli bir yetiştiricilik dalı da kümes hayvancılığıdır. 2003 yılında 277 milyon adet olan tavuk sayısının % 78.2’si et tavuğu iken %21.8’i yumurta tavuğundan oluşmaktadır.

¹⁹Türkiye Tarım Sektörü Raporu 2013.

https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2014/turkiye_tarim_meclisi_sektor_raporu_2013_int.pdf

Hayvancılık faaliyetlerinden arıcılık da ayrı bir öneme sahiptir. Türkiye’de 2003 yılı itibariyle yaklaşık 4.3 milyon adet arı kovanı bulunmaktadır. Türkiye hayvan varlığının gelişimi 1995-2003 yılları arasında incelendiğinde, 2003 yılında sığır sayısı %17 oranında, koyun sayısı %24.7 oranında, keçi sayısı % 25.7 oranında azalmıştır. Buna karşılık tavuk sayısı %115.1 oranında, et tavuğu %202.9 oranında ve arı kovanı sayısı ise % 9.5 oranında artmıştır. Türkiye’de et tavuğuna bağlı olarak tavuk varlığı 1995-2003 yılları arasında sürekli bir artış göstermiştir. Yumurta tavuğu ise 1997-2000 yılları arasında artış göstermiş ve 2001 yılından itibaren düşüş göstermekle birlikte düzeyini korumuştur. Arı kovanı sayısı da 1995-2000 yılları arasında artış göstermiştir.

Sığır, koyun ve keçi varlığı 1995-2003 döneminde sürekli bir azalış göstermiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında yerli ırkların elden çıkarılarak kültür ve melez ırkların devreye girmesi etkili olmuştur. Bunun yanında girdi fiyatlarındaki yükseklığe karşılık ürün fiyatlarındaki düşüklük ve ekonomik krizlerin etkisi olmuştur.

Kırmızı et üretiminde çok az yer tutan domuz eti ve manda eti hariç tutulmuştur. Kırmızı et üretiminde en önemli payı sığır eti almaktadır. Bunu koyun-kuzu ve keçi eti izlemektedir. 2003 yılında üretilen kırmızı etin % 79.6’sı sığır-dana eti, %17.3’ü koyun-kuzu eti ve %3.1’i keçi etinden oluşmaktadır.

Türkiye’de et üretiminde genellikle artış yönlü bir değişme görülmektedir. Sığır –dana eti üretiminde 1995 yılından itibaren et üretim miktarı artış göstermiş ve 2002 yılında % 12 artış sağlanmıştır. 2003 yılında ise bir miktar düşüş olmuştur. Koyun-kuzu eti ve keçi eti üretimi ise sığır etine göre daha dalgalı bir yapı göstermiştir. Beyaz et

üretimini hemen hemen tamamını oluşturan tavuk eti üretimi ise sürekli artış göstererek 2003 yılında yaklaşık 3.1 katına ulaşmıştır. Beslenmede beyaz et tüketim oranının artması yanında et fiyatlarının etkisinin olduğu söylenebilir. Fakat, bu resmi rakamlar sadece kayıt altında olan yerlerde kesilen et üretimidir. Halbuki, yapılan tahmin çalışmalarında sadece kırmızı et üretiminin 1 milyon tonun üzerinde olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de toplam süt üretimi 1995 yılında 10 milyon tonun üstünde iken, 2002 yılında 8.4 milyon tona düşmüştür. 2003 yılında ise tekrar 10 milyon tonun üstüne çıkmıştır. Sağılan hayvan sayılarına paralel olarak süt üretim miktarı da yıllar itibariyle değişkenlik göstermekte ve 2003 yılında 9.5 milyon ton inek sütü, 0.77 milyon ton koyun sütü ve 0.28 milyon ton keçi sütü üretilmiştir.

Toplam süt üretimi 1995 yılına göre 2003 yılında %20.3 azalmış ve 2003 yılında %0.7 oranında artarak aynı düzeye gelmiştir.

Yumurta üretimi sektörün yapısı gereği dalgalanma göstermektedir. 2003 yılında yumurta üretim miktarı 0.79 milyon tona olmuştur. Bal üretim miktarı yıllar itibariyle küçük dalgalanmalar göstererek 2003 yılında 69 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye’de inek sütü verimi 1995-2003 yılları arasında sürekli bir artış göstermiş ve 1584.01 kg/baş’tan 1887.70 kg/baş’a ulaşmıştır. Ancak bu rakamın Türkiye ortalaması olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Kültür-melez ırklarında süt verimi yüksektir. Türkiye ortalamasının düşük çıkmasının nedeni yerli ırkların etkisidir. Ayrıca süt sığırcılığında verim durumu bölgeler arasında da farklılık göstermektedir. Ege ve Marmara gibi bölgelerde yüksek iken Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde düşüktür.

Koyun sütü verimi fazla bir değişim göstermemiştir. 2003 yılında koyun başına süt verimi 61.71 kg/baş olmuştur. Keçi sütü verimi çok az miktarda artarak 2003 yılında 72.9 kg/baş'a ulaşmıştır.

Kırmızı et üretimi yapılan tüm hayvanlarda verim artışı vardır. Sığır eti verimi genel olarak artış göstermiş ve 2003 yılında 182.56 kg/baş'a ulaşmıştır. Koyun eti verimi dalgalı bir seyir izleyerek 17.73 kg/baş ve keçi eti verimi 18.92 kg/baş olmuştur.

Yumurta veriminde genel olarak artış gözlenmiş ve 2003 yılında 209.71 adet/başa ulaşmıştır. Kovan başına bal veriminde ise fazla bir değişiklik olmamıştır. 2003 yılında kovan başına bal verimi 16.21 kg/kovan olarak bulunmuştur.

Genel olarak hayvansal ürün verimlerinde bir artış eğilimi vardır, ancak teknik ilerleme ve gelişmeye paralel olarak girdi/ürün fiyat paritesinin üretici aleyhine gelişmesi nedeniyle istenen verim artışları sağlanamamıştır. Hayvansal verimi artırıcı uygulamalara ihtiyaç vardır.

GAP alanında bugünkü tarımsal yapı içerisinde hayvansal üretim önemli oranda yer almaktadır. Hayvancılık genelde meraya dayalı olup, ekstansif hayvancılık karakterini taşımaktadır. Hayvan ırkları içerisinde yerli ırklar önemli oranda bulunduğundan, birim hayvan başına verim düşüktür. Hayvansal retim faaliyetleri içerisinde büyük ve küçük baş hayvan yetiştiriciliği ağırlıklı ve öncelikli olarak önemini korumaktadır.

Bölgede, 2002 yılı itibariyle hayvan varlığı içinde 3 588 272 baş ile koyun ilk sırayı almaktadır. Bunu sırasıyla; 1 267 813 baş ile kıl keçisi, 249 755 baş ile sığır, 113 124 baş ile sığır, 21 170 baş ile sığır, 17 256 baş ile tiftik keçisi ve 4 623 baş ile manda izlemektedir. Ayrıca, 2

790 980 adet yumurta tavuğu, 705 980 adet et tavuğu ve 149 786 adet arı kovanı bulunmaktadır.

GAP bölgesinde hayvan varlığında görülen değişim, Türkiye'nin genel tablosu ile benzer bir görünümde. Türkiye genelinde olduğu gibi bölgede de hayvan varlığında azalma görülmektedir. Ancak yerli ırk sığırların ıslah edilmesi ile melez ırk sığır varlığında % 9 ve arı kovanı sayısında ise % 20 artış olmuştur.

Bölgede, 2002 yılı itibariyle 542 784 ton süt, 35 735 ton kırmızı et, 17 189 ton yumurta, 1 100 ton beyaz et ve 1 368 ton bal üretilmiştir. Türkiye'deki süt üretiminin % 6.5'i, kırmızı et üretiminin % 8.5'i, yumurta üretiminin % 2.4'si, bal üretiminin % 1.8'i ve beyaz et üretiminin % 0.2'si GAP bölgesindeki illerden sağlanmaktadır. Aynı yıl itibariyle tarımsal üretim değerinin % 86.6'sını bitkisel, % 13.4'ünü ise hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır.

Sulu tarımda bitkisel üretim faaliyeti içinde yem bitkileri yetiştiriciliğine yer verilmesi ve önerilen ürün deseninin gerçekleşmesi durumunda, yem bitkileri üretimi artacaktır. Bu üretim artışı, bölgede hayvancılığın gelişmesine olumlu katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla, bölge süt inekçiliği ve koyun yetiştiriciliğinde diğer yörelere göre avantajlı duruma geçecektir.²⁰

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türkiye hayvan varlığı önemli değişimlere uğramıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından 2.Dünya Savaşına kadar önemli bir sayısal artış yaşanmıştır. Savaş yıllarında artış hızı düşmüş, hatta bazı türlerde azalma meydana gelmiştir. Savaşın bitmesini takip eden dönemde sayısal artış hızlanmış, türlere bağlı olarak

---

²⁰ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Prof. Dr. Fahri YAVUZ Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü http://www.ankaratb.org.tr/lib_upload/100_turkiyede_tarim_13_05_2011.pdf

en yüksek sayısal değerlere 1960- 1980 yılları arasında ulaşılmıştır. 1980'li yıllarda ise bütün türlerde hayvan sayısı hızla azalmaya başlamıştır.

1970'li yıllara kadar hem büyükbaş ve hem de küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin tamamına yakını, yerli ırk hayvanlarla ve doğal otlaklarda yapılan mera hayvancılığı şeklinde sürdürülmüştür. Hayvanlar, kış aylarında kuru ot, saman ve kısıtlı kesif yem ile yaşam payı oranında beslenmiş, diğer zamanlarda ise doğal meralarda otlatılmıştır. 1980 yılına kadar Türkiye bu potansiyeli çok iyi değerlendirmiş ve hayvan varlığı sürekli artış göstermiştir. 2000 yılından itibaren ise yapılan devlet desteklemeleri ve teşvikler sayesinde büyük ölçekli hayvancılık tesis sayılarında önemli ölçüde artış olmuştur.

Büyükbaş hayvan yetiştiriciliği denildiğinde sığır, manda ve deve yetiştiriciliği anlaşılır. Gerek Türkiye gerekse Dünya için üretim değeri bakımından sığırın önemi daha farklı bir yerde bulunmaktadır. Ülkemizde sayısı oldukça azalan manda yetiştiriciliğine son dönemde önem verilmeye başlanmıştır. Deve yetiştiriciliği ise sadece sembolik olarak yapılmaktadır. Ülkemizdeki hayvancılık faaliyetinin en önemli kısmını büyükbaş hayvan yetiştiriciliği oluşturmaktadır.

Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sığırcılık önemli bir üretim kolu olarak algılanmış ve hemen her zaman diğer hayvansal üretim kollarına göre daha fazla ilgi görmüştür. Öyle ki, özellikle son yıllarda, hayvancılık denildiğinde sığır yetiştiriciliği anlaşılır hale gelmiştir. Bunda sığırcılığın sağladığı avantajlar kadar sığır ticaretinin gelişmiş kabul edilen ülkeler için de daha önemli olmasının büyük payı olmuştur.

Koyunculuk ÷lkemiz çiftçisinin tarih boyunca uğraştığı en önemli hayvan yetiştiriciliği dallarından biridir. Koyun yetiştiriciliği et, süt, yün ve deri üretimi açısından ÷lkemiz ekonomisinde önemli yer tutmaktadır. Koyunculuk özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri'nde yaşayan halkımızın önemli bir geçim kaynağını oluşturmuştur. Ancak, 1980 yılından sonra gereken destek sağlanmadığı için koyun sayısında önemli bir azalma gör÷lmüştür. Son yıllarda koyunculuğa sağlanan devlet destekleri sayesinde koyun yetiştiriciliği tekrar önem kazanmış ve koyun sayısı artmıştır.

Ülkemizde Akkaraman, Morkaraman, Dağlıç, Kıvırcık, Sakız, Merinos, Karayaka, Karag÷l, İvesi, Hemşin, Tuj, Malya Türktahirova, Herik, Acıpayam, Bafra, Sönmez ve Polatlı ırkları bulunmaktadır. Bu ırklarının pek çoğu yapılan ıslah ve seleksiyon çalışmaları neticesinde elde edilen önemli gen kaynaklarımızı oluşturmaktadır.

Ülkemiz ihtiyacı kırmızı et üretiminin %29'u süt üretiminin ise %8'i koyun ve keçiden karşılanmaktadır. Toplum olarak koyun eti tüketim alışkanlığımız, kuzu eti talebindeki sürekli artış ve Kurban Bayramı nedeniyle her yıl yaklaşık 2 milyon baş koyunun kesilmesi koyunculuğun önemini ortaya koymaktadır.

Gelişmiş ÷lkeler başta olmak üzere tüm dünya ÷lkelerindeki koyun ve keçi yetiştiriciliğinde önemli gelişmeler gözlenmekte, hayvan sayılarında artışlar gör÷lmektedir. FAO verilerine göre Dünyada 1961 yılında 994 milyon baş koyun, 349 milyon baş keçi varken, 2012 yılında ortalama %17'lik bir artışla 1.169 milyon baş koyun ve %185'lik bir artışla 996 milyon baş keçi varlığına ulaşılmıştır.

Dünyadaki pek çok ÷lkenin et ihtiyacı büyük oranda domuz yetiştiriciliğinden karşılanmaktadır. Ülkemizde domuz eti tüketiminin

dinen yasak olması nedeniyle domuz yetiştiriciliği kısıtlı bir alanda sürdürülmektedir.

Kümes hayvancılığı, küçükbaş ve büyükbaş hayvancılıktan sonra, hayvancılığımızın en önemli uğraş alanlarından biridir. Özellikle son yıllarda, kent nüfusunun artması, birim fiyatının görece düşük olması ve beyaz etin sağlıklı olmasından dolayı tüketimi artmıştır. Talebin artması sektörde çok büyük gelişmelere yol açmıştır. Kümes hayvancılığı en çok Marmara Bölgesi'nde yapılmakta olup, bunu Ege ve İç Anadolu bölgeleri izlemektedir.

Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine tabi bir İktisadi Devlet Teşekkülüdür. TİGEM geçmişte, Zirai Kombinalar, Hara ve İnekhaneler ile Devlet Üretme Çiftlikleri adı altında faaliyetlerini sürdürmüş, Devlet Üretme Çiftlikleri ile Hara ve İnekhanelerin birleştirilmesi sonucunda, 1984 yılında Kamu İktisadi Kuruluşu olarak faaliyetine başlamış (KİK) ve teşebbüsün kurumsal yapısı 1994 yılında İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) statüsüne dönüştürülmüştür.

Devlet Ziraat İşletmeleri ise, modern tarım tekniklerinin uygulanması, tarım sanayinin geliştirilmesi ve bu konularda çiftçilere önderlik ve öğreticilik görevi yapması amacıyla Atatürk'ün muhtelif tarihlerde kurduğu çiftlikleri bağışlamasıyla kurulurlar. Bu çiftlikler, 1950 yılında Zirai Kombinalarla, “Devlet Üretme Çiftlikleri” bünyesinde birleşmiştir.

İmkânların, bilgi ve tecrübenin birleştirilerek, hizmetin geliştirilmesi ve genişletilmesi amacıyla kurulmuş olan TİGEM, kamuda

tarım ve hayvancılık (tohumculuk ve damızlık) konularında çalışan işletmeleri bir çatı altında toplamış bulunmaktadır.²¹

TİGEM'in bir kolunu oluşturan Haralardan Bursa İl sınırları içerisinde yer alan Karacabey Harası, ilk hayvancılık faaliyetinin başladığı birim olarak bilinmektedir. Bu İşletme Osmanlı Devleti'nin Kuruluş dönemlerinde yani 1300'lü yıllarda, Orhan Gazi tarafından askerin at ve gıda ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda bunu diğer haraların açılması izlemiştir. Haralar kuruluşlarından itibaren belirli dönemlerde kesintiye uğrasa da genelde faaliyetlerini Cumhuriyet dönemine kadar etkin bir şekilde sürdürmüştür.

Atatürk dönemi hükümetleri daha Milli Mücadele'nin ilk yıllarından itibaren bir yandan ülke hayvancılığında büyük telefata neden olan bulaşıcı hayvan hastalıklarıyla mücadele ederken, diğer yandan hayvancılığı geliştirmek için ıslah ve çoğaltma çalışmalarını da yürütmüştür. Ekonomisi büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayanan bir ülkede alınması gereken önlemlerin başında hayvancılığın geliştirilmesine yönelik teşvik uygulamaları gelmektedir. Bu nedenle, daha savaş devam ederken uygulanmaya başlanan teşvik politikaları, İzmir İktisat Kongresi'nde kabul edilen hayvancılığın korunması ve geliştirilmesine ilişkin kararların ardından hızlanarak ve kapsamı genişletilerek sürdürülmüştür.²¹

Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün diğer kolunu oluşturan ve 1 Mart 1950 tarihli ve 5433 sayılı Kanun çerçevesinde kurulan Devlet

---

²¹ .“KONYA TİCARET ODASI. TÜRKİYE VE KONYA'DA HAYVANCILIK SEKTÖRÜ, SEKTÖRÜN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ”, Hakan KARAGÖZ, KONYA TİCARET ODASI, KONYA 2009

Üretim Çiftlikleri döneminde yurt dışından ithal edilen Siyah-Alaca, Esmer, Simmental, Jersey ve Limousin ırklarında damızlık sığırlarının yetiştiricilikleri yapılmıştır. Bölge ekolojisine adaptasyonu sağlanan bu hayvanlardan elde edilen damızlıklar ülkemiz hayvan yetiştiricilerine dağıtılmıştır. Ülkemiz sığırlarının kültür ırklarına dönüştürülmesinde bu çiftlikler etkin bir şekilde rol oynamıştır.

Sertifikalı tohum amaçlı yonca, korunga ve fiğ gibi yem bitkileri üretiminde, yabancı dölleme özelliği nedeniyle tozlaşmayı sağlayan arı, sertifikalı tohumun verim ve kalitesinin artışında uygulanan tarım teknikleri kadar önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmalarda, böceklerle tozlaşmaya ihtiyaç duyulan yem bitkilerinde yeterli sayıda arı kovani bulundurulması durumunda tohum verimlerinin beş katına kadar artırılacağı belirtilmektedir.

TİGEM'in yem bitkileri ve baklagiller üretiminde verim ve kalitenin artırılmasına yönelik olarak, 2011 yılında 2.000 kovani ile arı yetiştiriciliğine başlanılmış, kapasite 2013 yılında 4.500 kovani çıkarılmış ve 2016 yılında 25.000 kovani çıkarılması hedeflenmiştir. Arıcılık faaliyetleri sonucunda, 2013 yılında 38.302 kg bal ve 3.923 kg balmumu üretimi yapılmıştır.

TİGEM, yıllardan beri yaptığı ıslah çalışmalarıyla ülkemiz yarış sahalarında koşan ve şampiyonluklar kazanan Safkan Arap atlarının büyük çoğunluğunu yetiştirmiş ve dünyada haklı bir üne sahip olmuştur. Sağlıklı ve nitelikli soy kütüğüne sahip, koşu performansı yüksek Safkan Arap Atı genetik özelliklerinin gelecek nesillere aktarılmasına yönelik olarak Karacabey İşletmemizde Türkiye'de bir ilk olarak "Aygır Spermata Üretim Laboratuvarı" kurulmuştur. Yapılan ıslah çalışmalarıyla atların koşu performanslarının artırılması sağlanmıştır. Koşu tayı satışları

Karacabey Tarım İşletmesi Müdürlüğünde, kardeşleri iyi koşmuş ve kusuru bulunmayan iki buçuk yaşlı elit erkek taylar İstanbul Veliefendi Hipodromunda açık artırma suretiyle satılmaktadır.

At yetiştiriciliği, TİGEM açısından karlılığı en yüksek faaliyettir. 2013 yılında yapılan 235 baş at satışından 16.406.000 TL, yetiştiricilik piri olarak 9.182.847 TL olmak üzere toplam 25.564.247 TL gelir elde edilmiş ve 11.435.703 TL kar edilmiştir.

Koşu karakterini yavrularına yüksek oranda aktaran aygırlarla tohumlanan kısrağın sayısının artırılabilmesi ve ülke atçılığının bu yönde geliştirilebilmesi suni tohumlama metodunun uygulanması ile mümkündür. Bu amaçla, Karacabey Tarım İşletmesinde kurulmuş olan dondurulmuş aygır sperması üretim laboratuvarı faaliyetine devam etmekte olup hali hazırda 900.000 payet sperma saklama kapasitesine sahiptir. Bunun yanında TİGEM, dünyadaki en önemli safkan Arap atı yetiştiriciliği ve ıslahı yapılan merkezlerden birisidir. Yıllardan beri yaptığı ıslah çalışmaları ile Safkan Arap Atı yetiştiriciliğinde dünyada haklı bir üne sahip olmuştur. Arap Atının ülkemizdeki varlığı ve safiyetinin devamı açısından, TİGEM'in bu faaliyetinin etkinliğini artırarak sürdürmesi önemli görülmektedir.²²

2.4 Türkiye’de balıkçılık

Türkiye’de balık üretim rakamlarından bahsetmeden önce, sektörün ekonomi içerisindeki yerini anlayabilmek için gayri safi yurtiçi hasıla içerisindeki payının bilinmesinde yarar vardır. Ancak, Türkiye’de su ürünleri potansiyeli dikkate alındığında, balıkçılığın GSYİH ve tarım içerisindeki payının yok denecek kadar az olduğu ortaya çıkmaktadır.

²²TİGEM Hayvancılık Sektör Raporu 2013 . <http://tarim.kalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2014/10/2013-TIGEM-HAYVANCILIK-SEKTOR-RAPORU.pdf>

Türkiye’de balık üretim rakamlarından bahsetmeden önce, sektörün ekonomi içerisindeki yerini anlayabilmek için gayri safi yurtiçi hasıla içerisindeki payının bilinmesinde yarar vardır. Ancak, Türkiye’de su ürünleri potansiyeli dikkate alındığında, balıkçılığın GSYİH ve tarım içerisindeki payının yok denecek kadar az (%0.2) olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de balık tüketimi açısından Dünya ortalamasını yakalayabilmek için 3 kat artış gerekmektedir. Dünya’da üretilen toplam proteinin % 6.5’i ve hayvansal proteinin de % 16.7’si balıklardan sağlanmaktadır (FAO, 2015). Türkiye’de ise aynı değerler neredeyse 1/4 oranında daha azdır.

Türkiye’de ihracatın ithalatı karşılama oranı her geçen yıl artmakta ve dış ticaret olumlu yönde gelişmektedir

Yetiştiricilikte toplam tesis sayısının % 66.3’ü 0- 50 ton kapasite grubunda yer alırken, bu grup tesisler toplam kapasitenin % 5.6’sını kapsamaktadır. Tesis başına düşen ortalama üretim kapasitesi ise 200 ton/yıl’dır (Tablo 8). Toplam teorik kapasite ile gerçekleşen üretim miktarı karşılaştırıldığında, 2014 yılında kapasite kullanım oranının % 49.8 olduğu ortaya çıkmaktadır. Kapasite kullanım oranının düşüklüğü üretim maliyetlerini yükselten bir faktördür.

Resmi rakamlara göre Türkiye’de 2005-2015 arasında enflasyon yaklaşık %90 oranında artış gösterirken, balık fiyatları son 10 yılda enflasyonun oldukça altında (%31.2) artış göstermiştir. Balıklardaki fiyat artışları incelendiğinde, yetiştiricilik ürünlerindeki ortalama artışın (%38) avcılıktan (%24) daha fazla olduğu görülecektir. Bunun da muhtemel olarak yetiştiricilikteki başta yem ve maliyeti oluşturan diğer giderlerdeki artışlardan kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Ülkemizde

hayvansal protein açığı bulunan ve kişi başına düşen gelir seviyesinin düşük olduğu kesimlerde en ucuz hayvansal protein kaynağı olarak tavuk ve balıkçının öne çıktığı görülmektedir.²³

Üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımada konumunda bulunan Türkiye'nin 8.333 km'lik kıyı şeridi ve 177.714 km uzunluğunda akarsuları bulunmaktadır. Deniz ve iç su kaynaklarımızın toplam yüzey alanı 25 milyon hektar olup, bu rakam ülkemizin toplam tarım alanlarına yakın durumdadır. Ülkemizin bu potansiyeli dikkate alındığında balıkçılık alanlarının etkin kullanılması büyük önem taşımaktadır. Ancak, ülkemiz balıkçılığının sosyo ekonomik yapısına baktığımızda bu alanların etkin kullanılmadığı açıkça görülmektedir.

Türkiye'de su ürünleri üretimi, hem deniz hem de iç sularda yapılan avcılık ve yetiştiricilik (kültür balıkçılığı) üretimi olarak iki biçimde gerçekleşmektedir. Toplam su ürünleri üretimi son onbeş yıldır 500-700 bin ton aralığındayken, üretim tiplerinin toplam üretimdeki payı hızla değişmektedir. 2000'li yıllardan bugüne deniz avcılığı hızla azalırken, yetiştiricilikde hızla artmakta ve deniz avcılığının yerini almaktadır. 2002 yılında 627.847 tonluk toplam su ürünleri üretiminin %83'ü deniz avcılığı, yalnızca %10'luk kısmı ise yetiştiricilik yoluyla gerçekleşmiştir. Oysa 2014 yılına gelindiğinde deniz avcılığında elde edilen üretim miktarı %49'a gerilerken, yetiştiricilik yoluyla elde edilen su ürünleri üretimi 235.133 tona yükselmiş ve toplam üretimdeki payı 12 yıl içinde %10'dan %44'e ulaşmıştır. İç sularda yapılan avcılık yoluyla elde edilen tatlı su ürünleri ise değişmeyerek %7'ler seviyesinde kalmıştır. Deniz ürünleri avcılığında ilk sırayı %48,6'lık oran ile Doğu

---

²³TÜRKİYE'DE BALIKÇILIK SEKTÖRÜ VE EKONOMİSİ. Erciyes Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Zootekni ve Hayvan Besleme Bölümü. <file:///C:/Users/Elqayid/Downloads/5000176580-5000361745-1-PB.pdf>

Karadeniz Bölgesi alırken, bu bölgeyi %22 ile Batı Karadeniz, %12,6 oranları ile Ege ve Marmara, %4,2 ile Akdeniz Bölgesi izlemiştir.

Stratejik konumu, iç-dış pazarlardaki büyüme potansiyeli, Türkiye'yi global akuakültür pazarında büyük bir güç haline getirmektedir. 2001-2013 yılları arasındaki on iki yıl içerisinde Türkiye'nin kültür balığı üretiminin 67.244 ton'dan 233.394 ton seviyesine ulaşmış olması bu gelişmeyi net olarak ifade etmektedir. 2013 yılı itibariyle ülkemiz, dünyanın en büyük çipura-levrek üreticisi unvanına sahip olmuştur. Özellikle; alabalık, çipura ve levrek üretimindeki hızlı büyüme trendinin devam edeceği öngörülmektedir.

Türkiye balıkçılık sektörünün yaklaşık olarak doğrudan 50 bin kişiye, dolaylı olarak da 200 bin kişiye, sadece kültür balıkçılığının ise 25 bin kişiye istihdam sağladığı bilinmektedir.

Aşırı ve bilinçsiz avcılığın yanısıra, çevresel olumsuz etkiler nedeniyle dünyada olduğu gibi ülkemiz doğal su ürünleri kaynakları da her geçen gün azalmaktadır. Buna karşılık, Ülkemizde 1984 yılında başlayan kültür balıkçılığı ise giderek gelişmektedir.

Türkiye kültür balıkçılığının devamlılık arz etmesi de ülkemiz su kaynaklarının yeterli, temiz ve planlı kullanılmasına bağlıdır. Şu anda bu avantaja sahip olan ülkemizde ileriye dönük ciddi planlamalar yapılarak çevresel tedbirler alınarak su kaynaklarımızın korunması ve planlı kullanımı sağlanmalıdır.

Türkiye son yıllarda yetiştiricilik sistemlerinde önemli gelişmeler olmuş, rakibimiz olan birçok ülkeden daha modern ve ileri teknolojiler kullanılmaya başlanmıştır. Denizlerdeki balık çiftliklerinin açık ve derin sulara taşınması buradaki şartlara uygun yeni tekniklerin kullanılmasını

zorunlu kılmış, buna bağlı olarak kafes boyutlarında ve yapılarında, ağ sistemlerinde, yemleme sistemlerinde dünya standartlarının üzerinde bir teknoloji uygulanarak iyileştirmeye gidilmiştir.

2013 verilerine göre Türkiye’de su ürünleri yetiştiricilik tesis sayısı 2.353 adet olup, bunun 1935 adedi içsularda, 418 adedi ise denizlerde kuruludur (Yazıcıoğlu 2015). Deniz kültür balıkçılığı faaliyeti yoğun olarak Ege Denizinde Muğla ve İzmir kıyı şeridinde yapılmaktadır. Bunun dışında Karadeniz’de Trabzon, Ordu ve Samsun, Akdeniz’de Hatay, Antalya ve Mersin, Marmara’da çok az Çanakkale ve Balıkesir kıyı şeridinde üretim yapılmaktadır.

Türkiye’de deniz kültür balıkçılığı olarak en çok üretimi yapılan balık cinsi levrek ve çipuradır. Daha sonra gelen önemli ekonomik cinsler ise, granyoz, sinarit, trança ve mercandır.

Ordu, Orta ve Doğu Karadeniz bölümlerinde toprakları bulunan bir il olup, yüzölçümü 5.963 km² dir. TR90 Bölgesi illerinden olan Ordu ilinin yıllık ortalama yüzey suyu miktarı 3.046 milyon m³ ’tür. Ordu ilindeki akarsular, kaynaklarını sahile paralel uzanan dağlardan alarak, derin ve dik yamaçlı vadilerle kıyıya ulaşmaktadırlar. il, arazisinin jeolojik yapısı dolayısıyla fazla miktarda erozyona neden olmaktadır. Bu yüzden de sahile ulaştıkları yerlerde küçük düzlükler meydana gelir. Bu alanlar, akarsuların sürüklediği topraklarla örtülmüş, verimli tarım toprakları haline gelmiştir. Akarsuların eğimleri fazla ve yatakları düzenlenmemiş olduğu için, sel karakteri göstermektedirler. Eriyen karlarla beslenen akarsular, devamlı yağışlarla büsbütün kabarak yatakları çevresindeki ekili-dikili topraklar üzerinde büyük hasar meydana getirirler. ilin başlıca akarsuları, doğudan itibaren Turnasuyu, Melet, Civil, Akçaova, Ilıca, Bolaman, Elekçi, Cevizdere, Curi ve

²⁴Akçay`dır. Bu akarsuların en uzununu 125 km ile Melet`tir. Bu akarsu aynı zamanda Orta Karadeniz ile Doğu Karadeniz`i birbirinden ayıran sınırdır. Ordu ilinde yapımı devam etmekte olan Topçam Barajı (132,60 hm³ göl hacmi) bulunmaktadır.

Ordu`da çoğunlukla dere üzerindeki işletmelerde (tatlısuda) ve sadece Gökkuşığı Alabalığı yetiştiriciliği yapılmakla birlikte Perşembe ilçesinde birkaç işletmede kafes yetiştiriciliği adı altında Gökkuşığı Alabalığı ve levrek üretimi yapılmaktadır. Tatlısu yetiştiriciliği yapan işletmeler çok düşük kapasitede çalışırken Perşembe ilçesinde kafes yetiştiriciliği yapan 6 işletmeden 5 tanesi 200 tonluk 1 tanesi ise 160 tonluk üretim yapmaktadır. Yine bu işletmelerin 5 tanesi kapasitelerini 500 tona 1 tanesi ise 450 tona çıkartma talepleri bulunmaktadır. Ayrıca bir işletmenin 900 ton kapasiteli yeni bir tesis kurma talebi bulunmaktadır. Gerek tatlısu gerek kafes yetiştiriciliği adı altında Karadeniz alabalığı yetiştiriciliği de yapılmasını sağlayacak olanakların sunulması gerekmektedir. Kafes yetiştiriciliği dışında yapılan tatlısu türü yetiştiriciliği kapsamında 2 adet 30 ton, 1 adet 25 ton, 1 adet 15 ton, 1 adet 12 ton ve 9 adet 10 ton kapasiteli işletme mevcut olup geri kalan işletmeler 10 ton`un altındadır.²⁴

Ordu ili genelinde 36 adet işletme bulunmaktadır. Bunların 6 tanesi yüzer ağ kafeslerde, 27 tanesi ise tatlısuda yetiştiricilik yapmaktadır. Bu işletmelerin 13 tanesinde kuluçkahane mevcut olup, kendi yavru ihtiyacını karşılamaktadır. Ordu ilinde faaliyet gösteren işletmelerin 6 tanesi ekonomik nedenlerden dolayı üretime ara vermiştir. Bazı işletmelerin ulaşım-yol ve HES ile alakalı sorunları olmakta ve bir işletmede ise su kaynaklarının içme ve sulama amaçlı alınması üretim

---

²⁴ Dünyada Organik Tarım.Ekolojik tarım organizasyonu derneği

faaliyetini olumsuz etkilemektedir. Bununla birlikte faaliyette bulunan işletmelerde genellikle tatlısuda Gökkuşığı Alabalığı yetiştiriciliği yapılmaktadır. İşletmelerin 16 tanesi kendi arazisi, 5 tanesi orman arazisi, 6 17 tanesi hazine arazisi, 1 tanesi mera arazisi üzerinde; 5 tanesi ise başka şahıstan kiralanarak hazine arazisi, 1 tanesi mera arazisi üzerinde; 5 tanesi ise başka şahıstan kiralanarak kurulmuştur.

Ordu ilinde bulunan 33 işletmenin sahip olduğu imkânlar bakımından sadece 13 işletmede lokanta bulunmaktadır. İldeki tesislerden 16 tanesi işletmesini kendi arazisi üzerinde kurmuştur. Bununla birlikte ildeki 19 işletme Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından verilen yavru balık desteğini alırken, 14 tanesi herhangi bir destek almamaktadır. Ordu ilinde “İç Su Ürünleri Yetiştiricileri Üretici Birliği” bulunmamaktadır.

1971 yılında yürürlüğe giren 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu halen yürürlüktedir. Söz konusu kanun ile 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu ve 5200 Sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu, su ürünleri sektörünün etkin yönetimi için bazı noktalarda yetersiz kalmaktadır. Özellikle, “Elektronik Gemi İzleme Sistemleri” gibi modern gözetim teknolojilerinin kullanılması, üçüncü ülkeler ve bölgesel balıkçılık yönetim organizasyonları ile işbirliği, üretici örgütlerinin kaynak yönetimi, arz ve talep dengesinin kurulması ve pazarlama konusunda etkinleştirilmesi ve hukuki yaptırım ile cezalarda caydırıcılık konusunda yeni düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Ticari balık stokları ve tehlike altındaki türlere yönelik çalışmalar yönünden eksiklikler bulunmaktadır. Denizlerimizdeki balık stoklarımızda aşırı avcılık, kirlenme ve yayılımcı yabancı türlerin etkisi ile azalmalar olmuştur. Uskumru ve kolyoz, orfoz/lahos gibi bazı türler

tükenme noktasına gelmiş, eskiden Karadeniz ve Marmara’da görülen kılıç ve orkinoslara artık rastlanmaz olmuştur. Sanayi, evsel ve tarımsal kirleticilerin boyutu artmış, Marmara Denizi’nde bazı kabuklu türlerinde ağır metal ve kimyasal atıklara rastlanır olmuştur.

Balıkçı gemilerinin sayılarında artış 2002 yılından sonra durdurulmuştur. Ancak, mevcut teknelerin hacim, motor gücü ve kullandıkları av araç ve gereçlerinin boy ve derinlik ölçülerinde artış devam etmektedir. Dolayısıyla balıkçılık kapasitesi ve av gücü artmaya devam etmiştir. 2012 yılında mevcut balıkçı filosunun sayısında bir azaltma programı başlatılmış olmakla beraber, mevcut teknelerin hacim, motor gücü ve kullandıkları av gereçlerindeki artışı engelleyecek mekanizma halen uygulamaya konulmamıştır.

Muhafaza şartları uygun olmayan ve soğuk hava deposu bulunmayan üreticiler, hasat ettikleri balıkları hemen pazara sunmaktadırlar. Arzın yoğun olduğu dönemlerde balık fiyatları aşırı düşmekte ve üretici zarar etmektedir.

GTHB bünyesinde Su Ürünleri Bilgi Sistemi kurulmuş ve bilgi toplamaya başlanmıştır ancak sistemde kaynak yönetimi için yeterli veri birikimi henüz bulunmamaktadır. AB Müktesebatına uyum çerçevesinde yürütülen çalışmalarda, üniversiteler ve bilim adamlarıyla yapılan görüşmeler neticesinde birçok bilim adamının elinde önemli miktarda tam olarak kullanılmayan veya yeterince faydalanılmayan veriler bulunduğu tespit edilmiştir. Bu verilerin bir koordinasyon içerisinde kullanılabilir hale getirilmemiş olması diğer bir sorun olarak görülmektedir.²⁵

---

²⁵Balıkçılık sektör raporu, Ordu Ticaret Borsası Eylül 2016. <http://www.ordutb.org.tr/pdf/BALIK%C3%87ILIK.pdf>

Türkiye deniz ve içsuları, soğuk ve sıcak su balık çeşitlerinin avlanması ve yetiştirilmesi için uygun ekolojik özelliklere sahiptir. Karadeniz' de 247, Marmara Denizi'nde 200, Ege Denizi'nde 300 ve Akdeniz' de 500 balık türü bulunmaktadır. Ancak ekonomik olan, istatistiklerde yer alan türlerin sayısı yaklaşık 100'ü geçmemektedir. Türkiye denizlerinden avlanan su ürünleri üç ana grup altında toplanabilir. Bunlar pelajik ve demersal balıklarla, kabuklu, yumuşakça ve diğer türlerdir.

Türkiye, 2011 yılında toplam 703 bin tonluk üretimle, Dünya su ürünleri üretiminin % 0,45'ini karşılamış olup diğer büyük üreticilere kıyasla dünya üretimi içerisinde payı oldukça küçüktür. Ülkemizde, 2011 yılı toplam su ürünleri arzının % 61'i deniz balıklarından, % 6,5'i diğer deniz ürünlerinden, % 5,3'si iç su ürünlerinden ve % 26,8'i de yetiştiricilikten elde edilmiştir.

Deniz balıklarının türlere göre dağılımı incelendiğinde, hamsi balığı 289 491,4 tonla en yüksek avlanan balık olarak görülmektedir. Bu üretim, ülkemizdeki avlanan deniz balıklarının % 52,9'nu kapsamaktadır. Hamsi balığından sonra, en yüksek avlanan deniz balıkları % 20,2 ile Çaçaba balığı, % 8 ile Sardalya ve daha sonra İstavrit , Palamut-Torik, Mezgit ve İstavrittir. Diğer tüm deniz balıklarının toplam içindeki payı ise, sadece % 8,7'ni oluşturmaktadır.

Diğer deniz ürünlerinin türlere göre dağılımı incelendiğinde, en yüksek avlanan diğer deniz ürünleri olarak % 66,4 ile Beyaz Kum midyesidir. Bundan sonra, sırasıyla % 14,4 ile Deniz Salyangozu, % 4 ile Kırmızı Karides, % 3,3 ile Pembe Karides, % 3,2 ile Kara Midye, % 2,6 ile Mürekkep Balığı, % 1,4 ile Karabiga Karides izlemektedir. Geri kalan kısmın toplam deniz ürünleri içerisindeki payı ise % 4,7'dir.

Diğer deniz ürünleri içerisinde Karadeniz ağırlıklı olarak avlanan deniz salyangozu ile kum midyesi önem taşımaktadır. Kara midyesi, karides ve İstiridye Marmara denizine özgü önde gelen türlerdir. Ahtapot, İstiridye ve Mürekkep balığı Ege bölgesinde avlanmaktadır. Tür bakımından zengin, ancak miktar bakımından üretimin en az olduğu Akdeniz'de; Karides, mürekkep balığı ve yengeç önemli ekonomik değer oluşturmaktadır.

Toplam üretimde denizlerden elde edilen üretimin payı, son 10 yılda giderek azalmış, yetiştiriciliğin payında önemli bir artış gerçekleşmiş ve bugünkü düzeyi ile iç sulardan avlanan miktarı geçmiştir. 1998 istatistiklerine göre yetiştiriciliğin toplam üretimdeki payı %10 iken 2011 yılı istatistiklerinde bu oranın % 26,80'e çıktığı görülmektedir. Kültür balıklarının türlere göre dağılımında en yüksek yetiştiriciliği yapılan balık, iç sulardaki Alabalık miktarı olup, toplam su ürünleri yetiştiriciliğinin % 53,1'ni oluşturmaktadır. Denizlerde ise % 24,9 ile Levrek, % 17 ile Çipura takip etmektedir. Alabalık (deniz), aynalı sazan (iç su) ve midye üretimleri de diğerlerini takip etmektedir.

Tatlı su ürünlerinin türlere göre dağılımı incelendiğinde, sazanın % 27 ile en yüksek avlanan tatlı su ürünü olarak göze çarpmaktadır. Hemen ardından, bunu % 24,7 ile İnci Kefali izlemektedir. İnci kefalini sırasıyla Gümüş, Salyangoz, Kefal, Yayın ve Siraz balığı izlemektedir. Diğer tüm tatlı su ürünlerinin toplam içindeki payı %17,9' dur.

Türkiye'de Balık Unu ve Yağı üretimi irdelendiğinde, üretimin Karadeniz Bölgesi'ne odaklandığı görülmektedir. Bunun nedeni hammaddeyi oluşturan hamsinin bu bölgede avlanmasıdır. Türkiye'de Balık Unu Yağı üretiminde Hamsiden başka Çaçı da kullanılmaktadır. Bu sebeple Samsun ilinde yapılan bazı çalışmalarda,

Balık Unu ve Yağı üretiminde Hamsiye alternatif olarak Çaçı balığı araştırılmıştır. Hammadde ihtiyacının büyük bir kısmı, 1997 yılına kadar Hamsiden sağlanırken, bölgede orta su Trol avcılığına(özellikle mevsime bağlı olarak pelajik olan bütün balıkları avlayan bir avcılık) uygun teknelerin yaygınlaşması ile Çaçı balığına kaymaktadır. Özellikle av sezonun bittiği mayıs ayında, Orta su Trolü ile Çaçı avcılığının serbest olması Balık Unu Yağı fabrikalarının bu aylarda bile çalışmasına katkı sağlamaktadır.

2009 yılı verilerine göre balıkçılık sektörü istihdam yapısı irdelendiğinde balıkçının kendisinin çalıştığı (% 34,1), pay karşılığı çalışan tayfa (% 29,0) ile ücret karşılığı çalışan tayfa (% 20,1) toplam üretimin % 83,2'sini gerçekleştirdiği bir yapı ortaya çıkmaktadır.

Su ürünleri ve balıkçılık sektöründe faaliyet gösteren tesisler ülke genel inde genel 1 ikle deni ze kıyısı olan yerlerde yoğunluk göstermektedirler.5510Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 4-1/a maddesi kapsamında 2010 yıl sonu itibariyle işyerlerinin ve sigortalıların faaliyet gruplarına ve illere göre dağılımı incelendiğinde Muğla ili su ürünleri üretimi yapan resmi kayıtlı işletme sayısı ve istihdam düzeyi bakımından ilk sıradadır. Muğla ili işyeri sayısına göre toplam işyeri sayısının % 24'ünü oluştururken Muğla ilini takip eden İzmir % 6 ile 2.sıradadır. İzmir ilini Antalya, Elazığ, Samsun, Trabzon illeri takip etmektedir. İstihdam düzeyine göre incelendiğinde ise Muğla ilini İzmir, Elazığ, Antalya illeri takip etmektedir.

Ülkemizdeki su ürünleri işleme ve değerlendirme tesislerinin büyük bir bölümü küçük ve orta ölçekli işletmeler sınıfına girmektedir. Su ürünleri ve balıkçılık sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin işyeri

büyüklüğüne göre 1 kişi ve 2-3 kişinin çalıştığı işletmelerin % 50'den fazlasını oluşturduğu gözlenmektedir.

Su ürünleri sektöründe dış ticaret miktarı yıllar itibarıyla artış göstermekte olup son yıllarda 130 bin ton civarında ürün dış ticarete konu olmuştur.

Ülkemizdeki toplam su ürünleri ve balıkçılık ihracatı 2011 yılı TÜİK verilerine göre 395.311.639 \$, 2012 yılı TÜİK geçici verilerine göre 330.038.033 \$ olarak gerçekleşmiştir. Su ürünleri ihracatımızın ana ürünleri Levrek, Çipura, Alabalık ve Orkinostur. Türkiye su ürünleri ihracatının büyük bir bölümünü taze-soğutulmuş balıklar oluşturmaktadır. Bunun dışında çeşitli balıklar, yumuşakçalar ve işlenmiş deniz ürünleri ihracatı da yapılmaktadır.

2012 yılı TÜİK verilerine göre su ürünleri ve balıkçılık ihraç edilen ülkelerin başında 65 milyon dolar ile Hollanda gelmektedir. Hollanda'yı 52 milyon dolar ile Almanya, 41 milyon dolar ile İtalya, 34 milyon dolar ile Japonya, 18 milyon dolar ile İngiltere ve daha sonra Rusya, Lübnan, İspanya ve Yunanistan takip etmektedir.

2012 yılı TÜİK verilerine göre su ürünleri ve balıkçılık ihraç edilen ülkelerin başında 65 milyon dolar ile Hollanda gelmektedir. Hollanda'yı 52 milyon dolar ile Almanya, 41 milyon dolar ile İtalya, 34 milyon dolar ile Japonya, 18 milyon dolar ile İngiltere ve daha sonra Rusya, Lübnan, İspanya ve Yunanistan takip etmektedir.

Türkiye'de İBBS-Düzyey 2 bölgeleri arasında en fazla ihracatın yapıldığı bölge TR32 olarak isimlendirilen Aydın, Denizli, Muğla illerinin bulunduğu bölgedir. TR32 bölgesinin toplam ihracattaki payı % 44'dür. TR32 bölgesinden sonra en fazla ihracatın yapıldığı bölge, TR31

İzmir bölgesidir. İzmir'i TR10 İstanbul, TR22 (Balıkesir, Çanakkale), TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat) takip etmektedir.

Ülkemizdeki toplam su ürünleri ve balıkçılık ithalatı 2011 yılı TÜİK verilerine göre 173.886.517 \$, 2012 yılı TÜİK geçici verilerine göre 148.592.291 \$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye su ürünleri ithalatının büyük bir bölümünü dondurulmuş balıklar almış ve bunu yumuşakçalar ve balık filetoları oluşturmaktadır.

2012 yılı TÜİK geçici verilerine göre su ürünleri ve balıkçılık ithal edilen ülkelerin başında 88 milyon dolar ile Norveç gelmektedir. Norveç'i 11 milyon dolar ile Çin, 10 milyon dolar ile İzlanda, 9 milyon dolar ile Fransa, 7 milyon dolar ile Moritanya ve daha sonra Vietnam, Hindistan, İspanya takip etmektedir.

Türkiye'de İBBS-Düzyey 2 bölgeleri arasında en fazla ithalatın yapıldığı bölge TR10 İstanbul bölgesidir. TR10 bölgesinin toplam ihracattaki payı % 49'dür. TR10 bölgesinden sonra en fazla ithalatın yapıldığı bölge, TR31 İzmir bölgesidir. İzmir'i TR62 (Adana, Mersin) TR22 (Balıkesir, Çanakkale), TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) bölgeleri takip etmektedir.

TR83 Bölgesi illeri incelendiğinde yetiştiricilik miktarının en fazla olduğu il Alabalık yetiştiriciliği ile Samsun ili ve onu takip eden Tokat ve Amasya illeridir. Bölge illerinden Çorum'da su ürünleri yetiştiriciliği yapılmamaktadır.²⁶

2.5 İpek böcekçiliği

---

²⁶Su ürünleri ve balıkçılık sektörü raporu 2013.
<http://www.oka.org.tr/Documents/SUURUNLERIVEBALIKCILIKSEKTORRAPORU.pdf>

Türkiye'de yardımcı bir tarımsal faaliyet olarak yapılan, aile fertlerinin emeklerinin değerlendirilmesinde ve kırsal alanda gizli işsizliğin önlenmesinde önemli olan, ancak son yıllarda üretimde düşüş yaşayan ipek böceği yetiştiriciliği, yaklaşık 1500 yıldan beri yapılmaktadır. İpek, ilk kez 4000 yıl önce Çinliler tarafından üretilmiş, uzun yıllar nasıl üretildiği gizli tutulduktan sonra, önce Anadolu'da daha sonra da Avrupa'da üretilmeye başlanmıştır.

Ülkemizde genellikle küçük ölçekte yapılan ipek böceği yetiştiriciliği; çok fazla yatırım gerektirmeyen, ipek böceğinin tek besin kaynağı olan dut yaprağının sağlanmasıyla başlayan ve ipek elde edilinceye kadar süren bir faaliyettir. Üretimle ilgili aşamalar; dut fidanı yetiştirilmesi, ipek böceği tohumu üretimi, ipekböceği bakımı ve beslenmesi, koza üretimi, kozadan iplik çekilmesidir.

İpek, ipek böceği larvalarının koza örmek için salgıladıkları, parlak ve çok ince bir teldir. Bu teller bir araya getirilerek ipek iplikler elde edilir. İpek, kolay boyanabilen, yumuşak ve dayanıklı bir ip olması nedeniyle tarih boyunca çok kıymetli bir dokuma hammaddesi olmuştur. Türkiye'de üretilen ham ipeğin tamamına yakını ise, ipek halı dokumacılığında kullanılmakta ve ihraç edilmektedir. Ayrıca; giyim-kuşam, ev eşyaları, nakış - dikiş ve ameliyat iplikleri gibi birçok üründe ipek kullanılmaktadır.

Türkiye'de ilkbahar beslemesi olarak senede bir kez yapılan ipek böceği yetiştiriciliği; bitkisel üretimde aşırı ve bilinçsiz kullanılan zirai mücadele ilaçları, sanayileşme, kentleşme ve göç olaylarından olumsuz etkilenerek özellikle son yıllarda önemli oranda düşmüştür (Anonim, 2001a).

Bugün, dünyada yaklaşık 60 ülkede ipek üretilmekle birlikte bunlardan

20 kadarında üretim ekonomik bakımdan önem taşımaktadır (Anonim, 2003a). Dünya'da ipek böceği yetiştiren önemli ülkeler Çin, Hindistan, Türkmenistan, Brezilya, Özbekistan, Tayland ve İran 'dır. Dünya ham ipek üretiminde Çin %70 ile ilk sırada yer almaktadır. 2002 yılı üretiminde Çin'i %17 ile Hindistan, %5 ile Türkmenistan takip etmektedir. 2002 yılında üretimin %24'ü dış ticarete konu olmuştur. İhracatta Çin %65 ile Türkmenistan ise %23 ile önemli ülkelerdir. İthalatta ise Hindistan önemli üretici ülkelerden biri olmasının yanı sıra aynı zamanda %39 ile önemli ithalatçı ülkelerin başında gelmektedir. Önemli düzeyde ithalat yapan diğer ülkeler ise İtalya, Japonya ve Kore'dir.

Türkiye, iklim bakımından dut ağacı ve ipek böceği yetiştiriciliğine uygun ülkelerden biridir. Tarihi ipek yolu üzerinde bulunan Bursa, ipek üretiminin ilk başladığı yıllardan beri, önemli miktarda üretimin yapıldığı illerin başında gelmektedir. Yüzyıllardır ipekçiliği ile tanınan Bursa, bu özelliğini yörede yetişen dut ağaçlarından almıştır. Ancak, son 20 yıl içinde ipek böceği yetiştiriciliğinde gerek Bursa'da gerekse ülke çapında önemli bir azalma olmuştur. 1982 yılında 1 781 köyde 44 960 aile tarafından yapılan ipek böceği yetiştiriciliği, 1990'lı yıllardan itibaren sürekli bir azalma göstererek, 2001 yılında 213 köyde 1 555 aile tarafından yapılan bir faaliyet olmuştur. Aynı yıllarda yaş koza üretimi, 1 998 tondan 47 tona düşmüştür. İpek böceği yetiştiren illerin sayısı ise 1985'de 40 iken, 2001 yılında 13'e düşmüştür. İpek böceği yetiştiriciliği yapılan illere bakıldığında, Bilecik ve Eskişehir'in 14'er ton ipek kozası üretimi ile toplam üretimin %60'ini oluşturduğu görülmektedir. Üretimde önemli diğer iller ise Ankara, Sakarya, Bursa, Bolu ve Eskişehir'dir. İpek kozası fiyatları ise illere göre değişmekle

birlikte en düşük 1.833.089 TL/kg ile Antalya'da, en yüksek 4.500.000 TL/kg ile Bilecik'de olmuş, Türkiye ortalama fiyatı ise 3.204.362 TL/kg olarak gerçekleşmiştir. Fiyatlardaki bu farklılık, kalite farklılığının yanı sıra koza alımı yapacak merkezlerin her yerde olmamasından kaynaklanmaktadır.

"Yaş İpek Böceği Kozası Üreticisinin Desteklenmesine ve Doğrudan Destek Ödemeleri İçin Gerekli Finansman İle Bursa Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Kozabirlik) Tarafından Yaş İpek Böceği Kozası Üreticilerine Ücretsiz Dağıtılmak Üzere İthal Edilen İpek Böceği Tohumu Bedellerinin Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu' ndan Karşılanmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Tebliği " ne göre, 2003 yılı ürünü yaş ipek böceği kozasının kooperatiflere veya Kozabirlik'e satışında üreticiye verilecek doğrudan destek, damızlık yaş koza için 10 milyon, 1.sınıf yaş koza için 7 milyon, 2. sınıf yaş koza için 6,25 milyon, 3. sınıf yaş koza için 5,5 milyon olarak belirlenmiştir .

Son yıllarda üretilen koza miktarının azalmasına paralel olarak, ham ipek üretimi 20 ton seviyesine düşmüştür. Üretimdeki bu azalmada, Çin'in %70'lik bir payla ipek üretiminde ve ticaretinde tekel durumunda bulunması ve fiyatlara tek başına müdahale edebilmesi önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, sanayinin gelişmesi , zirai mücadele ilaçlarının aşırı ve bilinçsiz kullanılması, kentleşme, göç olayları ve genç kuşakların ipek böcekçiliğine olan ilgisinin azalması da önemli olmuştur. Ham ipek üretimindeki düşüş ithalatı arttırmış, yurt içi ipek ihtiyacının önemli bir bölümü ithalat ile karşılanmaya başlanmıştır . 1993- 2001 yılları arasında ham ipek arzı, %60 artışla 172 tondan 276 tona yükselmiş, ancak 2002

yılında ithalattaki düşüş ve üretimin artmaması sonucu ham ipek arzı azalmıştır.

Ham ipeğin tamamına yakını kullanan ipek halı dokumacılığında, ihracata bağlı olarak ev tipi tezgahlarda , yılda yaklaşık 40-50 000 m² ipek halı üretilmektedir. İpek halı ihracatında en önemli pazarlar ise Almanya, İsviçre, Japonya ve ABD'dir (Anonim, 2001a; Anonim, 2001b) .

İpek böceği yetiştiriciliğinde, 35 - 40 günlük çok kısa bir üretim döneminden sonra, kutu başına 26-30 kg arasında yaş koza elde edilebilmektedir. Ülkemizde ipek böceği yetiştiriciliği yapan bir çok aile, yılda 4-5 kutu ipek böceği yetiştirerek geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Üretim, dut yaprağının teminine bağlı olarak yılda iki kez (ilkbahar ve sonbahar beslemesi) yapılabilecek olmasına karşın, ikinci besleme yaygınlaştırılamamıştır.

Koza üretimini artırmak ve üreticiyi korumak amacıyla ilk Koza Tarım Satış Kooperatifleri Bursa, Bilecik ve Adapazarı'nda kurulmuş, bu kooperatifler 1940 yılında Bursa'da Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliği'ni (Kozabirlik) kurmuşlardır. Bugün Kozabirlik, 10 300 üreticinin ortağı olduğu Bursa, Bilecik, Adapazarı, Mihalgazi ve Alanya 'da bulunan 5 kooperatif ile hizmet vermektedir (Anonim, 2003d) . Birlik, bir yandan kozacılığın potansiyel olarak mevcut olduğu bölgelerde koza üretimini teşvik ederken, diğer yandan da koza üretiminin düştüğü bölgelerde bazı tedbirler almaktadır (Anonim, 2003e). Ayrıca Kozabirlik, yaş ipek böceği yetiştiriciliği yapan köylerde doğrudan destek ödemeleri ve ücretsiz ipek böceği tohumu dağıtımının uygulama esaslarını önceden tüm üreticilere duyurmak ve 2003 yılı ürünü olması

şartıyla kendisine getirilen yaş ipek böceği kozasının tamamını satın almakla yükümlü kılınmıştır .

İpek böceği ile ilgili tek kamu kuruluşu olan İpek Böcekçiliği Enstitüsü ise, 1888 yılında Bursa'da bu konuda eğitim veren bir kurum oluşturmak amacı ile kurulmuştur. Kozabirlik ve İpek Böcekçiliği Enstitüsü dışında Türkiye İpek Böcekçiliği ve İpekçilik Milli Komitesi de ipek böcekçiliği konusunda çalışmaktadır .

Türkiye ham ipek üretimi 1984 yılındaki 290 tonluk rekor üretimin ardından 2002 yılında 20 tona kadar düşmüştür. Üretimdeki bu büyük düşüşün en önemli nedeni Çin'in tekelleşme çabaları ile üretimini Dünya talebinin üzerinde artırmasıdır. Bu durum ham ipek fiyatlarının yarı yarıya düşmesine neden olmuştur. Kişi başına milli geliri 620 \$ olan Çin üreticisi bu fiyat seviyesinde de üretimini sürdürebilmiş, ancak Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerde bu fiyat seviyesinde üretim yapılamamış ve sonuçta üretim hızla düşmüştür. Piyasa şartları Türk üreticisini de olumsuz etkilemiş, körfez krizi ile ipek halı ihracatının düşmesi ve Türk cumhuriyetlerinin de piyasalara ucuz ham ipek sürmesi de eklenince üretim iyice düşmüştür.

AB, birlik için hiçbir ekonomik önemi olmamasına rağmen ipekböcekçiliğine destek vermektedir. Ülkemizde ipekböcekçiliğine verilen destekler ise, ücretsiz tohum dağıtımı ve yaş ipek böceği kozasının satışında üreticilere doğrudan destek ödemesi yapılması şeklindedir.

İpek üretiminin her aşamasında kaliteyi belirleyici ve yükseltici önlemler alınmalıdır. Özellikle ipek halı üretim ve ihracatında kaliteye dikkat edilmelidir. Üretimde önemli bir sorun da maliyet yüksekliğidir. Birim işgücü ve alandan daha fazla ve kaliteli ürün almayı sağlayacak

yetiştiricilik yöntemleri (tabla beslemesi, kaliteli askı kullanımı, sonbahar beslemesi yapılması vb) çiftçiler arasında yaygınlaştırılmalıdır. Bu amaçla ipekböcekçiliğinin mevcut sorunlarını göz önüne alan bir kredilendirme politikası izlenerek üretim araçlarının modernleşmesi sağlanmalıdır.²⁷

Türkiye İpekböcekçiliği ve İpekçilik Millî Komitesinin ilk genel kurulunu, 1978 yılında gerçekleştirerek, günümüze kadar çalışmalarını aralıksız sürdürdüğünü, 25 Yürütme Kurulu üyesiyle birlikte toplam 35 Genel Kurul üyesi bulunduğunu, Sekreteryası ve raportörlüğünün ise günümüze kadar Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından yürütüldüğünü, Başkanlığının her yıl seçimle tespit edildiğini, 1998 yılından beri Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü öğretim üyesi Profesör Dr. Sayın Çetin Fıratlı'nın Başkanlığı'nda sürdürüldüğünü, kurulma amacının; Türkiye ipek böcekçiliğinin ve ipekçiliğinin gelişmesine yardımcı olmak, konu ile çalışmaları yapmak ve uygulamak, izleme ve değerlendirmeye politikalar oluşturarak ilgili kuruluşların çalışmalarında koordinasyonu sağlamak olduğunu hatırlatmıştır.

TOBB'un; dolayısıyla, ilgili ticaret, sanayi, ticaret ve sanayi odaları ve borsalarının, ekonomik nedenlerle bu işten çekilmek zorunda kalan ipekli tekstil sanayii ve halıcılarının yeniden diriltilmesi, girişimcilerin önünün açılması, istihdam yaratması, ailelerin gelir düzeylerinin iyileştirilmesi açısından, ekonomikliğin yanı sıra kültürel ve prestij bir ürün olan ipeği ve ipekçiliği gündemde tutmaya devam ettiğini de vurgulamıştır.

---

²⁷Cine-Tarım dergi. Dr. Gülşen Keskin S.Ahmet Çeliker. İpek böcekçiliği. <http://www.cine-tarim.com.tr/dergi/arsiv56/sektorel07.htm>

Antakya Ticaret Borsası Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Ali Celal MURSALOĞLU, Dünyada ve Türkiye’de ipekböcekçiliğinin tarihini ve günümüzdeki durumunu özetleyerek, 30 ülkede üretim yapıldığını, geçmişte Türkiye’de, 40 bin ailenin 70 bin kutu ipekböceği yetiştirdiğini ancak, sentetiğin tercih edilmesi nedeniyle düşüş olduğunu, Hatay’da ise iklim, zirai ilaçlama ve dut ağacı yetiştiriciliğinin azalması nedeniyle 2010 yılında %50 düşüşün görüldüğünü ifade etmiştir.

Koza üretimini arttırmaya ve yeni üretim bölgeleri oluşturulmasına yönelik olarak üretim potansiyelinin bulunduğu, Batman İli Sason İlçesi, İzmir İli Ödemiş İlçesi ve beldelerinde, Muğla İli Köyceğiz, Datça ve Fethiye İlçelerinde çalışmaların yapıldığı, buralardaki üreticilere ipekböceği bakım ve besleme ile ilgili eğitimler verildiği, besleme aşamasında İzmir ve Muğla bölgelerinde kontrollerin yapıldığı, ayrıca,, üretim yapılmakta olan bölgelerden Diyarbakır ve Hatay bölgesinde verim düşüklüğünün giderilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirildiği belirtilmiştir.

Verim artışını sağlamak için tohumları inficar ettirdikten sonra dağıttıklarını, bunu 2009 yılında deneme olarak başlayıp 2010 yılında devam ettirdiklerini, Alanya bölgesinde dağıtımı yapılan ipekböceği tohumlarının inficarının bu bölgedeki tesislerde, Diyarbakır ve çevre illerinde dağıtımı yapılan ipekböceği tohumlarının inficarının, Kulp ilçesindeki tesiste, Eskişehir, Bilecik, Adapazarı, Bursa, Ödemiş ve Köyceğiz bölgelerinde dağıtımı yapılan ipekböceği tohumlarının inficarının, Mayıslar Köyündeki tesiste gerçekleştirildiğini, önümüzdeki dönemde de söz konusu uygulamaya devam edileceğini belirtmiştir.

Satın alınan kozaların Eskişehir'deki koza çekim tesisinde depolandığı ve ihtiyaca göre işlendiği, fazlasının ise ihraç edildiği, fabrikanın şu anda işleme kapasitesinin aylık 3.300 Kg. kuru koza olduğu belirtilerek, tüm dünyada koza üretiminin gerilediği bu nedenle pek çok ülkenin yurtdışına koza satışını yasakladığı, Çin'in ise iplik olarak yurtdışı satışının hala devam ettiği, ipek iplik fiyatlarının geçen sene Çin'de 30 \$ iken bu sene 40 \$ a yükseldiği, bizim ham ipek ipliği satış fiyatımız ise 2010 yılında Özbekistan ve Çin fiyatlarının arasında (37\$ olarak) gerçekleştiği de ilave edilmiştir.

Dünya'da son yıllarda doğal ürünlere talebin artması nedeniyle ipekli ürünlerin tüketiminde artış yaşandığı, ancak Çin'in 1991 yılından bu yana çok ucuz fiyatla piyasalara ipek ve ipekli ürünler satma politikası nedeniyle dünyadaki yaş koza üretiminin ülkemiz de dahil birçok ülkede önemli oranda azaldığı, dolayısıyla arz talep dengesi dikkate alındığında ipek fiyatlarında ve buna bağlı olarak koza fiyatlarında artış olacağının tahmin edildiği, dünya yaş koza üretiminde çok sağlıklı bir veri olmamakla birlikte gerek BASCA gerekse International Sericultural Commission'un yayınlamış olduğu veriler ile yapılan görüşmelerden edinilen bilgilere göre ilk sırayı yaklaşık 600.000 Kg'lık üretimle Çin'in aldığı, bunu Hindistan 133.000 kg, Özbekistan 8.000Kg, Brezilya 4.800 Kg, Tayland 4.600 Kg, İran 400 Kg'lık üretimlerle takip ettiği de ilave bilgi olarak verilmiştir.

Yaş koza üretiminin arttırılmasına yönelik çalışmaların devam ettiğini, her yıl yaklaşık 15 bin dut fidanının dağıtımının ücretsiz olarak sürdürüldüğünü ancak, taleplerin tamamını karşılayamadıklarını, evlerde üretimin artık istenmediğini bu nedenle maliyeti yüksek olmayan toplu besleme evlerinin yapılmasının, tarımsal üreticilerin finansman

ihtiyaçlarının uygun koşullarda karşılanması, tarımsal üretimin geliştirilmesi, verimliliğin ve kalitenin artırılması amacıyla gerçek ve tüzel kişilere verilmekte olan düşük faizli veya hibe şeklindeki yatırım ve işletme kredilerine ipekböcekçiliğinin de eklenmesinin üretimin artmasında önemli bir etken olacağını da dile getirmiştir.

Refik İpekçilik Yetkilisi Refik BÜYÜKAŞIK,1936 yılından beri ailesinin ipekçilik sektörünün içerisinde olduğunu, kendilerinin 1975 yılında bu sektöre dahil olduklarını, ancak bu zamana kadar Hatay sınırları dışına çıkamadıklarını, 90'lı yıllarda Bursa'dan koza satın alarak bunu kumaşa çevirdiklerini, şimdilerde ise ipekçiliği ulaştıkları noktada tutmak için gayret ettiklerini, desteklerin yetersizliğinden üretimin sınırlı olduğunu ve 10 tane el dokuma tezgahının atıl durumda olduğunu dile getirerek, Ticaret Borsası tarafından yürütülen AB projesi kapsamında 30 öğrenci yetiştirdiğini ancak, ipek dokuma yapamadıkları için bu öğrencileri istihdam edemediklerini, kendi dutluklarını yaparak kendi kozalarını üretmek istediklerini bunun için arazi talep ettiklerini de sözlerine eklemiştir.²⁸

---

²⁸TÜRKİYE İPEKBÖCEKÇİLİĞİ VE İPEKÇİLİK MİLLİ KOMİTESİ2010 YILI 2.YÜRÜTME KURULU TOPLANTI RAPORU

BÖLÜM 3

Türkiye’de tarım sorunları

3.1 Türkiye’de bitkiçilğin sorunları

Tarihsel süreç içerisinde topraklar üretkenliği nedeniyle kutsal olarak kabul edilirken, bunu korumanın bir ulusun onuru olduğu ve kaybedilenin toprak olmayıp temelde ulusal servet olduğu belirlenmiştir. Çevre ile olan ilişkilerimizde çevreyi bozmak ve kirletmekten çok onu koruyarak üretimde bulunmaktır. Çünkü doğal kaynak olan toprakların üretimi hiçbir zaman sonsuz değildir. Temelde topraklar doğal düzeni bozulmadıkça dünyamıza bereket dağıtan çömert bir kaynaktır.

Bitkisel ve hayvansal kökenli canlılar ile insanlar, yaşadıkları fiziksel çevre ile bir uyum gösterirler ve doğanın su ve havası yanında topraktan da en sağlıklı ve akılcı bir biçimde yararlanma olanakları bulurlar. Çevremiz canlı türlerinin gelişimi ve soylarının sürekliliği becerisi, karşılıklı dengelerin kurulması sonucu sağlıklı bir konum alır. Çünkü biyolojik genler ile çevre arasında karmaşık bir ilişki vardır.

Toprak kaynakları ülkemiz insanlarının mevcut gereksinmelerini karşılayacak yeterli potansiyele sahip olmalarına karşın, arazi kullanım izlencelerinin yetersizliği, tasarimsız ve izlencesiz sanayileşme, sağlıksız ve hızlı kentleşme, nüfus artışı, kentsel ve teknolojik kökenli kimyasal atıkların deşarjı yanında, aşırı tarımsal ilaçlama ve yapay gübrelere kaynaklanan toprak kirliliği, yangınlar, düzensiz turizm yatırımları vb. tarımsal arazi kullanımını giderek sınırlandırmakta ve sonuçta tarımsal üretim potansiyeli yanında toprağın diğer doğal işlevlerini düşürmekte, çevrede şekilsel ve yapısal bozulmalara neden olmaktadır. Nasıl ki; birey ile toplumsal doku arasında sağlıklı bir dengenin kurulması yasal

düzenlemelerle oluşturulmaya çalışılıyorsa, çevresel ögeler arasında da doğal dengelerin sürekliliği ve sürdürülebilirliği yaşamsal boyut için zorunludur.

Topraklar yeryüzü kara parçasında ince bir örtü şeklinde şekillenen arazilerde doğal olarak şekillenirler ve bunlar yani araziler kullanım özelliklerine göre; tarım arazileri, doğal mer' alar ve çayırlar, orman arazisi, ulusal park, fundalık veya çalılıklar, yerleşim alanları, sanayi ve askeri alanlar ile terk edilmiş ve halen kullanılmayan araziler şeklinde tanımlanırlar.

Tarım arazileri toprak ve topografik özellikleri bitkisel üretim için uygun olup, ekim-dikim yapılan veya yapılmaya uygun olan arazilerdir ve bu araziler tarıma göreli uygunlukları açısından I-VIII arasında değişen arazi kullanım yetenek sınıflarına ayrılırlar. Bu sınıflandırma tekniktir ve doğrudan arazi gözlemlerine ve laboratuvar analiz bulgularına dayanır. 3161 ve 3202 sayılı yasalar uyarınca arazilerin tarım alanları ve tarım dışı amaçlarla kullanılmasına dair 11.03.1989 tarih ve bunu izleyen 11.Temmuz.1994, 23. Ağustos. 1995 tarihlerinde ilave ve değişikliklere uğramış yönetmelikler gereği tarım arazileri, orman alanları dışında kalan ve kültür bitkileri yetiştirilen veya çayır, mer' a olarak kullanılan I., II., III. ve IV. sınıf araziler toprak işlemeli tarım arazileri, V., VI., VII. sınıflar ise toprak işlemesine uygun olmayan araziler şeklinde belirlenmiştir.

Türkiye'de tarım ilaçlarının ciddi bir sorun oluşturduğu, yaş sebze ve meyve ihracatında yaşanan sıkıntılar sayesinde su yüzüne çıkmıştır. İlk olarak, 2001 yılında Antalya'dan Fransa'ya ihraç edilen biberde kanserojen etkisi olan "methamidophos" maddesi tespit edilmiştir. Aynı yıl Almanya'ya ihraç edilen Charlston biberde de aynı maddeden yüksek

oranda bulunmuş ve biberler imha edilmiştir. Türkiye’de tarımsal ilaçların bilinçsiz kullanılmasının yanı sıra bir de kaçak tarım ilaçları sorunu vardır. Ülkemize her şeyin olduğu gibi tarım ilacının da kaçağı girmektedir.

Türkiye’de zirai mücadelede 1250 çeşit ilaç kullanılmaktadır. Araştırmalara göre, gerek piyasada satılan et ve süt ürünlerinde, gerekse anne sütünde tarım ilacı kalıntısına rastlanmaktadır. Özellikle Çukurova gibi yoğun tarım ilacı kullanılan bölgelerde, anne sütünde dikkat çekici oranlarda ilaç kalıntısı görülmektedir.

Tarım Bakanlığı verileri, özellikle yer fıstığı, incir, fındık ve antep fıstığında “aflatoksin”, biberde “kükürtdioksit”, üzümde “parafin”, greyfurt ve biberde “pestisit”, zeytinyağında da bazı “hidrokarbon” kalıntılarına rastlandığını ortaya koymaktadır. Hasat zamanından belirli bir süre önce kullanımı durdurulmayan tarım ilaçlarının etkisi, yıkamayla yok olmamaktadır. Bilinçsiz kullanılan tarım ilaçları, saç dökülmesinden kansere kadar pek çok sağlık sorununa kapı aralamakta, sadece insan sağlığına değil toprağa, suya ve diğer canlılara da zarar vermektedir. Kanser vakalarının artışında, “pestisitler” adı verilen “tarım ilaçları”nın “aşırı”, “zamansız” ve “uygunsuz” kullanımının da büyük payı vardır.

Tarım ilaçlarının doğru kullanımı için çiftçilerin eğitilmesi, periyodik denetimlerin yapılması ve ürünlerin tüketiciye ulaşmadan önce laboratuvar testlerinden geçmesi bir zorunluluk olmasına karşın bazı bölgelerde bu uygulamaya rastlanmamaktadır.. Bitkilerdeki ilaç kalıntısı, kullanılan ilacın cinsine, çevre koşullarına, ilacın ayrışma süresine, bitkinin türüne, ilacın verilmiş tarihi ile hasat zamanı arasındaki süreye

bağlı olarak değişiyor. Kabul edilebilir kalıntı miktarları ülkeden ülkeye de farklılık göstermektedir.²⁹

Belirlenen değerler genellikle yetişkin bir insanın vücut ağırlığı ve günlük ortalama tüketim miktarı baz alınarak saptanmaktadır. Oysa bu ağırlığın çok altında olan bebekler ve çocuklar, hem dokularının yetişkinlere göre daha hassas olması, hem bağışıklık sisteminin yeni kuruluyor olması, hem de yaş ve kuru sebze ve meyveyi daha çok tüketen grupta olmaları nedeniyle risk altında bulunmaktadır. Kanser ve kan hastalıklarına yakalanma yaşının günümüzde çocuk yaşlara kadar inmiş olması, acil önlem alma zorunluluğunu da ortaya koymaktadır.²⁹

Türkiye’de birim alana kullanılan ilaç miktarı Avrupa ülkelerine göre son derece düşüktür. Örneğin İspanya’da 2.6, İngiltere’de 3.6, Almanya ve Fransa ‘da 4.4, Yunanistan’da 6, İtalya’da 7.6, Hollanda’da 17.5 kg. ilaç kullanılırken Türkiye’de bu oran 0.5 kg’da kalmaktadır. Türkiye’nin tarım ürünlerinde belirlediği kalıntı oranları da Avrupa’dan farklı değildir. Ancak, sorun uygulamada ortaya çıkmaktadır. İlaç kalıntılarının insan üzerindeki olumsuz etkileri son ilaçlama ile hasat süresi arasındaki kritik eşikte kendini göstermektedir. Çünkü, son ilaçlama ile hasat arasındaki süreler uyulmayarak, rastgele ilaçlama yapılmaktadır.

Sebze ve meyvelerde hasadın yaklaştığı dönemlerde kalıntı süresi kısa olan ilaçlar kullanmak gerekmektedir. Özellikle domates, biber, patlıcan gibi kısa aralıklarla hasat edilen ürünlerde bu kurala uymak daha da büyük önem kazanmaktadır. Türkiye’de sıkça yapılan bir diğer hata da ilaçların karıştırılarak uygulanmasıdır. Bu durumda, kalıntı süresi

---

²⁹AB UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN YAPISAL ANALİZİ ve GELİŞTİRMEYE YÖNELİK POLİTİKALAR. <file:///C:/Users/Elqayid/Downloads/01.pdf>

uzun ve kısa ilaçlar birbirine karışmaktadır. Sürekli ve ölçsüz, zamanı iyi hesaplanmadan yapılan ilaçlama, tarım zararlılarının da direnç kazanmasına yol açmakta, böylece zirai mücadele de başarısız olmaktadır.

Ayrıca, bazı ilaç firmaları ve bayileri gereksiz ve yanlış ilaç kullanımını pompalayarak bilinçsiz çiftçiyi ticari açıdan sömürmektedir. Bu sömürüyü önlemenin en kolay yolu, tarımsal ilaçların tıpkı tıp ilaçları gibi reçete kullanımına bağlanması olmalıdır. Böylece; hangi bitkinin hangi koşullarda ne kadar ilaç ve kimyasal gübre kullanılarak üretileceği, ilaç kullanımından sonra beklenmesi gereken sürenin ne kadar olacağı tesbit edilebilir ve ilacı yazandan satana ve üreticiye kadar uzanan zincir daha kolay denetlenebilecektir.

Son yıllarda adını sık sık duyduğumuz ve ilk olarak, 1960 yılında İngiltere de 100.000'i aşkın hindi ve ördek yavrusunun ölüm nedeni olarak dünyaya adını duyuran aflatoksin bitkisel kökenli ürünlerde tahıllar, yağlı tohumlar, kuru ve sert kabuklu meyveler ve baharatlarda zaman zaman insan hayatını da tehdit eden önemli bir sağlık sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Olaya Türkiye açısından bakıldığında ise;Antepfıstığı,kuru incir ve son olarak da kırmızı biber önemli bir tarım ülkesi olan ülkemizin ihraç ürünlerinde ilk kez 1967 yılında iç findık ile kanada ya ihraç edilen partilerde yaşanmıştır. Aflatoksin' ler doğada yaygın olarak bulunan aspergillus flavus,A.parasiticus küfleri tarafından üretilen mikotoksindir.on sekiz değişik aflatoksin tipi tanımlanmış olup, B1, B2, G1, G2, M1 ve M2 en yaygın olanlardır. Aflotoksinler arasında ise aflatoksin B1 en yüksek toksin aktiviteye sahiptir.

Küfler hava ve toprakta doğal olarak bulunan, tarımsal ürünlerde de sık sık rastlanan mikro organizmalardır. Gıdaların çoğu üretim,işleme,nakliyat ve depolama aşamalarında aflatoksin üreten bulaşması açıktırlar. Gıdalarda küf gelişmesi ve aflatoksin oluşumunda rol oynayan en önemli faktörler,gıdayı çevreleyen hava bağıl nemi ve depolama sıcaklığıdır.

Aflatoksin birçok üründe meydana gelebiliyor olmasına karşılık yer fıstığı,Antep fıstığı gibi kabuklu kuru meyveler, mısır gibi hububat, pamuk tohumu, ayçiçeği tohumu gibi yağlı tohumlar ve incir gibi kurutulan meyveler,hayvan yemleri, kırmızı biber ve diğer baharatlar aflatoksin oluşumuna daha hassas görünmektedir. Türkiye'de aflatoksin limitleri 16 Kasım 1997 tarihli Resmi Gazete' de belirtildiğine göre, Baharatlar + kuru gıdalarda aflatoksin (B1+B2+G1+G2) =10 ppb olarak belirlenmiştir. Avrupa'da aflatoksin limitleri 01.01.1999 tarihi itibarıyla şöyledir; aflatoksin B1=2 ppb, Toplam aflatoksin (B1+B2+G1+G2) =4 ppb şeklinde belirlenmiştir.

Aflatoksinlerin organizma üzerine biyokimyasal ve biyolojik etkileri söz konusu olabilmektedir. Biyokimyasal olarak alfatoksinler enerji, karbonhidrat, lipit, nükleik asit ve protein metabolizmasını etkilemektedir. Aflatoksinlerin biyolojik etkileri kanserojen, mutajen tetarojen olabildiği gibi hepatosisite ve aflatoksitosiz olarak da gözlenmektedir. Aflatoksinlerin kuvvetli kanserojen maddeler olup karaciğer, kolon ve böbreklerde kanser oluşturduğu bazı hayvan türlerinde kanıtlanmıştır. Bunun yanı sıra aflatoksin B1'in kuvvetli bir mutajen olduğu ve teratojen etki gösterdiği belirlenmiştir.

Toprağa kentleşme, sanayileşme, tarım ilaçları ve hormonlar yoluyla geçen zararlı maddelerin yeni hastalıklara sebep olması,

bağıklık kazanmış yeni zararlıların ortaya çıkması, kullanılan ilaçların zararlıların yanında yararlıları da öldürmesi, doğal dengenin bozulmasına neden olmaktadır

Toprağı, hayvanları, bitkileri, böcekleri ve insanları bir bütün olarak kabul eden ve doğal dengeyi bozmadan tarım yapmayı amaçlayan ekolojik tarım metodu 1920'lerde doğmuştur. Ekolojik tarımın ana prensibi doğayla uyumdur. Bu tarım metodunda aynı zamanda daha az enerji kullanarak ve tarımsal işletmelerin kendi kendine yetmesini esas almaktadır.

Ekolojik tarımda kolay çözünen mineraller yerine, özenli bakım, işletmenin kendi gübrelerinden (kompost, yarısıvı hayvan gübresi) yararlanma, toprağı özenli işleme, yeşil gübreleme, çeşitli türlerin ekimi ve toprağı devamlı örtülü tutmak yeterli olmaktadır.. Doğal döngünün sağlıklı işlemesi için, kimyasal maddelerin ve suni gübrelerin yerini, dayanıklı, sağlıklı çeşitlerin, çevreye uygun türlerin seçimi, toprak sağlığını ve bitkinin direncini, bitki ekstratlarından elde edilmiş koruyucu ürünlerle muhafaza etme ve artırma yöntemleri almaktadır. Bu yöntemde, hormon ve antibiyotikler gibi ilave desteklerden vazgeçilerek, yerine çok çeşitli hayvan yetiştirilerek hayvanların istediğı koşullar sağlanmaktadır.

Tarım alanlarının tarım dışı amaçlarla kullanımı ile ilgili aşağıdaki önlemlerin alınması gereklidir:

1.Çevresel kaynakların bozulmasını önlemek için bölgesel veya havza bazında arazi kullanım ve çevre düzeni planları yapılmalı, plan dışı kullanımlara izin verilmemelidir.

2. Çevresel kaynaklara olan arz-talep dengelerinin çevre aleyhine yönelmemesi için sanayi, yerleşim alanı vb. alanlar, tarıma uygun olan ve olmayan araziler ile doğal yaşam ortamları belirlenmeli ve bu alanlar uzaktan algılama tekniği olan uydu verileri sürekli denetlenmelidir.
3. Üretim potansiyeli yoğun olan tarımsal araziler, ekolojik dengelerin ve tarımsal bütünlüğün bozulmaması için bu bölgeler mutlak tarımsal sit olarak belirlenmelidir.
4. Bölge veya havza bazında arazi veya toprak koruma meclisleri oluşturulmalıdır.
5. Bölge ve havzada yer alan ırmak, çay, dere vb. doğal su kaynakları atık alıcı ortamı şeklinde kullanılmamalıdır.
6. Zeytinlik alanların doğal bütünlüğü mutlaka korunmalıdır.
7. Alan veya arazi kullanımında ÇED yönetmeliği hükümleri mutlaka uygulanmalıdır.
8. Amaç dışı kullanımlara izin verilmeyen arazilerde yasal olmayan kullanımlar saptandığında kullanım aşamasına bakılmaksızın, amaç dışı kullanıcılara karşı kesinlikle ağır yaptırımlar uygulanmalıdır.
9. Toprakların tarımsal ve biyolojik çeşitliliği ve bu amaçlı kullanımlara uygunluğu temel alınarak özel koruma alanları oluşturulmalıdır.
10. Ülke genelinde üretim potansiyeli yoğun olan alluvial topraklar, toprak sit alanı olarak belirlenmelidir.
11. Bitkisel üretim yönünden en üretken topraklara sahip olan ova, delta, alluvial fan ve teraslar tarım dışı bırakılmamalıdır.

12.Erozyon ve heyelan olaylarına duyarlı alanların yeşil doku ile örtülmesi ve sonuçta doğal veya hızlandırılmış aşınım ile toprak kaybı önlenmelidir.

Sonuç olarak tüm insanlığın ortak varlığı olan toprakların korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun bir şekilde kullanılması, toprak, su ve hava kirlenmesinin önlenmesi ülkemizin doğal ve tarihsel zenginlikleri yanında, tarımsal varlıkların korunması ve bunların gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılması çağımız insanın temel görevleri arasında olmalıdır.³⁰

3.2 Türkiye’de hayvancılığın sorunları

Hayvancılık sektörü, ülkenin yeterli ve dengeli olarak besin ihtiyacının karşılanması, istihdam potansiyeline sahip olması ve dış ticaret açısından avantajlı olması nedenleri dolayısıyla stratejik öneme sahiptir. Hayvancılık et, süt, yumurta, tekstil, yün ve deri gibi ürünler aracılığı ile çeşitli endüstri kollarına hammadde sağlamakta, yem, ilaç ve ekipman gibi yan sanayi dallarının kurulması ve gelişmesine yardımcı olmakta ve ülke ihracatına katkı yapmaktadır.

Hayvancılık sektörü, ülkenin yeterli ve dengeli olarak besin ihtiyacının karşılanması, istihdam potansiyeline sahip olması ve dış ticaret açısından avantajlı olması nedenleri dolayısıyla stratejik öneme sahiptir. Hayvancılık et, süt, yumurta, tekstil, yün ve deri gibi ürünler aracılığı ile çeşitli endüstri kollarına hammadde sağlamakta, yem, ilaç ve

---

³⁰Toprakların tarım ilaçlarından korunması ve ekolojik tarım.http://www.ankaratb.org.tr/lib_upload/25_Tar%C4%B1msal%20%C4%B0la%C3%A7lama_25_11_2006.pdf

ekipman gibi yan sanayi dallarının kurulması ve gelişmesine yardımcı olmakta ve ülke ihracatına katkı yapmaktadır.

Türkiye’de ülke nüfusunun önemli bir bölümü tarımla uğraşmaktadır ve toplam istihdam içinde tarımsal istihdamın oranı yaklaşık % 35 gibi oldukça yüksek olmasına karşılık, AB’de bu oran % 5 dolayındadır. Tarımın GSMH’den aldığı pay Türkiye’de % 14 ve AB’de % 1.9 dolayındadır. Bu durum Türkiye’de tarımın, halen önemli bir sektör olduğunu göstermektedir.

Tarımsal açıdan gelişmiş ülkelerin çoğunluğunda hayvancılığın, tarımsal üretim içindeki payı % 50 dolayındadır. AB’de hayvansal üretim % 49.4 ve bitkisel üretimin % 50.4 oranında olduğu dengeli bir dağılım mevcut iken, Türkiye’de tarımsal üretimin yaklaşık % 76.3’ü bitkisel, % 23.7’si ise hayvansal üretim olarak, bitkisel üretim ağırlıklı bir şekilde gerçekleştirilmektedir.

Türkiye’de hayvansal üretimin tarıma göre düşük olmasının birçok nedeni olmakla birlikte, temel olarak Türkiye’de hayvancılığın ticari bir faaliyet olarak algılanmamasından kaynaklanmaktadır. Geleneksel tarım kültürü içinde bitkisel üretim ana üretim faaliyeti iken, hayvansal üretim ek faaliyet alanı konumundadır. Bu durumun ortaya çıkmasına, genel tarım politikası içinde hayvancılığa gereken önemin yeterince verilmemesi neden olmaktadır.

Türkiye’de son dönemlerde uygulanan tarım politikaları, Doğrudan Gelir Desteği (DGD) ve daha çok bitkisel üretimin attırılması ve kalite olarak iyileştirilmesine yöneliktir, hayvancılık için yem bitkileri üretimi ve süt teşviki gibi özendirici ve geliştirici tedbirlerin dışında önemli bir politika izlenmemektedir.

Türkiye hem gıda güvenliği ve standartları açısından hem de verimlilik açısından AB'nin oldukça gerisinde kalmaktadır. Türkiye yıllık yaklaşık 12.5 milyon ton çiğ süt üretimi ile dünyada önde gelen üreticiler arasında yer almasına rağmen, sektördeki pek çok işletmenin kârlılık oranlarının düşük olması ve üretilen sütün büyük bir bölümünün AB gıda güvenliği standartlarının çok altında olması nedenleriyle rekabet gücü azalmaktadır.

Türkiye'de çiğ süt ve ürünlerinin pazarlama biçimleri AB'de olduğu gibi fiyat istikrarının sağlayıcı düzenlemelerin uygulanmaması nedeniyle, üreticiler çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. İlkbahar döneminde süt üretiminin fazla buna karşın talebin az olması nedeniyle, aşırı stok yapma durumunda kalan üretici ve sanayicinin depolama yardımı, ihracat destekleri vb. yöntemlerle korunmaması, süt tüketiminin arttırılamaması ve fiyat istikrarının sağlanamaması sonucu sorunlar giderek artmaktadır.

Türkiye'de çiğ süt pazarlanmasında mahalli idareler, hizmet birlikleri, kooperatifler, birlikler vb. çok parçalı bir yapı bulunmaktadır. Hayvan başına düşen süt veriminin azlığı, hayvan beslemede meraların ve kaba yemlerin yeterince kullanılamaması, yem fiyatlarının yüksekliği vb. nedenler üreticileri dünya süt fiyatları üzerinde fiyat beklentisine yöneltmektedir.

Türkiye'de çiğ süt üretim miktarı, kalitesi, toplanması, altyapı ve soğuk zincir ve pazarlama açısından çeşitli sorunlar mevcuttur. Hayvancılığın desteklenmesi uygulamalarında süt toplama ve soğutma merkezlerinin kurulması, kaliteli ve sağlıklı süt elde edilmesinde ve çiğ sütün pazarlanmasında kolaylıklar sağlanmalıdır.

Kırmızı et sektöründe ise, verimsizliğin yanı sıra, üretimin giderek azalması ve fiyatların yükselmesi, beyaz eti kırmızı etin ikame ürünü haline getirmiştir. AB’de yıllık 17.7 kg olan kırmızı et tüketimi Türkiye’de 5.6 kg kadar düşmüştür.

Türkiye’de canlı hayvan ve hayvan ürünlerinin pazarlanmasında, örgütlenme yetersizliği sonucu aracı kurumlar önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle üreticiler ürünlerini değerinde satamadıkları gibi tüketiciler de hayvansal ürünleri daha pahalı satın almak zorunda kalmaktadırlar.

AB’de sütün önemli bir kısmı kooperatifler aracılığı ile damızlık hayvanlar ise, genellikle sürü katalogları aracılığı ile pazarlanmaktadır. Türkiye’de ise, kooperatiflerin pazarlamadaki rolü çok düşük düzeydedir. Türkiye’de 1980 sonrası uygulanmaya başlanan piyasa ekonomisine geçiş politikaları çerçevesinde EBK, YEMSAN ve SEK gibi kuruluşlar özelleştirilmiştir.

AB’de Üretici Birlikleri OTP’nın bütün üye ülkelerde eş zamanlı işlemesi ve bilgi akışını sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadırlar. AB’de hayvancılık dahil tarımsal üretimin her konusunda faaliyet gösteren üretici örgütleri, AB Komisyonunda temsil edilmekte, tarımsal politikaların belirlenmesi ve karar alma sürecinde oldukça etkin bir konuma sahiptirler.

AB’de hayvancılık konusunda faaliyet gösteren üretici birliklerinin başlıca çalışma alanları; verimlilik, damızlık seçimi, suni tohumlama, pazarlama, eğitim, Ar-Ge, üretim teşvik ve sağlık konuları iken, özellikle süt-et üretimi ve pazarlanması alanlarında kooperatifler önemli yere sahiptirler.³¹

---

³¹AB UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN YAPISAL ANALİZİ ve GELİŞTİRMEYE YÖNELİK POLİTİKALAR. <file:///C:/Users/Elqayid/Downloads/01.pdf>

Toplam 3.076.650 işletmenin %1,8 inin arazisinin olmadığı ifade edilmektedir. Toplam arazinin yaklaşık %83'ü 20 – 500 da arası araziye sahip işletmelerde toplanmıştır. Bu grupta yer alan işletmelerin sayısı yaklaşık 2 milyondur ve bunların yine yaklaşık 500 bin adedinin arazi varlığı 100-500 da arasında değişmektedir.

TÜİK 2008 yılı verilerine göre toplam büyükbaş hayvan sayısı bir önceki yıla göre %1,58 azalış göstererek 10.946.239 baş olarak gerçekleşmiştir. Büyükbaş hayvanlar arasında yer alan sığır sayısı, 2008 yılında bir önceki yıla göre %1,60 azalarak 10.859.942 baş olurken, manda sayısı %1,88 artarak 86.297 baş olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'de 2008 yılı itibariyle toplam sığır sayısı önceki yıla göre %1,6 oranında azalarak 10 milyon 859 bine düşmüştür. Toplam sığır içinde kültür sığırlarının sayısı, 3 milyon 554 bin, Kültür melezi sığırların sayısı 4 milyon 454 bin, yerli sığır sayısı ise 2 milyon 850 bine adettir.

Koyun sayısı 2008 yılı sonu itibariyle bir önceki yıla göre %5,84 azalarak 23 974 591 baş, keçi sayısı ise %11,02 azalarak 5 593 561 baş olmuştur. Toplam koyun varlığının, %95,7'sini Yerli koyun cinsi oluştururken, Merinos koyunun toplam içindeki varlığı %4,3'tür.

Toplam keçi varlığına bakacak olursak, 2000 yılında 7 milyon 201 bin, 2005 yılında 6 milyon 517 bin ve 2008 yılına gelindiğinde ise 5 milyon 593 bine düşmüş olduğunu görmekteyiz. 2008 yılında toplam keçi sayısı diğer yıllara göre en düşük seviyelere inmiş ve 5 milyon 593 bin olarak açıklanmıştır.

Kümes hayvanları; tavuk ve ördek sayısı 2008 yılı sonu itibariyle bir önceki yıla göre sırasıyla %9,31, %2,49 oranında azalırken, hindi sayısı %20,75 ve kaz sayısı da %3,91 oranında artış göstermiştir.

Türkiye’de Hayvancılık Sektörünün sorunlarını 7 başlık altında inceleyebilir. Bu başlıklar ise kısaca şu şekildedir; -Hayvan Sağlığı, - Yem Kaynağı, - Hayvan Sağlığı ve Salgın Hastalıklar, - Örgütlenme ve Üretim Planlaması, - Eğitim ve Teknik Eleman Desteği, - İşletme Büyüklüğü ve altyapı ve –Pazarlama-Finans olarak sıralayabiliriz.

Hayvansal üretimde verimi belirleyen 2 temel unsurdan birisi hayvanların genetik değeri, diğeri ise hayvanın içinde bulunduğu çevredir. Yüksek verime ulaşmak için hayvanların genetik olarak yüksek verim düzeyine sahip olması yanında, hayvanın sahip olduğu genetik potansiyelin verime dönüşmesine imkan sağlayacak özellikte çevreye de sahip olunması gerekir. Özetle, hayvancılıkta verimi artırmak için yüksek verimli hayvanların uygun çevre koşullarında barındırılması gerekir. Ülkemizde her iki unsur açısından da sorun yaşanmaktadır.

1. Ülkemiz büyükbaş hayvan varlığı, genetik değer açısından yetersizdir. Ülkemiz sığır varlığının sadece %15’i yurt dışı orijinli yüksek verimli kültür ırkı (Siyah-Alaca, Esmer vb.), %43’ü yerli (Yerli Kara, Doğu Anadolu Kırmızısı, Güney Kırmızı vb.), geri kalan %42’i ise kültür ve yerli melezidir.

2. 1928 yılında yasal düzenlemesi yapılarak başlatılan ıslah çalışmaları halen devam etmektedir. Batı ülkelerinde 40-50 yılda tamamlanan bu çalışmalar, ülkemizde 75 yılda %35 seviyesine dahi gelememiştir.

3. Halen uygulanan şekliyle yapay tohumlama çalışmalarından istenen düzeyde başarı sağlanamamaktadır. Çiftçi yapay tohumlamadan çekinir hale gelmiş, bu konuda tarım teşkilatına güveni kalmamıştır.

4. Hayvan ithalinden beklenen fayda sağlanamamıştır. Özellikle sığırcılığımızın geliştirilmesi amacıyla geçmiş yıllarda damızlık materyal (gebe düve) yurt dışından getirilmiş (1987-1999 yılları arasında toplan 342.608 baş damızlık sığır); ancak gelen hayvanların damızlık değerlerinin düşük, bu hayvanları devlet kredisi ile satın alan çiftçilerimizin eğitimsizliği nedeniyle bu hayvanların uygun besleme ve bakım koşullarında tutulamaması, başarıyı önlemiştir.

5. Kaliteli damızlık hayvan ülkemiz koşullarında yeterli düzeyde üretilmemektedir. Bu amaca yönelik üretim yapan işletme sayısı çok azdır. Damızlık üretimi örgütlü şekilde yapılamamaktadır.

6. Damızlık hayvanların fiyatları zaman zaman kasaplık değerlerine yakın olmakta, damızlık ihalelerinde fiyatlar çok düşük tutulmakta, fiyat düşüklüğü nedeniyle damızlık hayvanların et amaçlı kesilmeleri önlenememekte, yüksek damızlık değere sahip hayvanlar zorunlu sigorta kapsamı dışında tutulmaktadır.

7. Damızlık hayvan borsası kurulamamıştır, damızlı hayvan için taban fiyat yoktur.

8. Bakanlık tarafından damızlık satın alınmasında kullanılan günümüz ihale yöntemi (en düşük fiyat teklifi), kaliteli damızlık materyalin aleyhine çalışır hale gelmiştir.

9. Damızlık hayvana ait bazı bilgiler değiştirilebilmektedir. Bu bağlamda ergin olmayan damızlık düvelerin rant amaçlı gebe bırakılarak sanki kaliteli damızlık gibi değerlendirilmesi giderek yaygınlaşmaktadır.

Hayvancılık işletmelerinin en büyük gideri yemdir. Kaliteli hayvanlardan arzu edilen verimin alınabilmesi için mutlaka rasyonel besleme uygulanması gerekmektedir. Kaliteli kaba yem (selüloz içeriği yüksek, geviş getiren hayvanların tüketmesi zorunlu olan her türlü yeşil ot, kuru ot, silaj, saman, pancar yaprağı, posa vb) ve karma yem (yem fabrikalarınca veya işletme koşullarında arpa, buğday, mısır, yağlı tohum küspeleri, kepek vb. yem kaynakları ile vitamin ve mineral premikslerinin belirli oranlarda karışımı ile hazırlanan) kaynaklarının kullanılması, hayvana ait çevrenin iyileştirilmesi açısından verimli hayvancılığın önkoşullarından biridir. Ancak ülkemiz hayvancılığı bu konuda da büyük sorunlar yaşamaktadır.

Hayvancılığı gelişmiş ülkelerde hayvan altlığı olarak kullanılırken ülkemizde maalesef temel kaba yem materyali olarak kullanılan samanın teknolojik ve biyoteknolojik olarak işlenerek yem değerinin yükseltilmesi çalışmaları dahi bir türlü uygulamaya aktarılamamıştır. Ülkemiz hayvancılığının temel yem maddesinin saman olduğu düşünülürse, arzulanan üretim rakamlarına neden ulaşamadığı, süt verimi yüksek sığırlarımızın neden kısa sürede elden çıkarıldığı ve bir ineğin en az 7-8 yıl sağılması gerekirken 1-2 yılda kasaba teslim edildiği anlaşılabilir.

1935-2000 yılları arasında 44 milyon hektardan 12,8 milyon hektara düşen, 2001 yılında ise 14.6 milyon hektar olarak belirlenen çayır-mera alanları zamansız, düzensiz ve aşırı otlatma nedeniyle

yetersiz durumdadır. Bu alanların acilen ıslaha ihtiyacı vardır. Yeni mera kanunu bu konuda umut vermekte; mera alanlarının ıslahı ve yeni mera alanlarının kurulmasına katkı sağlayıcı nitelikte görünmektedir.

Hayvancılığın temel yem materyali olması gereken kaliteli kaba yemlerin yetiştiriciliği ve silaj yapımı yıllardır yaygınlaştırılmamıştır. Hayvancılığı ileri ülkelerde yem bitkileri ekim alanlarının toplam ekilebilir alan içindeki payı %10 iken ülkemizde bu oran %3.2- 3.5'tir.

Karma yem üretiminde kullanılan hammadde kaynakları yetersiz, kalitesiz ve pahalıdır. Tahıl gereksinimini TMO'dan karşılamaya veya TMO'ca belirlenen fiyatlar üzerinden piyasadan karşılamaya çalışan yem sektörü, bitkisel üretime verilen destekler nedeniyle tahılları dünya borsa fiyatlarının çok üzerinde almakta ve yemi pahalıya maletmektedir. TMO aracılığıyla tahıl üretimine verilen devlet desteği, yem sektöründe yarattığı aşırı maliyet ile hayvancılık sektörüne büyük darbeler vurmuş, ülkemiz hayvan varlığını her geçen gün rasyonel beslemeden uzaklaştırmış, hayvanlarımızın temel gıdası olması gereken karma yemi lüks tüketim malzemesi haline getirmiş, ayrıca karma yem dışsatımını da imkansız hale getirmiştir.

Sağlıklı ürünlerin sağlıklı sürülerden elde edildiği, sağlıklı sürülerin ise karlı bir hayvancılığın temel unsurlarından biri olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak ülkemiz hayvancılığının yıllardır sağlık koruma ve hastalıklarla mücadele açısından yeterli olmadığı da görülmektedir.

Ortak menfaatlerin savunulması, sorunların çözümü, plan ve programların bir düzen içinde uygulanması ancak örgütlü bir yapıyla mümkündür. Ülkemiz, toplumsal açıdan örgütlenme sürecini tam manasıyla gerçekleştirebilmiş değildir. Örgütü olmayan, dağınık bir

topluluğun sesini duyurması, sorunların çözümü için gerekli güce sahip olması ve bölgesel ve ülkesel düzeyde üretim planlaması yapabilmesi mümkün değildir.

Türkiyede genellikle aile tipi küçük işletmeler şeklinde faaliyet gösteren hayvancılığımızın en büyük sorunlarından biri de örgütsüzlük ile bunun getirdiği dağınık yapı ve plansız üretimdir.

. Koyunculuk ve keçicilik daha çok ekstansif (İlkel-kaba-yaygın; nüfusa göre ekili dikili alanların sınırlı olduğu ülkelerde uygulanmakta olup, birim alandan alınan verim çok yüksek) koşullarda yapılmakta, herhangi bir örgüte sahip bulunmamaktadır. Bu doğal kabul edilebilir; ancak entansif (Modern-Yoğun; nüfusa göre tarım alanlarının fazla olduğu ülkelerde uygulanan tarım metodudur.) veya yarıentansif koşullarda yapılan sığırcılığımız ile tamamen entansif olan kanatlı sektörünün hala istenilen düzeyde örgütlenememesi, hayvancılığımızın en büyük sorunlarından biridir.

Modern hayvancılık ekonomik bir faaliyettir. Her ekonomiki faaliyette olduğu gibi hayvancılıkta da başarı için eğitim ve teknik eleman desteği şarttır. Damızlık değeri yüksek hayvanlardan arzu edilen verimin alınabilmesi için mutlaka yetiştiricinin bakım, besleme ve sağlık koruma konularında eğitilmesi, gereksinim duyduğu teknik desteğin sağlanması gerekir.

Türkiyedeki hayvancılığın gelişmemesi ve hayvan yetiştiricilerinin kazançlarının yetersizliğindeki en büyük etkenlerden biri de işletme büyüklüğü ve alt yapı yetersizliği ve bunun getirdiği sorunlardır.

Türkiyedeki hayvancılık işletmelerinin aile tipi olması ve birim işletmedeki sürü büyüklüğünün çok küçük olması ve örgütsüzlük, ürün pazarlamada ve ürünün hakkettiği değeri bulmasında büyük sıkıntılar yaratmakta, yüksek faizli krediler nedeniyle de gerekli yatırımlar yapılamamaktadır.³²

---

³²KONYA TİCARET ODASI. TÜRKİYE VE KONYA'DA HAYVANCILIK SEKTÖRÜ, SEKTÖRÜN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.
http://www.kto.org.tr/d/file/hayvancilik_raporu_rapor.pdf

SONUÇ

Tarım sektörü, ülkelerin gelişmişlik düzeyi hangi seviyede olursa olsun, tüm ülkelerin ekonomik hayatlarında önemli bir yere sahiptir. Çünkü insanların yaşamlarını sürdürebilmesi için gereken gıda maddeleri ile kullandıkları hammaddelerin büyük bir bölümünün temini, tarım sektörüyle sağlanmakta ve bu sektörün ikamesi bulunmamaktadır. Ekonomik kalkınma sürecinde, tarım sektörü ile sanayi sektörü arasında sıkı bir ilişki ve etkileşim mevcuttur. Bu nedenle geçmişte tarıma dayalı ekonomilere sahip olan gelişmiş ülkeler, önce tarım sektörüne ağırlık vererek tarım sektörünün gelişmesini sağlamış, daha sonra bu sektörden elde edilen kaynak birikimleri ile sanayileşmeye hız vermiştir.

Tarım sektörünün diğer sektörlerle nazaran daha vazgeçilmez ve stratejik öneme sahip bir sektör olması nedeniyle, büyük ölçekli hatta çok uluslu işletmelerin tarım sektörüne ya da bu sektöre bağlı yan sektörlerle olan ilgisinin arttığı görülmektedir. Tarımsal faaliyetler, büyük ölçekli ve alanında uzman tarım işletmeleri tarafından, modern tarımsal yöntemler kullanılarak sürdürülmelidir. Sürekli olarak değişim ve gelişim gösteren piyasa şartlarında, gerek büyük ölçekli, gerekse orta ölçekli tarım işletmelerinin yöneticileri, işletme faaliyetleri sürdürülürken, yaşanan olaylar karşısında daha profesyonel ve planlı davranmak zorundadır. İşletme yöneticilerinin belirli bir plan içerisinde olması ya da gelişen olaylar karşısında bilinçli davranıp rasyonel kararlar alması ise doğru ve gerçek bilgilerin varlığı ile mümkündür. Bu nedenler ile bütün işletmelerde olduğu gibi tarım işletmelerinde de muhasebe bilgi sisteminin, işletmenin geleceği açısından ayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Tarımsal faaliyetlerde bulunan tüm işletmelerde üretim süreçleri sonucunda elde edilen tarımsal mamullere ilişkin gerçek ve

kesin muhasebe bilgilerine ulaşmak oldukça güçtür. Çünkü tarımsal üretim sürecinde; birçok tarımsal mamulün birlikte üretilmesi, tarımsal üretim için yapılan harcamalardan ilgili döneme ait olan payın tespit edilemeyişi, tarımsal alet, makine, araç ile üretilen tarımsal mamullerin kişisel kullanımı, tarımsal varlıkların diğer tarımsal mamullerin üretiminde hammadde olarak kullanılması, işletme sahiplerinin ya da çiftçilerin birbirinden farklı tarımsal faaliyetlerde çalışarak kendi emeklerini dikkate almayı ve ücretlerin tarımsal mamuller karşılığı ödenmesi gibi nedenler sonucunda tarımsal üretim maliyetleri ve dolayısıyla da kâr veya zararın tespit edilmesi güçleşmektedir.

KAYNAKÇA

Tarımın Tarihsel Gelişim Süreci

KosovaTürkiye Ticaret Odası“**TARIM SEKTÖRÜ**”

Tolga Tören “**DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE TARIM SEKTÖRÜNDE GENEL EĞİMLER.**”

Kürşat DEMİRYÜREK.”**Organik Tarım Kavramı ve Organik Tarımın Dünya ve Türkiye’deki Durumu.**” GDÜ

Dünyada Organik Tarım.Ekolojik tarım organizasyonu derneği

Prof. Dr. Selim ÇETİNER.” **TÜRKİYE VE DÜNYADA TARIMSAL BİYOTEKNOLOJİ VE GIDA GÜVENCESİ: Sorunlar ve Öneriler**”

“**Hayvancılık Özel ihtisas Komisyonu**” T. C. KALKINMA BAKANLIĞI.Ankara 2014

“**Tarım Ve Beslenme Sorunu**” Diyardinnet tv.

“**Türkiyede Tarım Sektörünün iktisadi gelişimi ve sorunları**”, Tarihsel Bakış, Zeki Doğan, 2015 Ocak.

“**Türkiyede Tarım Sektörü raporu**”, Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği,2013.

“**Türkiyede Tarım**”, Fahri Yavuz, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2005 Aralık.

“**Türkiyede Tarım Sektöründe yapısal dönüşüm ve teknoloji kullanımının rolü**”, Gökhan Özertan, 2013 Ocak.

.“**Türkiyede Üretilen Tarım Ürünleri ve Ekonomideki Yeri**” , Fahri Karbuç, İbrahim Öztürk, Deniz Okan Savaş, İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi.

“Dünyada Tarım Sektörü ve Türkiyede durum” , 2014 Aralık.

“Türkiyede Tarımın Ekonomideki Yeri ve Güncel Sorunlar” ,
Doç.Dr. Aylan Arı.

“Türkiyede Tarım Sektörü Raporu, TC Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı”, 2010 Temmuz

“Türkiyede son 10 yıllık süreçte Tarım Sektöründeki Değişikliklerin Ekonomik Göstergelerle Değerlendirilmesi”, International Conference on Eurasian Economies, 2014

“Türkiye Organik Tarım Stratejik Planı 2012-2016”, TC Gıda ve Hayvan Bakanlığı, Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü.

“KONYA TİCARET ODASI. TÜRKİYE VE KONYA’DA HAYVANCILIK SEKTÖRÜ, SEKTÖRÜN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ”, Hakan KARAGÖZ, KONYA TİCARET ODASI, KONYA 2009

“Rakamlarla dünya tarımı”, İzmir Ticaret Borsası Ar’Ge Müdürlüğü.
Nisan 2014

“Türkiye’de tarım sektörü raporu2013”,Türkiye Odalar ve Borsalar birliği.